

รายงานการวิจัย

โครงการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

The Development Of The Component And The Characteristics Of Being The
Youths Goods Citizens According To The Buddhist Principles By The Monks
Teaching The Moralities In Schools

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พระสอนศีลธรรม : คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดี
ของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม

The morality teaching' monks are of the characteristics and the
processes of building up the conscious minds to youths to be the
good citizens on the bases of Buddha dhammas

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรีศักดิ์ดา

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

นายเฉลิมสุข บุญคำภา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760182

รายงานการวิจัย

โครงการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

The Development Of The Component And The Characteristics Of Being The
Youths Goods Citizens According To The Buddhist Principles By The Monks
Teaching The Moralities In Schools

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พระสอนศีลธรรม : คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดี
ของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม

The morality teaching' monks are of the characteristics and the
processes of building up the consci ous minds to youths to be the
good citizens on the bases of Buddha dhammas

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรศักดิ์ดา

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

นายเฉลิมสุข บุญคำภา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760182

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub- Research Report 3rd

The Development Of The Component And The Characteristics Of Being The
Youths Goods Citizens According To The Buddhist Principles By The Monks
Teaching The Moralities In Schools

Under Research Program

The morality teaching' monks are of the characteristics and the
processes of building up the consci ous minds to youths to be the
good citizens on the bases of Buddha dhammas

By

Assist Prof. Supimon Sornsakda

Dr. Ruangdeth khejornsat

Mr. chaluemsuk Boonkumpha

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ubonratchatani Campus

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760182

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ เยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ผู้วิจัย:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรศักดิ์, ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์, นายเฉลิมสุข บุญคำภา,
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ๒ รูปแบบคือ รูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๐ คน โดยหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือตามวิธีการของครอนบาค ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน อาจารย์และพระนิสิต จำนวน ๓๔ รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า

๑. การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) คือ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๒. การวิเคราะห์การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๑ ด้านคุณลักษณะของครูผู้สอน ครูผู้สอนต้องมีทั้งความรู้ ควบคู่กับคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ มีทักษะการสอนที่สร้างจิตสำนึกที่ดี และตระหนักในหน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง มีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆ ในการถ่ายทอดวิชา มีบุคลิกภาพดี พุดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดี มีความรอบรู้ระบบไอที มีทักษะในการใช้สื่อประกอบการสอน มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์มีความรับผิดชอบต่อนตนเองต่อวิชาชีพและต่อสังคม มีวินัย มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนได้ ปฏิบัติได้ ต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็นพลเมืองดีของชุมชนและสังคม มีหลักคิดตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย

๒.๒ ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คือเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณจะต้องมีวินัย มีคุณธรรม จริยธรรมใฝ่เรียนรู้ มีความซื่อสัตย์เสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีความรักชาติศาสนา พระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังมาไม่ถึง เป็นต้น

๒.๓ ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดีนั้น**สถานบันการศึกษา**เป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน จัดโดยผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์การศึกษาของชาติ

๒.๔ ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะความก้าวหน้าของวิทยาการ ถึงแม้การศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมีทักษะเพื่อประโยชน์แห่งตนในการประกอบอาชีพตามศักยภาพ หลักพุทธธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลของชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่น หลักศีล ๕ หลักสังคหวัตถุ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น

Research Title: Elemental and Characteristic Development of Civilized Citizenship in Youths throughout Buddhist Principles of the School Morality Teaching Monks

Researcher: Assist. Prof. Supimon Sonsakda, Dr. Reungdej kejonsat, Mr. Chaleormsuk Bunkampa,

Department: MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity, Ubonratchatani Campus

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research was the mix methodology research. The data collection was imposed upon the two forms of research, qualitative and quantitative. The quantitative research manifested in the questionnaires designed for the two hundred and fifty samples selected as well as Cronbach's alpha has been used for the reliability of measurement. The data analysis has been formulated by a computer program for manifesting the percentage, average and standard deviation. On the one hand, the qualitative research has been employed by the open-ended questions for interviewing the thirty four samples, for instant, the executives, teachers, lecturers and the school morality teaching monks.

Findings of the study

1) The elemental and characteristic development of civilized citizenship in youths throughout the Buddhist principles of the school morality teaching monks was totally in all aspects evaluated as 'Very' ($\bar{x} = 3.97$) along with the following details: the characteristic of civilized citizenship was illustrated as 'Very' ($\bar{x} = 3.98$), qualification of the school morality teaching monks was demonstrated as 'Very' ($\bar{x} = 3.91$) and the consciousness promotion process of civilized citizenship was represented as 'Very' ($\bar{x} = 3.90$).

2) The analyses of elemental and characteristic development of civilized citizenship in youths throughout the Buddhist principles of the school morality teaching monks have been formed in the following details;

2.1 Teacher's characteristics: the following characteristics have been mentioned, viz. Knowledge and morality, virtue in mind, being paragon, expert in teaching and well-consciousness forming, realizing on citizen's rights, specializing on teaching techniques and teaching skills, good personality, polite speaking and good natured, IT specialist, media applying skills, dedicate loyalty to nation, religion and the King, responsible for oneself, profession and community, orderly, static in mood, worldly and religious wise, providing activities for the youths, delineating the student, realizing on conscious mind for being a civilized citizenship of the community and society, trusted on the democratic system.

2.2 Civilized citizenship characteristics of youths: excellency, public spiritual, nobly, humble, Knowing the common rules and respect to the doctrines, focus on the moral and ethics, honesty, intending for public works, devoting to the nation, religion and the King as well as patient to the upcoming future etc.

2.3 The process of citizenship conscious promotion: providing learning and teaching activities for promoting the youth's conciseness controlled by the administrators, teachers and other educational staffs. The mentioned activities are conducted under the national education law as well as the national strategy.

2.4 The analysis of a process in developing the citizenship: organizing the Buddhist activities in which be able to predominant and needed advancements in order to encouraging the people to be competency and excellent in their career. For this, the Buddhist principles are the main manifestations to balance the life, and for every activity, needed the Buddhist approaches to integrating, progressing, organizing and developing. The following Buddhist principles have been demonstrated in present study, viz. the five precepts, the basic of social solidarity, the sublime states of mind etc.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน นี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนและคำแนะนำจากหลายท่านหลายหน่วยงาน และบุคลากรหลายฝ่าย ทำให้งานวิจัยบรรลุผลสำเร็จ ประกอบด้วย พระเทพวราจารย์ ดร. เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พระศรีวิสุทธิเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม พระศรีธรรมภาณี ผู้อำนวยการพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นายศักรินทร์ ป้องเสร์ เจ้าหน้าที่ยศุนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดอุบลราชธานี พระมหาสมบุญ สุทธิมงคลคณบดีคณะครุศาสตร์ ที่ให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลและเป็นวิทยากรผู้ให้ข้อมูล นายชัยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน เจ้าหน้าที่ประสานงานวิจัย และ ทุกๆท่านที่ให้ข้อมูลต่อการทำวิจัยครั้งนี้ จนสำเร็จลงด้วยดี

คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณต่อผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรศักดิ์ และคณะ

๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ด

บทที่ ๑ บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย.....	๑
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๔
ปัญหาการวิจัย.....	๔
ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
ผลสำเร็จและความคุ้มค่า.....	๗

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี	๘
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม	๑๘
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน	๓๓
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๔๔
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๗

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๘
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๕๘
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	๕๙
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๑

การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๒
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๓

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป.....	๖๕
การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.....	๖๗
ผลการสัมภาษณ์.....	๗๑
คุณลักษณะของครูผู้สอนเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมือง.....	๗๑
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน.....	๗๒
กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน.....	๗๔
การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน.....	๗๖

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย.....	๘๔
อภิปรายผลการวิจัย.....	๘๙
ข้อเสนอแนะ.....	๙๑

บรรณานุกรม.....	๙๒
-----------------	----

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๙๘
ภาคผนวก ข กิจกรรมการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๐๐
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๑๑๑
ภาคผนวก ง แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์.....	๑๑๓
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรม.....	๑๑๙
ภาคผนวก ฉ รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	๑๒๔
ภาคผนวก ช แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๒๖

ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๓๐
-------------------------	-----

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๕
๒	แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ เยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนด้านคุณสมบัติของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน.....	๖๗
๓	แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ เยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้านกระบวนการเสริมสร้าง จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี.....	๖๘
๔	แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ เยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้านคุณลักษณะของความเป็น พลเมืองดี.....	๖๙
๕	แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละแสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมทุก ด้าน.....	๗๐

สารบัญภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๖
--------------------------------	---

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและหลากหลายอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แพร่หลายอย่างรวดเร็ว แนวคิด วิถีชีวิต ค่านิยมของบุคคลในสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง เบี่ยงเบนไปจากหลัก ศีลธรรม จริยธรรมที่ดั้งเดิมตามหลักของพุทธศาสนา กลับขึ้นชมวัฒนธรรมตะวันตก ที่เน้นการบริโภควัตถุต่างๆ จนเกินความพอดี และอยากมีเพิ่มเกินความจำเป็น ระบบสังคมแบบพอเพียงของไทย ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่า การพัฒนาสังคมในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาความย่อหย่อนของคุณธรรมจริยธรรมในสังคม เป็นเหตุให้มีการประพฤติปฏิบัติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลไปยังปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย อาทิ เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด และปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาเด็กนักเรียนติดเกม ปัญหาการรักร่วมเพศ การหลงมัวเมาในอบายมุข การปล่อยตัวปล่อยใจ ขาดระเบียบวินัย ไร้ทิศทางของชีวิต ความฟุ้งเฟ้อ และอื่น ๆ อีกมากมาย หากปล่อยไว้จะเป็น ผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติ ซึ่งผลจากการพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอัตราสูง มีความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างรวดเร็ว ประกอบกับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีบทบาทในสังคมไทย ทำให้เกิดปัญหาสังคมที่สลับซับซ้อน ดังกล่าว

การพัฒนาคนไทยในสังคมให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น เพราะคนในสังคมต่างเรียกร้องในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ถึงแม้จะเป็นเรื่องที่มีความยากเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน และมีองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง มากมาย ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการ ในเรื่องการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม คุณลักษณะ ๑๒ ประการของคนไทย ซึ่งเป็นเครื่องมือในการกำหนดความสงบสุขของสังคมไทย ได้วิเคราะห์แล้วพบว่า สังคมใดมีผู้เพียบพร้อม ด้วยคุณธรรมจริยธรรม สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข ในขณะเดียวกัน หากคนในสังคมใดมีความ บกพร่องด้านจิตใจ ขาดคุณธรรมและจริยธรรม แม้สังคมนั้นจะมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ก็หาความสงบ สุขได้ยากอย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ส่วนที่ ๕ แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม มาตรา ๗๙ รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านานและศาสนาอื่น ทั้งต้องส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อเสริมสร้าง

คุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต หากจะมองการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองผู้มีจิตสาธารณะ คือ การศึกษาที่ทำให้นักศึกษาอยากมีส่วนร่วม มีความตื่นตัวต่อความเป็นไปของบ้านเมือง เป็นพลเมืองที่มีความกล้าหาญทางจริยธรรม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มีความสามารถอยู่ร่วมกับความแตกต่าง ซึ่งแนวทางหลัก ๆ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสิทธิพลเมือง ทักษะ-คุณลักษณะพลเมือง และคุณธรรมสำหรับพลเมือง หรืออาจรวมไปถึงข้อมูลข่าวสารและการเตรียมพลเมืองให้เป็นพลโลกที่รับมือกระแสโลกาภิวัตน์ได้ ดังนั้น การศึกษาที่เคยแต่ผลิตพลเมืองที่ไม่ต้องใช้สมอง บ่อนให้แก่ทุนนิยมบริโภคนิยมและอำนาจการเมืองอย่างซื่อสัตย์ จะต้องเปลี่ยนสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ทำให้การศึกษาเป็นเรื่องของ“การเรียนรู้” มิใช่ “การเรียนรู้ความรู้” อีกต่อไป^๑

การศึกษาเป็นเรื่องที่ทุกคนทุกชั้นมีโอกาสเข้าถึงอย่างเสมอภาค โดยมีชุมชนและส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะการให้การศึกษาจะช่วยสร้างจิตสำนึก ที่สำคัญคือก่อนจะมีจิตสาธารณะ (Public Mind) จะต้องมีความสาธารณะ (Public Space) เสียก่อน ให้คนได้เข้าใจเรื่องระหว่างกายภาพกับความคิด มหาวิทยาลัยควรพยายามให้มีบ้านคนเมืองหรือเวทีสาธารณะ ให้นักศึกษามาใช้ประโยชน์มาดำเนินการจัดกิจกรรม นักศึกษาก็จะเริ่มรู้เริ่มเข้าใจ เนื่องจากมนุษย์เรียนรู้ได้เร็วจากประสบการณ์ตรง ไม่ใช่การบรรยาย ไม่ใช่การสอนกันในห้องเรียน^๒ จิตสาธารณะจะเกิดขึ้นได้เมื่อนักศึกษาเรียนรู้เป็น เข้าใจปัญหา และรู้จักคุณค่าของตนเอง พัฒนาการทั้งสองส่วนมิใช่เกิดจากการบอกเล่า การเรียนในห้องเรียนคำบรรยายของผู้สอนในแต่ละสถาบันได้ แต่นักศึกษาต้องเชื่อมั่น กล้าตัดสินใจ และอาสาพาตัวเองลงไปทำกิจกรรมด้วยตนเอง การรับรู้ถึงเหตุการณ์ อารมณ์ความรู้สึก ความอ่อนไหวการเข้าถึงประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริงผ่านกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีเพื่อนร่วมอุดมคติ การพูดคุยปรึกษาหารือ ล้วนเป็นเป้าหมายที่หล่อหลอมจิตใจให้รู้จักทำงานเสียสละแก่ผู้ที่ลำบาก ขัดสนยากจน มีปัญหาอุปสรรคได้

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญปัญหาวิกฤติต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศมีผลทำให้คนจำนวนมากต้องตกงานหรือมีรายได้ลดน้อยลง อีกทั้งเกิดปัญหาต่าง ๆ ทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตใจตามมา ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเริ่มอ่อนแอ ในการพัฒนาสังคมที่เข้มแข็งและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นได้นั้น ต้องเริ่มจากการพัฒนาที่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่จะสามารถกำหนดความเป็นไปได้ในอนาคตของประเทศชาติได้ ฉะนั้น การที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญา หมายถึง การรู้ตัวของบุคคล ที่ผ่านการคิดไตร่ตรองอย่างมีสติ ในการที่บุคคลให้รู้จักเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและ

^๑ ชาย โพธิ์สีดา, รายงานการวิจัยเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษารายกรณี กรุงเทพมหานคร, (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๑) หน้า ๑๒๑

^๒ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, บทสัมภาษณ์.Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย. (วารสารสื่อพลัง ๗ (๓), ๒๕๔๒: หน้า ๒๑ - ๓๓)

ผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีจิตใจเอื้ออาทร ตลอดจนเห็นคุณค่าในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
สิ่งของ เงิน และเวลา รวมทั้งคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม สังคมและประเทศชาติ

การพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย ให้มีพื้นฐาน
แนวคิดในการพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะทางจิตที่พึงปรารถนาในสังคมได้แก่ การพัฒนาจิตสำนึกทาง
ปัญญา ซึ่งประกอบด้วย จิตสาธารณะ ความฉลาดทางอารมณ์ และการบริโภคด้วยปัญญาให้กับเด็ก
เยาวชนและวัยรุ่น เป็นจุดเริ่มต้น โดยจิตสำนึกทางปัญญานั้นสามารถพัฒนาได้โดยผ่านกระบวนการ
ถ่ายทอดทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากหน่วยพื้นฐานทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัวหรือบ้าน
โรงเรียน และวัด ที่รวมเรียกว่า บวร เมื่อเยาวชนไทยได้รับการพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเหล่านี้แล้ว
ย่อมเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยโดยตรงและยังมีผลต่อประเทศชาติใน
อนาคตด้วยโดย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียน มาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ เป็นต้นมา โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารให้
จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนใน
สถานศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วน
ภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ
กับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอน
ศีลธรรม ไปทำการสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง^๓ โดย
ตระหนักว่า พระสงฆ์นั้นเป็นต้นแบบในทางจริยะ เป็นสื่อในทางพระพุทธศาสนา นำเอาหลักธรรมเพื่อ
เผยแผ่ต่อสังคม สู่การขัดเกลาและปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนดีของครอบครัว เป็น
พลเมืองที่ดีประเทศชาติ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงเป็นกระบวนการแห่งการนำ
หลักธรรม แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่การโรงเรียนเพื่อพัฒนาเยาวชนอย่างต่อเนื่องและมีพลัง
สร้างสรรค์และขับเคลื่อนการพัฒนาในเชิงพุทธให้อยู่ในมรรคาของการดำเนินชีวิต

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความ
เป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียน โดยหวังว่าผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อแนวทางจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและ
กิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อปลูกฝังและพัฒนาจิตสำนึกที่ดีของเยาวชน และรับใช้สังคมส่วนรวมเพื่อ
เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

^๓ พระสอนศีลธรรม สืบค้นจาก <http://krupra.net/new/index.php?url=krupra> สำนักงาน
พระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [online] ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๘

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓. ปัญหาการวิจัย

๑. องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร

๒. กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างไร

๓. ผลการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร

๔. ขอบเขตการวิจัย

๔.๑ **ขอบเขตด้านพื้นที่** เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธศาสตร์ของเยาวชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ซึ่งมีศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมีการจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ใน ๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ได้แก่ ประธานกรรมการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุบลราชธานี/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๙ (อุบลราชธานี – อำนาจเจริญ)/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด/ตัวแทน จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น ศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และแนวทางขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ เป็นต้น

๒. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม เนื่องจากคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจังหวัดอุบลราชธานี และภาคกลางคือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมีการจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามในแต่ละจังหวัดจึงประกอบด้วย ตัวแทนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดอุบลราชธานี ๒๐๐ รูป จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๕๐ รูป รวมทั้งสิ้น ๒๕๐ รูป/คน

๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาที่สำคัญ เช่น ศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ โดยเน้นกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษา ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา สถาบันการศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนา และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นลักษณะการเสริมสร้างกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในมิติต่างๆ ร่วมกัน

๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๕.๑ กระบวนการพัฒนา หมายถึง การดำเนินงาน อย่างเป็นขั้นตอน ตามแนวทางที่กำหนดไว้ เพื่อให้เห็นทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจนและเกิดความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

๕.๒ ความเป็นพลเมืองดี หมายถึง การปฏิบัติตนของเยาวชนตามหลักธรรม ประกอบด้วยด้านคุณธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม ด้านสามัคคีธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลซึ่งอยู่รวมกันในสังคมและมีการทำงานร่วมกัน มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของผู้ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๕.๓ การเสริมสร้างจิตสำนึก หมายถึง กระบวนการในการส่งเสริมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน

๕.๔ ทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ หมายถึง แนวทางในการพัฒนาเยาวชน โดยการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้

๕.๕ พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระสงฆ์ที่มีบทบาทหน้าที่ในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้กับเยาวชน

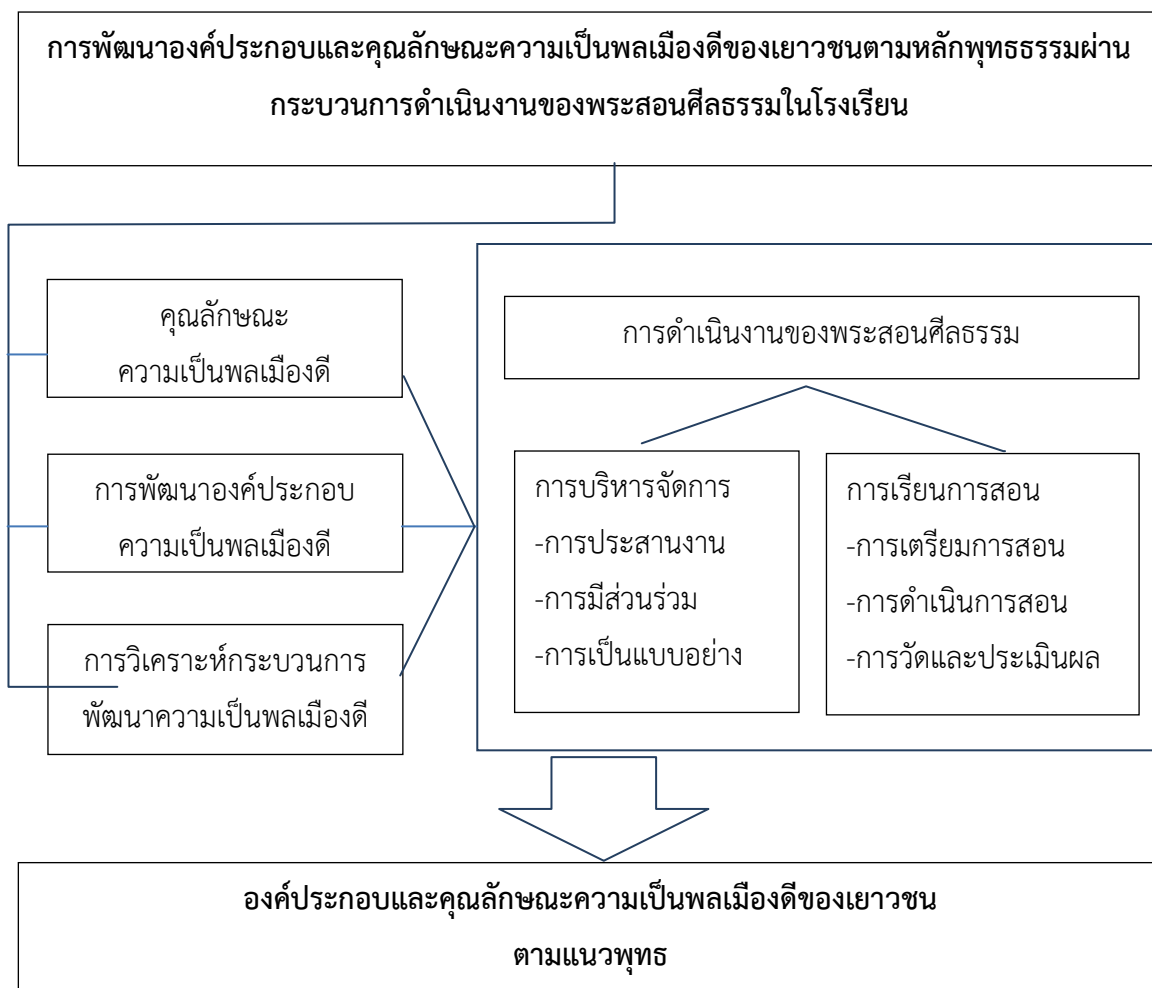
๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๖.๑ ทำให้ทราบนโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ

๖.๒ ทำให้ทราบถึงศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม

๖.๓ ทำให้ทราบกระบวนการการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธธรรม และนำไปสู่การกำหนดเป็นทิศทางในการพัฒนาเยาวชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรมในเขตอื่น

๗. กรอบแนวคิดการวิจัย

๘. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าที่คาดว่าจะได้รับ

๘.๑ บทความวิจัยในเรื่องที่ศึกษา เพื่อตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

๘.๒ การนำเสนอบทความวิจัยในเวทีระดับชาติหรือนานาชาติ และเผยแพร่แก่หน่วยงานทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

๘.๓ มีการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงนักวิจัย จากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นภาคทางการศึกษา เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา สถาบันการศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนา และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และสำนักงานศึกษาธิการภาค ๙ อุบลราชธานี ให้เป็นผู้ร่วมกับผลงานวิจัย

๘.๔ มีการพัฒนาความรู้ ที่เกิดจากข้อมูลและความคิดเห็น และทักษะที่เกิดในกระบวนการวิจัยเชิงสังคมที่เกิดจากข้อมูลความคิดเห็นและกระบวนการ โดยการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของสังคม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมนี้ได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒.๔ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิดที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดความเป็นพลเมืองดี

การเป็นพลเมืองดีนั้น หากพิจารณาตามหลักการดำเนินชีวิตก็คือการไม่เบียดเบียนตนเอง และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดำรงชีวิตแต่พอเพียงตามอัตภาพแห่งตน ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ต้องเรียนรู้เท่าทันตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม บุคคลผู้มีปกติดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าเป็นอยู่อย่างมีความสุข คนที่มีความสุขคือความมีจริยธรรมในตนเอง ย่อมส่งผลต่อความเป็นอยู่ของสังคม นักวิชาการได้เสนอ จริยธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ได้แก่^๑

๑. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การตระหนักในความสำคัญของความเป็นชาติไทย การยึดมั่นในหลักศีลธรรมของศาสนา และการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

๒. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

๓. ความกล้าทางจริยธรรม หมายถึง ความกล้าหาญในทางที่ถูกที่ควร

๔. ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคม โดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

---

^๑ พระอัครเดช ญาณเตโช, **หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา**, ใน <http://www.stou.ac.th/study/sumrithtml> สืบค้นเมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๕. การเสียสละ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวม ได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

๖. การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย

๒.๑.๑ หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา

หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ คือ^๒

๑. คารวธรรม หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน การประพฤติตนเป็นผู้มีคารวะ ธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

๑.๑ เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพ และกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ

๑.๒ เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

๑.๓ เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

๑.๔ เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือถือความคิดเห็นของตนเองว่าถูกเสมอไป

๑.๕ เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

๒. สามัคคีธรรม หมายถึง การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

๒.๑ ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ

๒.๒ ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

๒.๓ ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๒.๔ ร่วมกันปรับปรุง มีการแก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

๒.๕ ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

๓. ปัญญาธรรม หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การประพฤติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

๓.๑ มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น

^๒ พระอัครเดช ญาณเตโช, หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา, ใน [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๕-๕๘\(๕๐๐\)/page๒-๕-๕๘\(๕๐๐\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/๕-๕๘(๕๐๐)/page๒-๕-๕๘(๕๐๐).html) สืบค้น ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๒ ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้
ตัดสินปัญหา

๓.๓ แสดงความคิดเห็น โดยปราศจากอคติ

๓.๔ รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยอย่างมีเหตุผล

๓.๕ รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญา
เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

ความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลด
ปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดี
แล้ว อุปสรรค ศัตรู ภัยอันตราย ก็จะมีหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ และ
ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง

๒.๑.๒ คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

คำว่า พลเมืองดี มีความหมายและคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้^๓

พลเมืองดี หมายถึง ประชาชนที่ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมมีความ
รับผิดชอบต่อหน้าที่ ของตนเอง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมไม่
ละเมิดล่วงล้ำสิทธิ และเสรีภาพของ บุคคลอื่น

คุณลักษณะของพลเมืองดี

พลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมของสังคมไทย เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ทุก
สังคมย่อมต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความมีร่างกายจิตใจดี คิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหา
ได้ มีประสิทธิภาพเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงให้กับประเทศชาติ
และการเป็นพลเมืองดีนั้นย่อมต้องการปฏิบัติตามบรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมมี
คุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน

ลักษณะของการเป็นพลเมืองดี มีขึ้นโดยสังคมเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะ
ได้พลเมืองที่ดี ต้องการรั้งนั้นคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมก็จะต้องมีคุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานและ
คุณสมบัติเฉพาะ ดังนี้

^๓ จันทิรา ธนสงวนวงศ์, พลเมืองดีตามประเพณีและวัฒนธรรม, ใน <http://e-learning.e-tech.ac.th/learninghtml/s๑๓๐๑/unit๐๗.html> สืบค้น ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คุณสมบัติพื้นฐาน คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นประโยชน์ส่วนรวมมีความสำคัญเสมอ

คุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนาวิจัยในงานอาชีพ ด้านการเกษตรให้มากเนื่องจากเป็นพื้นฐานของสังคมไทย เนื่องจากเป็นพื้นฐานของสังคมไทย เพื่อการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

๒.๑.๓ ลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบมีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนาวิจัยในงานอาชีพด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคมไทย การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องสร้าง “พลเมือง” ให้สามารถปกครองตนเองได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล^๔ ได้อธิบายว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ประกอบด้วย ลักษณะ ๖ ประการคือ

๑. รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยคือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศเมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือเป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้ และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบอบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้

---

^๔ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่คน, เอกสารประกอบการบรรยายการประชุมคณะอนุกรรมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐสภา และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยครั้งที่ ๒/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕

๒. เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชนดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะจบดอกเตอร์หรือจบ ป.๔ จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนในแนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมนิยมแบบอุปลักษณ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

๓. เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าไปทำอะไรเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

๔. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๕. เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือกฎหมายในการปกครองไม่ใช่อำเภอใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมาย หรือมีกติกาแต่หากว่า

ประชาชนไม่เคารพ หรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาที่กำหนดมีประโยชน์อันใดไม่ ระบบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตย และใช้กติกาในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

๖. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมประชาธิปไตยมีใช้ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนเอง โดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมีได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใด ๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือร่วมแก้ปัญหา ด้วยการไม่ก่อปัญหา และลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่น หรือเรียกร้องแต่รัฐบาลให้แก้ปัญหา แล้วตนเองก็ก่อปัญหานั้นต่อไป

ความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมประชาธิปไตยรู้จักปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ย่อมเกิดผลดีต่อสังคมและประเทศ ดังนี้

๑. ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคงเพราะการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย และมีเหตุผลในงานหรือโครงการต่าง ๆ ทั้งในระดับชุมชนถึงระดับประเทศ ตลอดจนเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้ร่วมกันทำงาน ย่อมส่งผลให้การทำงานและผลงานนั้นมีประสิทธิภาพ

๒. เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันย่อมมีความผูกพัน ร่วมแรงร่วมใจในการทำงานทั้งปวงให้บรรลุเป้าหมายได้

๓. สังคมมีความเป็นระเบียบ สงบเรียบร้อย เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ

๔. สังคมมีความเป็นธรรม สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน ตามกฎหมาย ทำให้สมาชิกทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

๕. สมาชิกในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจต่อกันโดยยึดหลักศีลธรรมเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อกันตามวิถีประชาธิปไตย

ค่านิยมพื้นฐานการเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย ค่านิยมพื้นฐานการเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย มี ๕ ประการ คือ

๑. การพึ่งพาตนเอง
๒. ความซื่อสัตย์สุจริต
๓. มีความรับผิดชอบ
๔. ประหยัด และเก็บออม
๕. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย มีคุณธรรม รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

พลเมืองดีตามแนวทางพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ คือ บุคคลที่เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย จะมีพฤติกรรมพลเมืองดีตามแนวทางพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยคุณธรรมที่สำคัญ ๓ ด้าน ดังนี้^๕

ด้านคารวธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีคารวธรรมปฏิบัติได้ดังนี้

๑. เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุเคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ

๒. เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึด มั่น ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

๓. เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนาไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

๔. เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือถือความคิดเห็นของตนเองไป

๕. เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

ด้านสามัคคีธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลซึ่งอยู่รวมกันเป็นสังคมและมีการทำงานร่วมกัน มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ หรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดการประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

๑. ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ

---

^๕ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕-๒๘.

๒. ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
๓. ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
๔. ร่วมกันปรับปรุง มีการ แก้ไข พัฒนางาน ให้มีประสิทธิภาพ
๕. ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของผู้ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ความรู้ และสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบอาชีพ หรือพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคมของเราให้ก้าวหน้า เป็นต้น การประพฤติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

๑. มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น
๒. ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา
๓. แสดงความคิดเห็น โดยปราศจากอคติ
๔. รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยอย่างมีเหตุผล
๕. รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญาเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

หน้าที่ของพลเมืองดีตามหลักธรรม

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม ประกอบด้วย จริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม

จริยธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย หลักการของกิจการที่ควรประพฤติทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบ

คุณธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงาม

ศีลธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมทั้งนั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยรักษา กาย วาจา ใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น

การเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย หมายถึง การที่พลเมืองมีหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรม จริยธรรม และมีบทบาทในการกระทำที่มีคุณลักษณะทางประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินชีวิต โดยคุณธรรมของการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยมีดังนี้

๑. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์หมายถึง การที่บุคคลมีความสำนึกถึงความสำคัญของความเป็นคนไทย มีจิตใจฝักใฝ่ศาสนา และตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตนในการผดุงรักษาสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

๒. การยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือทุกศาสนามีหลักศีลธรรมที่ช่วยสร้างจิตใจของคนให้กระทำดีไม่เบียดเบียนกัน มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน สมาชิกในสังคมสมควรศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ แล้วปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนาที่ตนนับถืออย่างสม่ำเสมอ

๓. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง ตรงไปตรงมา ไม่ยึดเอาสิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตน บุคคลควรซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ กระทำตนให้เป็นคนดี และบุคคลควรซื่อสัตย์ต่อบุคคลอื่น ๆ หมายถึงกระทำดีและถูกต้องตามหน้าที่ต่อผู้อื่น

๔. ความเสียสละ หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม

๕. ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับการกระทำของตนเองหรือการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง

๖. การมีระเบียบวินัย หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายที่สังคมกำหนดไว้

๗. การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานหรือทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงทันตรงตามเวลาที่กำหนดโดยใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

๘. ความกล้าหาญทางจริยธรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกในทางที่ถูกที่ควรโดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใด ๆ ความกล้านี้ไม่ใช่การอวดดี แต่เป็นการแสดงออกอย่างมีเหตุผล เพื่อความถูกต้อง

แนวทางการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งรัฐธรรมนูญได้ระบุไว้กว้าง ๆ แต่มีความหมายครอบคลุมกฎหมายทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเอกชน มหาชน หรือกฎหมายระหว่างประเทศรวมทั้งกฎหมายระดับต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกากฎกระทรวง เป็นต้น เมื่อเราต้องเกี่ยวข้องกับหรือสัมพันธ์กับกฎหมายใดก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด เพราะกฎหมายแต่ละฉบับนั้นได้มีการร่างและประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชน จึงเป็นหน้าที่ของชาวไทยทุกคนที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องกฎหมายเพื่อไม่ให้เสียเปรียบหรือได้รับโทษโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวความก้าวหน้า คนส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม โดยสร้างเป็นกฎเกณฑ์แบบแผน เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบเดียวกันถือเป็น “มรดกแห่งสังคม” เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังจนเป็นวิถีของสังคมเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น กริยาท่าทาง การพูดการเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ๆ เป็นต้น

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามประเพณีไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ สิ่ง que ปฏิบัติ สืบทอดกันมาและถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ดีงามของแต่ละสังคมอาจเหมือนกันคล้ายกัน หรือแตกต่างกันก็ได้ และ สิ่งที่ดีงามของสังคมหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไปสังคมนั้นอาจเห็นเป็นสิ่งที่ไม่ดีงามก็ได้ วัฒนธรรม และประเพณีไทย เป็นกิจกรรมที่สืบทอดมายาวนานและสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งดีควรอนุรักษ์ไว้ เช่น ประเพณีการบวช การแต่งงาน การเผาศพ การทอดกฐิน การเข้าพรรษา รวมถึงประเพณีท้องถิ่นที่ นิยมปฏิบัติกันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาคกลางมีประเพณีวิ่งควาย อุ้มพระดำน้ำทำขวัญข้าว ภาคใต้มี ประเพณีชักพระ เหน้ผ้าขึ้นพระธาตุ ภาคเหนือมีประเพณีรดน้ำดำหัว ปอยส่างลอง และภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีไหลเรือไฟ บุญบั้งไฟ แห่เทียนเข้าพรรษา แห่ผีตาโชน เป็นต้น

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย

สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้สังคมไทยมีความสุขและอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข คือคนไทยทุกคน ต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ในสังคมไทยมี ดังนี้

๑. การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในครอบครัวครอบครัวประกอบด้วยบุคคลหลัก ๆ คือ บิดา มารดาและบุตรธิดาการที่ครอบครัวจะมีความสุข สมาชิกภายในครอบครัวต้องปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ ทำดีต่อกัน คือ บิดามารดาควรปฏิบัติต่อบุตรโดยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้ทำสิ่งที่ถูกต้องตามหลัก ศีลธรรมไม่ให้ประพฤดิชั่วส่งผลเสียให้เล่าเรียน สอนมารยาทที่ดีงามในสังคม ไม่ลงโทษโดยใช้ความรุนแรง เป็นต้น ในขณะที่บุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาโดยมีความกตัญญูทเวที่ เลี้ยงดูบิดามารดา ช่วย กิจการของครอบครัว ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นต้น นอกจากนี้สามีและภรรยาควรปฏิบัติตนให้ เหมาะสมต่อกัน โดยยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกันเคารพและซื่อสัตย์ไม่นอกใจ รู้จักขยันใช้จ่ายอย่าง ประหยัด มีเหตุผลและมีความเข้าใจกัน

๒. การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนสมาชิกในโรงเรียนประกอบด้วย ครู ลูกศิษย์ เพื่อน ๆ เป็นต้นซึ่งสมาชิกที่ดีต้องปฏิบัติตนต่อกัน โดยครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ กิริยามารยาทต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์ให้เป็นคนเก่ง คนดีนอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีเมตตา มีความยุติธรรม ปฏิบัติตนต่อลูกศิษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนลูกศิษย์ควรปฏิบัติต่อครูโดยประพฤติตนเป็นคนว่า นอนสอนง่าย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ขยันตั้งใจเรียน มีความกตัญญูทเวที่ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น นอกจากนี้ นักเรียนทุกคนควรปฏิบัติต่อกันในฐานะเพื่อนโดยมีน้ำใจเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีความรักใคร่สามัคคี ซื่อสัตย์ต่อกัน

๓. การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น เช่น ให้ ความร่วมมือในการรักษาความสะอาด และพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ติดตามดูแลและตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่วยกัน

อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันป้องกันอาชญากรรมภัยจากสารเสพติด เป็นต้น

๔. การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศการปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศ เช่น ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลอื่น ไม่รวมตัวกันในทางที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ดำรงรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เสียภาษีอากร และมีส่วนร่วมในหน่วยราชการหรือการป้องกันประเทศ เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม คือการพัฒนาคน การพัฒนาคนจะได้ผลต้องพัฒนาด้วยการศึกษาที่เป็นระบบ แนวทางการพัฒนาเพื่อให้คน ในระดับต่างๆ มีจิตสำนึกที่ปรารถนาดีที่กล่าวไว้ต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตสำนึกในระดับบุคคล เพราะคนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของชุมชน และสังคม การพัฒนาจิตสำนึกควรมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง จริยธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพ มีความสุข เพื่อให้คน ชุมชน และสังคมสามารถพัฒนาตนเองไปสู่อุดมคติตามความปรารถนาได้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้สร้างชุมชนและสังคมควรมีจิตสำนึกที่ถูกต้องเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมในอุดมคติของตน ซึ่งการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในมิติด้านต่างๆ มีรายละเอียดในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

๑. จิตสำนึกด้านสังคม สังคมไทยในปัจจุบันค่อนข้างอ่อนแอ เนื่องจากโครงสร้างของสังคมหลายๆ ด้านมีปัญหา เช่น ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม จริยธรรม เป็นต้น ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวอาจแก้ไขได้หากมุ่งเน้นการแก้ปัญหาไปที่ต้นตอของปัญหานั้นคือคน คนที่มีลักษณะที่จะช่วยพัฒนาแก้ไขปัญหาสังคมได้ควรเป็นคนที่มีความรู้ จิตสำนึกสาธารณะ เพื่อเป้าหมายการปลดปล่อยสังคมออกจากปัญหาต่างๆ คนที่มีความรู้ จิตสำนึกสาธารณะ คือคนที่กระทำด้วยความเต็มใจหรือสมัครใจ เป็นการเสนอตัวเข้าทำภารกิจใดๆ รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา กรุณา จิตอาสา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้ เป็นต้น (สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, 2552: 119) ส่วนคนที่มี จิตสำนึกสาธารณะ คือคนที่ตระหนักรู้ตนที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นจิตที่คิดสร้างสรรค์ คือคิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกุศลและมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม^๖ ก็สามารถประยุกต์ใช้กับสังคมไทยได้ เพราะมีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ให้คน

^๖ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, ถนนบัณฑิตอาสา: 40 ปี สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒). หน้า ๑๑๙.

เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นลักษณะของคนที่ยังปรารถนาของสังคมไทยในปัจจุบัน^๗

๒. จิตสำนึกด้านวัฒนธรรม การพัฒนาให้ผู้คนมีจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมนั้นควรมีแนวทางที่หลากหลาย ควรมีแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาของแต่ละกลุ่มคนในสังคม เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม เด็ก เยาวชน คนวัยทำงาน ผู้สูงอายุ ผู้ชาย ผู้หญิง เป็นต้น แนวทางที่น่าจะใช้พัฒนาจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรมได้ดี เช่น การส่งเสริมให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญา วัฒนธรรมไทยในหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ การปลูกฝังจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมไทยให้เด็กและเยาวชนอย่างเข้มข้น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมที่ดั่งงามไปสู่สังคม ซึ่งจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมที่ควรพัฒนาคือ จิตสำนึกนิยมไทยอันหมายถึง การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา วัฒนธรรมไทยในด้านต่างๆ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร การแสดง ประเพณีต่างๆ นอกจากให้ความสำคัญแล้ว ควรส่งเสริมให้ภูมิปัญญา วัฒนธรรมไทยที่ดั่งงามสามารถเป็นฐานในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็เศรษฐกิจที่สร้างสรรค์ สร้างมูลค่าเพิ่มอย่างเหมาะสมให้กับสังคมไทย

๓. จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ ต้นตอของปัญหาเศรษฐกิจของไทยคือ การพึ่งตนเองไม่ได้ การพึ่งตนเองไม่ได้ ไม่ได้หมายความว่าคนไทยไม่มีศักยภาพ ตรงกันข้ามคนไทยมีศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี เพราะมีปัจจัยสนับสนุนหลายๆ ด้าน เช่น การมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากอยู่ในเขตภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม มีภูมิปัญญาของชุมชนและสังคมที่สั่งสมมานาน มีประชากรที่ขยันขันแข็ง และรักสงบ แต่ในปัจจุบันที่คนไทยพึ่งตนเองไม่ได้เพราะคนไทยถูกครอบงำด้วยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจตามทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) การจะพัฒนาให้สังคมไทยสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ควรสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง เพื่อให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานภูมิปัญญา และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตน โดยแนวทางที่เหมาะสมที่สุดคือการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่เก้า ที่มุ่งให้ทำการผลิตแบบพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้ และคุณธรรม

๔. จิตสำนึกด้านการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพ.ศ.2540 ส่งเสริมให้มีการปฏิรูปการศึกษา จนได้มีการออกพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 การปฏิรูปการศึกษาดังกล่าวส่งเสริมให้คนไทยมีความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการศึกษาเพื่อชีวิตอย่าง

^๗ สนธิยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๒.

ต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จิตสำนึกด้านการศึกษาที่ควรพัฒนาจึงต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการปฏิรูป โดยจิตสำนึกที่ควรพัฒนาได้แก่ จิตสำนึกในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มองการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาจึงมีความเป็นองค์รวมไม่แยกส่วน เพราะวิถีชีวิตของคนเรามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลายๆ มิติ และให้ความสำคัญกับการศึกษาทุกรูปแบบที่สนองต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน

๕. จิตสำนึกด้านการเมือง ประเทศไทยมีวิวัฒนาการทางการเมืองมาอย่างยาวนานโดยมีอุดมคติที่ชัดเจนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ คือการปกครองระบบประชาธิปไตยอันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อุดมคติดังกล่าวจะเป็นจริงได้ต้องมีการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองให้กับผู้คนของประเทศ จิตสำนึกที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของทุกคนบนผืนแผ่นดินไทย ไม่ใช่เรื่องของคนใด หรือกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ ควรมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ เช่น การไปใช้สิทธิทางการเมืองในการเลือกตั้ง ในการประชามติ และในกรณีอื่นๆ จิตสำนึกประการต่อมา คือ การยอมรับในความแตกต่างของสิทธิ เสรีภาพ และความคิดทางการเมืองของคนอื่นๆ กลุ่มอื่นๆ ในสังคม ภายใต้กรอบจารีตประเพณี วัฒนธรรม จริยธรรม และกฎหมาย แม้ระบบประชาธิปไตยจะยอมรับและให้อำนาจกับเสียงส่วนใหญ่ แต่เสียงส่วนน้อย ความคิดที่แตกต่างก็เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ การยอมรับซึ่งกัน และกัน เคารพในความแตกต่าง ให้ออกาสซึ่งกัน และกัน จะนำมาซึ่งการเมืองที่มีคุณภาพ และนำความสงบสุขมาสู่ประเทศ จิตสำนึกที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมคนดีให้มีอำนาจเป็นตัวแทนปวงชนชาวไทย เพราะคนดีที่เป็นตัวแทนของปวงชนคือเครื่องประกันว่าสังคมไทยจะได้รับการบริหารจัดการ ให้ผู้คนทุกกลุ่มในสังคมมีสิทธิ เสรีภาพ ได้รับความยุติธรรม และได้รับการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม เท่าเทียมกัน

๖. จิตสำนึกด้านจริยธรรม สังคมไทยเป็นสังคมแห่งศาสนาอย่างแท้จริง แม้ผู้คนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับผู้คนที่นับถือศาสนาที่แตกต่างได้อย่างสมดุลไม่มีความขัดแย้งทางศาสนาที่แตกต่างในสังคม ด้วยพื้นฐานดังกล่าวจึงควรพัฒนาจิตสำนึกด้านจริยธรรมโดยใช้หลักศาสนาเป็นแนวทาง โดยเฉพาะศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดของคนไทย การสร้างจิตสำนึกด้านศาสนานั้น สมพร เทพลีธา (2540: 65-68) สรุปไว้ว่าชาวพุทธที่ดีและชาวพุทธที่แท้จริงไม่ใช่ชาวพุทธแต่เพียงในนามหรือตามสำมะโนครัว ควรมีจิตสำนึกต่อพระพุทธศาสนา ๓ ประการดังนี้^๘

๖.๑ มีความสำนึกต่อคุณูปการของพระพุทธศาสนา ในด้านที่เป็นศาสนาประจำชาติไทย ช่วยสร้างเอกลักษณ์และปลูกฝังคุณธรรมอันดีงามแก่คนไทย เช่น ความเมตตากรุณา ความ

^๘ สมพร เทพลีธา, จิตสำนึกของชาวพุทธต่อพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมพร เทพลีธา เพื่อศาสนาและพัฒนาสังคม (ม.ส.ท.ศ.ส.), ๒๕๔๐), หน้า ๖๕-๖๘.

กตัญญูทศเวที ความสุภาพอ่อนโยน การประนีประนอมกัน เป็นที่พึงและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน ส่วนใหญ่ในสังคมไทย ช่วยขัดเกลาให้คนไทยมีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม

๖.๒ มีความสำนึกในหน้าที่ของชาวพุทธ ในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา รวมทั้งพิทักษ์พระพุทธศาสนาจากภัยต่างๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ศาสนวัตถุหรือศาสนสถาน ศาสนพิธี ศาสนบุคคล และศาสนธรรม

๖.๓ มีความสำนึกในหน้าที่ของชาวพุทธ ในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมอยู่เสมอ เพื่อให้เป็นผู้ตื่น ผู้รู้ และผู้เบิกบาน

๗. จิตสำนึกด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์เกิดความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยยึดแนวทางและวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ การถนอมรักษา การฟื้นฟู การลดปริมาณของเสีย การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน การสงวนและนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทน การสำรวจทรัพยากร และการประดิษฐ์ของเทียมขึ้นใช้ ศศิโนภา ภาวรา กล่าวไว้ว่า จิตสำนึกอีกประการที่ควรพัฒนาคือ การมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เท่าเทียมกับมนุษย์ มองว่าต่างอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ควรมองแบบแนวคิดทุนนิยมที่มองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นของมีจำกัด ต้องใช้อย่างคุ้มค่าและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ด้วยเป้าหมายของทุนนิยมอยู่ที่การบริโภคอย่างอุดม และแสวงหากำไรสูงสุด ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกแย่งกันใช้ และถูกทำลายเป็นจำนวนมาก และไม่ควรมองอย่างฐานคิดวิทยาศาสตร์ที่ว่ามนุษย์สามารถควบคุมเอาชนะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ การมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิ่งที่เท่าเทียมกับมนุษย์ หรือเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์ จะทำให้เกิดความเคารพต่อธรรมชาติ รู้จักใช้ รู้จักรักษา อย่างพอดี ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการทำลายล้างเพื่อประโยชน์ส่วนตน^๙

สรุป แนวคิดการพัฒนาคนที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาสังคมไทยมากที่สุด คือการสร้างคนให้มีจิตสำนึก และปลดปล่อยผู้คนในสังคมไทย แนวทางการพัฒนาจึงควรมีความสอดคล้องกับบริบทด้านต่างๆ ของสังคมไทย ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง จริยธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาให้ผู้คนมีจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ โดยยึดหลักการพัฒนาที่เริ่มจากข้างในแล้วบูรณาการปะทะสังสรรค์กับปัจจัยภายนอก และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาสังคมไทยไปสู่สังคมที่พัฒนาตามอุดมคติของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้ต่อไป มี

^๙ ศศิโนภา ภาวรา, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เอเชียเพรส (1989) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

ศีลธรรมและจริยธรรม จึงเป็นงานสำคัญและยิ่งใหญ่ในการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมชาวพุทธอย่างแท้จริง^{๑๐}

๒.๒.๑ การพัฒนาคนตามหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทุกคนว่า “เวไนยสัตว์” ที่มีศักยภาพในตัวเองที่จะพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมให้สูงขึ้น ตามลำดับจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ แนวทางปลูกฝังนั้น พระพุทธศาสนายอมรับทั้งอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเท่านั้น องค์ประกอบทั้งสองนี้ต้องเสริมเกื้อหนุนกันประสานกันด้วยดี การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นไปด้วยดี องค์ประกอบทั้ง ๒ ประการคือ^{๑๑}

๑. โปรโตโฆสะ สิ่งแวดล้อมภายนอก หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วไปที่ดีที่สุดที่เกื้อหนุนแก่การปลูกฝัง จริยธรรมในที่นี้เน้นไปที่ “กัลยาณมิตร” คือ ผู้คอยให้คำแนะนำที่ดี เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์และท่านผู้รู้ทั้งหลาย เด็กที่มีโปรโตโฆสะที่ดีพร้อมจะก้าวหน้าทางจริยธรรมมากกว่าเด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย

๒. โยนิโสมนสิการ การรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด คือ คิดแยกแยะและสืบสาวหาต้นตอ ตามหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยต่างๆ พุดให้เข้าใจง่ายคือ คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น

ในทางปฏิบัติ การสร้างคุณธรรม จริยธรรมจะต้องขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่ง และสร้างสำนึกภายในโดยเฉพาะการรู้จักคิดของเด็กอีกส่วนหนึ่ง ครูอาจารย์จะช่วยเป็นกัลยาณมิตรชี้แนะให้ใช้ความคิดให้ถูกวิธี รู้จักคิดหาเหตุผล ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรโยนิโสมนสิการมักเกิดยาก

ความหมายคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการพัฒนาคน

คำว่า “คุณธรรม” มีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ส่วนจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ สำหรับความหมายอื่นๆ มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นความดี เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี เป็น

^{๑๐} สำนักงานพระสอนศีลธรรม, รายงานการประเมิน เรื่อง การติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘, (พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๖.

^{๑๑} แสงระวี เทพรอด, ความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาพฤติกรรมทางพุทธศาสนากับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด : กรณีศึกษาในนักเรียนวัยรุ่น จังหวัดปทุมธานี, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙.

เครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกประทับใจ เกิดจิตสำนึกที่ดี มีความสงบเย็นภายใน และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝัง โดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดขึ้นและให้เหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย^{๑๒}

ดวงเดือน พันธุนาวิน กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมว่าดีควรทำ จริยธรรมตามความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง ระบบการทำความดีละเว้นความชั่ว นอกจากนี้คำว่า จริยธรรม ยังใช้ครอบคลุม คำว่า คุณธรรม ค่านิยม กฎหมาย กฎระเบียบ หลักศาสนา กฎจรรยาบรรทัดฐานของสังคม^{๑๓}

ประกาศรี สืออำไพ ให้ความหมายว่าคุณธรรมหมายถึง หลักธรรมจริยธรรม ที่สร้างความรู้สึกดีชอบ ชั่วดีทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ดี ย่อมได้รับผลของความดี คือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่การกระทำชั่วย่อมได้รับผลของการกระทำชั่ว การเป็นผู้มีคุณธรรม คือการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม ความเข้าใจเลือกกระทำดีมีคุณธรรม เป็นกฎเกณฑ์ที่สากลตรงกัน^{๑๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าจริยธรรม คือการนำความรู้ในความจริง หรือกฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม^{๑๕}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกกว่า Ethos คือ Habit นั่นคือนิสัย ดังนั้น จริยธรรมและจริยศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยตามทฤษฎีของชาว กรีก กล่าวว่า คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วมาฝึกกันโดยต้องทำบ่อยๆ ทำซ้ำๆ จนเป็นนิสัย แล้วจะ กลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อยๆ จนเป็นนิสัย^{๑๖}

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สรุปความหมายของ คุณธรรม จริยธรรม ไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง กรอบความประพฤติ ความคิดที่สังคม หรือบุคคลมี ความเห็นร่วมกันว่าเป็น

^{๑๒} กรมการศาสนา, เข้าถึงวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓, www.khondee/net/home/i.

^{๑๓} ดวงเดือน พันธุนาวิน, การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ในชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการบริหารสำหรับหัวหน้าส่วนราชการในส่วนภูมิภาค วิชาพัฒนาจริยธรรมผู้ใต้บังคับบัญชา,(กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^{๑๔} ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ, ๒๕๓๑), หน้า ๓๓.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗.

^{๑๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

สิ่งดี มีประโยชน์มากกว่าโทษ ส่วนจริยธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การทำดี ละเว้นความชั่วอันเป็นผลมาจากการคิดดี^{๑๗}

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดี เป็นมโนธรรม เป็นความคิดดีที่กระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงามและสามารถจำแนกความถูกผิดได้ มีสติสัมปชัญญะ มีความรับผิดชอบชีวิต มีอุปนิสัยความตั้งใจและเจตนาที่ดีงาม ส่วนจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นเป็นการปฏิบัติ ปฏิบัติได้ถูกต้องที่เป็นผลมาจากความคิดที่ สังคม หรือบุคคลเห็นร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ดีโดยมีกรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้ สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความรุ่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคี ความ อบอุ่น มั่นคง ปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรม จึงหมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกภายใต้กรอบความดีงามของสังคมและวัฒนธรรม

การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพื่อความเป็นพลเมืองดีนั้นมีอยู่หลายแนวทางด้วยกันซึ่งนักวิชาการทางการศึกษาได้รวบรวมไว้ แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาขอเสนอเพียง ๔ แนวทางดังต่อไปนี้

๑. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) เป็นวิธีการสอนจริยธรรมที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในประเทศสหรัฐอเมริกาและในประเทศไทยก็มีผู้ให้ความสนใจไม่น้อย

แนวความคิดพื้นฐานผู้ที่เสนอกระบวนการการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) กลุ่มแรก ได้แก่ แรทส์ ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon) ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติปฏิบัติของคนต่อสิ่งต่างๆ ที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้องและควรแก่การยึดถือกระบวนการ การทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเองว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่างๆ เป็นอย่างไรและหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามธรรมชาติของตนเองเป็นอย่างไร

ความหมายของค่านิยมในขบวนการตรงกับความหมายของจริยธรรม ดังนั้นกระบวนการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ซึ่งเป็นกระบวนการทำให้เกิดความกระจ่างแจ้งในค่านิยมของตนเอง จึงเป็นกระบวนการกระจ่างจริยธรรมของตนเองด้วยและถือได้ยิ่งกว่ากระบวนการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ก็คือ กระบวนการปลูกฝัง

---

^{๑๗} ศุภย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, รายงานการประชุมเสวนา เรื่องการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย วันพฤหัสบดีที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ ณ โรงแรมสวนดุสิต พาเลซ กรุงเทพมหานคร, (เอกสารอัดสำเนา)

จริยธรรม ในทรศนะของนักทฤษฎีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและจะแสดงออกมาในรูปของความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของแต่ละบุคคล

ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกที่บุคคลแสดงออกมาในชีวิตประจำวันมีมากมาย พฤติกรรมที่แสดงออกมานี้มีบางส่วนเท่านั้นที่เชื่อได้ว่าเป็นการแสดงออกของค่านิยมนักทฤษฎีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ได้เสนอกฎเกณฑ์ ๗ ประการสำหรับการตัดสินใจว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นได้สะท้อนค่านิยมของบุคคลนั้นหรือไม่ดังนี้^{๑๘}

๑. การเลือกกระทำอิสระไม่มีการบังคับ
๒. การเลือกจากทางเลือกหลายๆ ทาง
๓. การเลือกที่เกิดจากการพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว
๔. การรู้สึกภูมิใจและมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น
๕. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
๖. การกระทำตามที่ตัดสินใจเลือก
๗. การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

พฤติกรรมที่แสดงออกตามเกณฑ์ ๗ ประการ ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกของค่านิยม เพื่อการพัฒนาตนเองสู่ความเป็นสมาชิกที่ดีหรือความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

วิธีปลูกฝังจริยธรรม การปลูกฝัง จริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) คือการช่วยให้ผู้ที่รับการปลูกฝัง เกิดความกระจำงในความเชื่อใน ทัศนคติในพฤติกรรมและในความรู้สึกของตนเองหน้าที่ของผู้ปลูกฝัง

ค่านิยม คือการชี้แนะหรือการจัดการให้มีการชี้แนะเพื่อให้เกิดการผูกคึดขึ้นมาว่า ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆ นั้นเป็นไปตามเกณฑ์ ๗ ประการของกระบวนการค่านิยมหรือไม่

การทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) เป็นที่สนใจของครูและนักการศึกษาอย่างมาก เพราะง่ายแก่การเข้าใจและการนำไปใช้ในชั้นเรียนเมื่อนักทฤษฎีได้มีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) พยายามเผยแพร่โดยการจัดทำกิจกรรมสำเร็จรูป ที่ครูสามารถนำไปใช้ได้ทันที

---

^{๑๘} คณะผู้วิจัยสวนดุสิตโพล, บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, รายงานการวิจัย, (สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๑๖.

ความนิยมในการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ก็มีมากเป็นทวีคูณอย่างไรก็ดี วิธีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ก็มีปัญหาหลายประการที่สำคัญ คือ^{๑๙}

๑. การทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) มิได้กำหนดจริยธรรมที่ปลูกฝังในกระบวนการของการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) ผู้ปลูกฝัง ทำหน้าที่คอยกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับค่านิยมหรือจริยธรรมเท่านั้นเมื่อเกิดการถกเถียงขึ้นแล้วผู้รับการปลูกฝังจะมีความรู้สึกนึกคิดเปลี่ยนแปลง

๒. กระบวนการการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) สอนลัทธิสัมพัทธนิยมการที่ผู้ปลูกฝังแสดงที่ท้ายอมรับจริยธรรมของผู้รับการปลูกฝังและป้อนคำถามให้เกิดการถกเถียงเป็นการชี้แนะโดยทางอ้อมว่าคนเรามีจริยธรรมที่แตกต่างกันได้และไม่มีใครมีจริยธรรมที่ถูกต้องมากกว่าคนอื่น หากตนเองได้พิจารณาด้วยตนเองแล้วว่าถูกต้องดีงามก็เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ลัทธิความเชื่อเช่นนี้แท้จริงก็คือลัทธิสัมพัทธนิยม (Relativism) ในปรัชญานั้นเองตามลัทธิสัมพัทธนิยม ความถูกต้องดีงามของสิ่งต่างๆ มิได้ขึ้นกับหลักการที่แน่นอน แต่จะแปรผันตามบุคคลและสภาพการณ์ต่างๆ ในการปลูกฝังจริยธรรมโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาการปลูกฝังลัทธิสัมพัทธนิยม อาจนำไปสู่การปฏิเสธจริยธรรมบางประการที่น่าจะเป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์และเป็นจริยธรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ เช่น จะต้องกระทำตามกฎหมายไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้นหากกฎหมายยังคงมีผลใช้บังคับอยู่และจริยธรรมอื่นๆ ที่คนในสังคมเชื่อว่าควรจะมีอยู่ต่อไปและควรจะได้ถ่ายทอดให้เยาวชนของสังคมนำไปยึดถือเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติการปลูกฝัง จริยธรรมสมบูรณ์และการถ่ายทอดจริยธรรมของสังคมจะเกิดได้ยากมากด้วยวิธีการการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification)

๑.การพัฒนาความเป็นพลเมืองด้วยการปลูกฝังจริยธรรมตามเหตุผล

ทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) ที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายคือโคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๓) ทฤษฎีของโคลเบอร์กได้ครอบงำความคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาของประเทศตะวันตกเป็นจำนวนมากตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา และได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาไทยตลอดหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาด้วย การวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้แนวความคิดและวิธีการของโคลเบอร์ก การเสนอแนะวิธีปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนไทยก็อยู่ในกรอบของแนวความคิดและวิธีการของโคลเบอร์กเช่นกัน

แนวความคิดพื้นฐาน ในทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรม หมายถึงกฎเกณฑ์ในการ ตัดสินความถูกต้องของการกระทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล โคลเบอร์กได้ยึดถือทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเจตต์ เป็นหลักการสร้างทฤษฎี

^{๑๙} ชัยพร วิชชาวุธ และ ธีระพร อูวรรณโณ, แนวคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรมในความรู้คู่คุณธรรม, รวบรวมโดยไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และประนอม รอดคาคดี, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๙๐.

พัฒนาการทางจริยธรรม โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น ๓ ระดับ ภายใน แต่ละระดับยังแบ่งพัฒนาการ ออกเป็น ๒ ชั้น รวมเป็น ๖ ชั้น ดังนี้

๑.ระดับกฎเกณฑ์ (อายุประมาณ ๒-๑๒ ปี)

ชั้นที่ ๑ ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ชั้นที่ ๒ ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

๒.ระดับกฎเกณฑ์สังคม (อายุตั้งแต่ ๑๒ ปีขึ้นไปโดยประมาณ)

ชั้นที่ ๓ ใช้การเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ชั้นที่ ๔ ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

๓.ระดับเลยกฎเกณฑ์สังคม (อายุประมาณ ๒๐ ปีขึ้นไป)

ชั้นที่ ๕ ใช้สัญญาสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ชั้นที่ ๖ ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

โคลเบอร์ก มีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่คนเราใช้ตัดสินความถูกต้องของการกระทำจะพัฒนาเป็นขั้นๆ ขึ้นต่ำ กว่าไปสูงขึ้นสูงกว่า ทีละ ๑ ชั้น ไม่มีการย้อนชั้น ไม่มีการข้ามชั้นและไม่มีการเร่งชั้น

ตามทฤษฎีของโคลเบอร์กจริยธรรมแต่ละชั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรองในการคิด ไตร่ตรองจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่น่ามาพิจารณาส่วนหนึ่งเป็นความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการรับฟัง ทฤษฎีของผู้อื่นซึ่งอยู่สูงกว่าระดับพัฒนาการของตน ๑ ชั้นหากข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มีความขัดแย้งไม่ ลงรอยกันความรู้สึกไม่สมดุลก็จะเกิดขึ้นทำให้ผู้ตกอยู่ในสภาพไม่สมดุลนี้ต้องปรับตัวเองโดยการสำรวจ และจัดระเบียบความคิดความเข้าใจของตนใหม่มีการจำแนกประเด็นปัญหาต่างๆ ให้มีความชัดเจน และละเอียดมากขึ้นและมีการบูรณะประเด็นต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นความเข้าใจใหม่ที่สามารถอธิบายสิ่ง ต่างๆ ได้ดีขึ้นความเข้าใจใหม่เกิดจากการจัดระเบียบทางความคิดเป็นโครงสร้างทางความคิดใหม่ซึ่ง แตกต่างจากเดิมกระบวนการจำแนกและบูรณะจึงเป็นกลไกของการพัฒนาจริยธรรมผลของ กระบวนการนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ขึ้นมาแทนที่ความเข้าใจเก่า จริยธรรมใหม่นี้จัดอยู่ในขั้นสูง กว่าจริยธรรมเก่าและแตกต่างจากจริยธรรมเก่าในเชิงคุณภาพอย่างสิ้นเชิง

เซวง เตชะโกศยะ ได้ให้แนวคิดในเรื่องการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม ให้กับเยาวชนเอาไว้ ว่า คนเราถ้าไม่มีความรู้สึกผูกพันต่อพ่อแม่ ต่องานต่อแผ่นดิน และสิ่งแวดล้อมที่มีต่อเขาจะสอนเท่าใด ก็คงไม่มีประโยชน์ เพราะเขาจะเกิดความสำนึกในหน้าที่ ในคุณค่าของชีวิต คุณค่าของความเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นไปได้เพราะแม้ชีวิตของเขาเอง เขาก็ไม่รับผิดชอบเสียแล้วเขาจะไปรับผิดชอบต่อหน้าที่ของ

เขาที่ต้องทำความดีและให้ความดีแก่สังคมที่ได้รับประโยชน์ได้อย่างไร ดังนั้น คุณธรรม-จริยธรรม จึงเป็นตัวผล ที่จะต้องสร้างด้วยเหตุคือให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เขาเป็นอย่างดีนั่นเองและมีผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีด้วย การปลูกฝังคุณธรรม-จริยธรรมจำเป็นต้องมีครู ๓ สถานะ เป็นต้นเหตุคือครูที่บ้าน ครูที่โรงเรียน/สถานศึกษา และครูที่เป็นคำสอนในศาสนา เพราะบุคคล ๓ จำพวกนี้ ซึ่งหมายถึง ๑) บุพการี ๒) ครู และ ๓) พระสงฆ์ เท่านั้นที่อยากเห็นบุคคลอื่นได้ดีถ้าขาดเหตุ หรือเหตุไม่ครบถ้วนผลคือ คุณธรรม-จริยธรรม ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้หรือไม่สมบูรณ์นั่นเอง เรามักจะเอาผลกลับมาเป็นเหตุคือเอาจริยธรรม หรือศีลธรรมไปสอนเขาโดยตรงจริยธรรม ทำให้ศีลธรรมและ คุณธรรมอื่นๆ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้หรือมีขึ้นได้น้อยเต็มที^{๒๐}

วิธีปลูกฝังจริยธรรม ตามธรรมชาติของทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) ที่เสนอโดยโคลเบอร์ก การปลูกฝังจริยธรรม คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การ ตัดสินความถูกผิดด้วยเหตุผลในระดับสูงและอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคมตามธรรมชาติการพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่กระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดูและไม่อาจกระทำด้วยวิธีการเรียนรู้ต่างๆ จริยธรรมสอนกันไม่ได้ จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้นและตามระดับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุดังนั้นหากยังไม่ถึงวัยอันสมควร จริยธรรมบางอย่างก็จะไม่เกิด

การพัฒนาจริยธรรมกระทำได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับรู้ธรรมชาติของผู้อื่นซึ่งมีจริยธรรมอยู่ในขั้นสูงกว่า ๑ ขั้นและเปิดโอกาสให้บุคคลทดลองแสดงบทบาทของผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้นเพื่อให้มีโอกาสประสบกับธรรมชาติที่ขัดแย้งกับโครงสร้างความคิดทางจริยธรรมเดิมของตนในจังหวะที่เกิดความขัดแย้งนี้หากมีการชี้แนะที่เหมาะสมก็จะช่วยให้บุคคลพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมให้สูงขึ้นได้

กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) ของโคลเบอร์ก คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนธรรมชาติ ในการปลูกฝังจริยธรรมในชั้นเรียน การอภิปรายจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด

^{๒๐} เขวง เตชะโกศยะ อ่างใน สุริยวิภา ไชยพันธ์, การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่นักเรียน, (งานมาตรฐานการศึกษา ฝ่ายบริหารวิชาการ : RBAC, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

เมื่อเปรียบเทียบกับวิธี การทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) แล้ว วิธีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) เป็นการปลูกฝังจริยธรรมที่มีเป้าหมายและมีส่วนของการชักนำมากกว่าวิธีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ถูกชักนำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุผลของการกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเน้นที่เหตุผลที่ทำให้เกิดปัญหาตามมา ๒ ประการ คือ^{๒๑}

๑. เหตุผลทางจริยธรรมอาจไม่สัมพันธ์กับพฤติกรรมทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) ของโคลเบอร์กมี ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเลยก็ได้เพราะพฤติกรรมหนึ่งๆ สามารถอธิบายด้วยเหตุผลต่างๆ ได้และในทางกลับกันเหตุผลทางจริยธรรมหนึ่งๆ ก็สามารถอธิบายด้วยเหตุผลต่างๆ ได้เช่นกันพฤติกรรมการขโมยสามารถอธิบายด้วยเหตุผลหลายประการและเหตุผลต่างๆ ก็อยู่ในชั้นต่างๆ ที่สูงไม่เท่ากันด้วย ดังนั้น การใช้เหตุผลเกี่ยวกับการขโมยที่อยู่ในชั้นการพัฒนาการที่ต่างกันจึงไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับการขโมยหรือไม่ขโมย

๒. เหตุผลทางจริยธรรมอาจเป็นเพียงข้อแก้ตัวที่เราเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มพูดได้ว่าพฤติกรรมทางวาจามีความสัมพันธ์กับผลกรรมที่บังเกิดกับตนเมื่ออยู่ในสภาพที่อาจได้รับ ผลกรรมทางลบซึ่งไม่น่าปรารถนาคนเราก็เรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงผลกรรมเหล่านี้และวิธีการหนึ่งที่ใช้ได้ผลคือ การใช้คำพูดอธิบายสาเหตุของตน เช่น มิได้เจตนาทำบ้าง หรือทำเพื่อเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นเจตนาดีบ้าง เหตุผลแก้ตัวทำนองนี้เรียนรู้ได้ไม่ยาก ทุกคนเรียนรู้ได้และดูเหมือนว่าทุกคนก็เคยใช้พฤติกรรมทำนองนี้ช่วยตัวเองในโอกาสต่างๆ ความสามารถในการอธิบายสาเหตุของพฤติกรรมตนเองเพื่อเอาตัวรอดนี้ สัมพันธ์กับพัฒนาการทางปัญญา ผู้ที่ฉลาดกว่าและมีประสบการณ์มากกว่า ก็จะสามารถหาเหตุผล อธิบายการกระทำทั้งของตนเองและของผู้อื่นได้อย่างแนบเนียนสมเหตุสมผลและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นมากกว่าแต่ในการปลูกฝังจริยธรรมเราต้องการปลูกฝังพฤติกรรมการให้เหตุผลในทำนองที่กล่าวมานี้

^{๒๑} อ่างแล้ว, เซวง เตชะโกศยะ อ่างโน สุริย์วิภา ไชยพันธ์, การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่
นักเรียน, หน้า ๙๑-๙๒.

๒. การพัฒนาความเป็นพลเมืองด้วยการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม

การปรับพฤติกรรม คือ การนำแนวความคิดของกินเนอร์ในเรื่องกฎแห่งผลมาใช้เป็นระบบเพื่อทำการปรับพฤติกรรมของบุคคล หลักการนี้อาจจะใช้ทั้งการเสริมแรงทางบวกและการเสริมแรงทางลบประกอบกัน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยของทิฟเนอร์และคณะ พบว่าในหลายๆ ครั้งที่ใช้หลักดังกล่าวไม่เกิดผลนั่นก็คือแม้จะใช้หลักการชม แต่ผู้เรียนก็ยังคงมีการกระทำผิดต่อไป ดังนั้นการใช้หลักดังกล่าวควรจะใช้ร่วมกับเทคนิคอื่นๆ ด้วย หลักการชมที่มีประสิทธิภาพควรมีลักษณะดังนี้^{๒๒} (๑) ชมพฤติกรรมที่สมควรได้รับการ ยกย่อง (๒) ระบุพฤติกรรมที่สมควรยกย่องอย่างชัดเจน (๓) ชมด้วยความจริงใจ

การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล วิธีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ใช้ได้ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและในการลดพฤติกรรมไม่น่าปรารถนาดังนั้นวิธี การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) จึงถือเป็นวิธีปลูกฝังจริยธรรมวิธีหนึ่ง

แนวความคิดพื้นฐาน วิธีการของการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและ เงื่อนไขการลงโทษ หากกำหนดให้พฤติกรรมหนึ่งๆ เช่น กล้าแสดงออกสัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ผู้กระทำต้องการ เป็นเงื่อนไขการเสริมแรงพฤติกรรมกล้าแสดงออกก็จะเกิดด้วยความถี่สูงขึ้น ในทางกลับกันหากกำหนดให้พฤติกรรมดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับการได้รับสิ่งที่ไม่ต้องการเป็นเงื่อนไขการลงโทษพฤติกรรมก็จะค่อยๆ หดหายไป

วิธีปลูกฝังจริยธรรม ตามแนวความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริมและถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริมหรืออาจได้รับการลงโทษด้วยก็ได้แต่นักทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เสนอว่าควรใช้เงื่อนไข การเสริมแรงมากกว่าเงื่อนไขการลงโทษเพราะการลงโทษอาจทำให้เกิดผลเสีย เช่น การลักลอบการหลีกเลี่ยงตลอดจนการต่อต้าน

^{๒๒} วัฒนา ปุณฺณฤทธิ, การปรับพฤติกรรม, <http://www.poonyarit.com/article.สืบค้นเมื่อ> วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐,

ขั้นตอนของการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ในการปลูกฝัง พฤติกรรมที่พึงปรารถนา หรือลดพฤติกรรมไม่พึงปรารถนาอาจทำได้ ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
๒. กำหนดผลกรรมที่ผู้ปลูกฝังจริยธรรมสามารถบันดาล ให้เกิดกับผู้กระทำได้ ควรเน้นที่ผลกรรมทางบวกให้มากที่สุด
๓. นำพฤติกรรมในข้อ ๑ และผลกรรมใน ข้อ ๒ มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เรียกว่าเงื่อนไขการเสริมแรงและให้พฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้รับแรงเสริมและให้พฤติกรรมไม่พึงปรารถนาไม่ได้รับแรงเสริม
๔. ให้และระงับการให้แรงเสริมตามเงื่อนไขในข้อ ๓ แล้วติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม
๕. ประเมินผลและปรับปรุงเงื่อนไข วิธีการปลูกฝัง จริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) แตกต่างจากวิธีการทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) และ การให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ การทำค่านิยมให้ชัดเจน (Value Clarification) และการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) เน้นที่ความเข้าใจของบุคคลเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การตัดสินความถูกต้องของพฤติกรรมแต่การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เน้นที่พฤติกรรมจริยธรรมตามทฤษฎีของนักทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายนอกในรูปเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ ดังนั้น การปลูกฝังจริยธรรมก็กระทำโดยการสร้างเงื่อนไขดังกล่าวนี้ให้เกิดขึ้นแล้วผู้ตกอยู่ในเงื่อนไขก็มีพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๓. การพัฒนาความเป็นพลเมืองด้วยการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้พฤติกรรมจริยธรรมตามแนวคิดของแบนดูรา แบนดูรา (Bandura) นักจิตวิทยาสังคม อธิบายว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของคนในสังคมเกิดจากการเรียนรู้ โดยการสังเกตจากตัวแบบ ทั้งตัวแบบในชีวิตจริง หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ ทั้งนี้ตัวแบบจะทำหน้าที่ทั้งสร้างหรือพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรม และจะทำหน้าที่ในการระงับ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เด็กปฐมวัยจึง

เรียนรู้พฤติกรรมจริยธรรมจากตัวแบบ ผู้ใหญ่และสังคมจึงเป็นตัวแบบที่เด็กดูสังเกตและลอกแบบ การสอนจริยธรรมในแนวคิดนี้คือ การสร้างและเลือกตัวแบบที่ดีให้เด็กได้สังเกต สำหรับกระบวนการในการพัฒนาการเรียนรู้พฤติกรรมจริยธรรมตามแนวคิดนี้มี ๔ ขั้นตอนคือ^{๒๓} ขั้นตอนที่ ๑ กระบวนการตั้งใจ เป็นการที่เด็กได้เห็นตัวแบบที่น่าสนใจ ดังนั้นตัวแบบจึงต้องแสดงพฤติกรรมจริยธรรมที่ชัดเจน ไม่ซับซ้อน และเมื่อเด็กสนใจแสดงพฤติกรรมที่ดีจะต้องมีการเสริมแรง เพื่อให้เด็กเกิดพฤติกรรมซ้ำ ขั้นตอนที่ ๒ กระบวนการเก็บจำ เมื่อเด็กสังเกตเห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมที่ดี และได้รับการยกย่องชมเชย และได้เห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมบ่อยๆ เด็กเกิดความสนใจต้องการแสดงพฤติกรรม เช่นเดียวกับตัวแบบ เด็กจะหาวิธีเก็บและจดจำข้อมูลการแสดงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ ขั้นตอนที่ ๓ กระบวนการกระทำ เมื่อเด็กจดจำข้อมูลได้และเก็บไว้ในความคิดเมื่อเผชิญสถานการณ์ เด็กจะนำข้อมูลมาแสดงเป็นพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมของตัวแบบ เพื่อให้ได้ผลเหมือนตัวแบบขั้นตอนที่ ๔ กระบวนการภูมิใจ เมื่อเด็กสังเกตตัวแบบและจดจำข้อมูลไว้ และเมื่อเผชิญสถานการณ์ ถ้าหากมีการภูมิใจและเด็กคาดว่าจะได้รับการเสริมแรง เด็กจะแสดงพฤติกรรมออกมา ดังนั้นถ้าหากเด็กแสดงพฤติกรรมดี จึงควรได้รับผลในลักษณะการเสริมแรงเหมือนตัวแบบได้รับ การภูมิใจจึงเป็นสิ่งสนับสนุนให้เด็กแสดงพฤติกรรมจริยธรรม

นอกจากนี้ สุภัททา ปิณฑะแพทย์ ได้ให้แนวคิดในการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม การปลูกฝัง พื้นฐานด้านชีวิตและสังคม การปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิตทางด้านสังคม ก็จะนำพระธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการคิด และการแก้ปัญหาในเชิงคุณธรรมจริยธรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมและจิตสำนึกที่ดีต่อตนเอง และผู้อื่น^{๒๔}

สรุปได้ว่า การพัฒนาคนในสังคมนั้นคือการได้รับการศึกษา เริ่มพัฒนาตั้งแต่วัยเยาว์ เพื่อการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อการมองสิ่งรอบข้าง และจำเป็นอยู่ที่หน่วยย่อยของสังคมเช่นครอบครัว โรงเรียนและวัด อันมีพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการถ่ายทอดหลักธรรมเพื่อนำไปสู่การใช้ในสังคม ครูคือผู้

^{๒๓} <http://www.arit.rru.ac.th/arit>, เข้าถึงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สุภัททา ปิณฑะแพทย์, **แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม**, ในรวมบทความวิชาการและประสบการณ์การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการสอน, (สาขาวิชาระบบสารสนเทศคอมพิวเตอร์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๗.

กำกับพฤติกรรมในห้วงเวลาแห่งการเรียนรู้ตามกรอบทางการศึกษาของรัฐ ทุกส่วนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญและต่อเนื่อง เพื่อความเป็นพลเมืองดี ของเยาวชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสอนที่เสริมความเป็นพลเมือง

๓.๓.๑ ทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะของผู้สอน

คำหามาน คนไค (นามแฝง) กล่าวไว้ว่า “๑๑๙ กระทบท่าของครูมืออาชีพ” ว่าพื้นฐานการเป็นครูเป็นเรื่องของคุณสมบัติส่วนตัวหรือสิ่งที่มีอยู่ในตัวตนของครู เช่น ความเชื่อ ความคิด จิตใจ นิสัย รูปลักษณ์และการแสดงออกในทางบวกต่อศิษย์หรือผู้เรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นมิตรที่ดีหรือ “กัลยาณมิตรภาพ” ซึ่งจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ นอกจากความเป็นมิตรที่ดีแล้ว พื้นฐานทางจิตใจอีกประการหนึ่งคือ “จิตวิญญาณความเป็นครู” ได้แก่ ความรักและเมตตา ความเห็นอกเห็นใจและต้องการจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ใจและความสามารถแสดงออกซึ่งจิตวิญญาณของความเป็นครูได้อย่างเป็นธรรมชาติ บุคคลใดปราศจากพื้นฐานเหล่านี้ แม้ว่าจะมีความรู้และทักษะทางวิชาชีพมากมายเพียงใด ก็ยากจะเป็นครูที่ดีมีคุณภาพได้^{๒๕}

ชำนาญ นิศารัตน์ กล่าวไว้ใน “การสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ว่าการสอนศีลธรรมมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ^{๒๖}

๑. ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีลธรรมและศาสนาอย่างถูกต้อง
๒. ให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจไปประพฤติปฏิบัติ

ในจุดมุ่งหมายข้อ ๑ เป็นการสอนให้รู้หลักธรรมทางศาสนา เรียกว่า “ปรียัติธรรม” การสอนให้รู้เป็นหน้าที่ของครูศีลธรรม ส่วนการอบรมเป็นหน้าที่ของครูทุกคนจะต้องช่วยกัน ส่วนวัตถุประสงค์ข้อ ๒ เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติ สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมของนักเรียนที่ผ่านการอบรมแล้ว จะเห็นพฤติกรรมที่แตกต่าง แต่ทั้งนี้สิ่งแวดล้อมทั้งเพื่อน ครอบครัวอาจเป็นตัวทำให้พฤติกรรมนั้นไม่ยั่งยืน จะอย่างไรก็ตาม หากได้รับการกระตุ้นเตือน หรือการให้ความรู้เกี่ยวกับ

^{๒๕} คำหามาน คนไค (นามแฝง), ๑๑๙ กระทบท่าของครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๖} ชำนาญ นิศารัตน์, อ่างในประดิษฐ์ พรหมเสนา, การนาวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐.

คุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง พฤติกรรมนั้นจะไม่มี การปรับเปลี่ยน สังคมจะต้องเอาใจใส่ไม่ทิ้งภาระ ให้แก่ครู หรือพระสงฆ์

ธีรศักดิ์ อัครบวร กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีเพื่อการเป็นแบบอย่างและการอบรมเยาวชน ไว้ใน “คนเป็นครูไทย” ว่า^{๒๗} ครูที่ดีจะต้องมี ๓ ภูมิ คือ

๑. ภูมิรู้ ได้แก่ คุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนการเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื้อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหา ความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้อีกประการหนึ่งคือ การสอนดีและและปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัด ชัดเจน สอนสนุก ทำเรื่องที่ยากให้ง่ายได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นต้น

๒. ภูมิธรรม ได้แก่ การประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้ง ภาย วาจา และใจ นอกจากนี้ ครูต้องมีจรรยาบรรณและคุณธรรมครู ซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตา กรุณา ยุติธรรมและมานะอดทน เป็นต้น

๓. ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดีรูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะ นุ่มนวล น้ำเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำและยังต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีอัธยาศัยไมตรีกับ บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น

พระมหาอดิศร ธีรสีโล ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลไว้ใน “คุณธรรม สำหรับครู” ว่า^{๒๘}

๑. การวิเคราะห์ตนเอง (Self Analysis) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบตัวเองว่ามีสิ่งดีหรือ สิ่งใดบกพร่องแล้วก็ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมเพิ่มพูนต่อไป

๒. การปรับปรุงตนเอง (Self Improvement) หมายถึง การวิเคราะห์ตนเองเป็นเบื้องต้น นั้นคือจะต้องฝึกตนให้เป็นคนรู้จักเหตุผล

๓. การฝึกตนเอง (Self Training) หมายถึง การหมั่นฝึกฝนปฏิบัติตนเป็นประจำให้เกิด เป็นนิสัย การฝึกตนเองจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความจริงใจ

๔. การประเมินผล (Self Evaluation) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบครั้งสุดท้าย หลังจากได้กระทำตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้หรือตั้งใจไว้แล้ว

พัชราภรณ์ พสุวัต ได้สรุปแนวคิดและการวิจัยของนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงสมรรถภาพใน การเป็นครู ประสิทธิภาพของครูคุณลักษณะของครูที่ดีและครูที่ดีไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษา สมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคาแหง” ดังนี้^{๒๙}

^{๒๗} ธีรศักดิ์ อัครบวร, **ความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๖), ๒๕๔๔), หน้า ๗๕.

^{๒๘} พระมหาอดิศร ธีรสีโล, **ความเป็นครูไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง. ๒๕๔๐), หน้า ๙๖.

๑. มีคุณธรรมและจริยธรรมของครู การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติมีความยุติธรรมมีความตั้งใจสอนนักเรียน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครูมีความสามารถในการสั่งสอนอบรมนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของครู ดูแลช่วยเหลือ แนะนำครูใหม่และนิสิต นักศึกษาที่ฝึกสอนด้วยความรักและมีความเมตตากรุณาไม่นินทาหรือให้ร้ายต่อผู้อื่น รักษาความลับของนักเรียน อุทิศตนต่ออาชีพครู ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่เด็กโดยไม่ปิดบังอำพราง

๒. เป็นผู้มีสมรรถภาพทางด้านวิชาสามัญ วิชาเฉพาะและวิชาอาชีพครูเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้มีสมรรถภาพในด้านความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชา มีสมรรถภาพในด้านการสอนเป็นอย่างดี โดยนำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนและสภาพสังคม มีเทคนิคในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว มีความสามารถในการนำวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ตลอดจนนำผลมาปรับปรุงการสอนและสามารถทำการศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคล

๓. สมรรถภาพในด้านการเตรียมการสอน คือมีการเตรียมล่วงหน้าเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสารและวัสดุอุปกรณ์การสอน รวมทั้งมีการเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

๔. สมรรถภาพในด้านการดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีลำดับขั้นตอนการสอนชัดเจน รู้จักจับจุดสำคัญมาอธิบายให้เข้าใจ มีความรู้ด้านวิธีสอน รู้จักใช้อุปกรณ์การสอน มีความสามารถดัดแปลงการสอนให้เหมาะสม มีการใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่วกวน สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนได้ดี มีอารมณ์ขัน มีวิธีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่นักเรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดกำลังใจ เกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรมหรือด้านความคิดสร้างสรรค์และมีการสรุปทบทเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดได้ตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้

๕. สมรรถภาพในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่มีคุณธรรม รักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนเป็นผู้ที่

---

^{๒๙} พุทธราภรณ์ พสุวัต, การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการวิจัยภาควิชาหลักสูตรและการสอน (คณะศึกษาศาสตร์ :มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙-๒๐.

สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนและร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยความเสียสละและรับผิดชอบ

๖. สมรรถภาพในด้านการพัฒนาตนเอง โดยรู้จักเพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครูด้วยการเขียน พุด การค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษาและใช้การสังเกต เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน

สรุปได้ว่า การสอนซึ่งเป็นหน้าที่ของครู รวมทั้งการอบรมบ่มนิสัย ที่เหนือกว่าการสอนคือการตั้งตนไว้ชอบคือการวางตัวของครู ตามภูมิทั้ง ๓ คือภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน พร้อมกันนั้นครูจะต้องฝึกฝนแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะของตนเองอยู่ตลอดเวลา จึงจะทำให้การเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพและเกิดประสิทธิภาพ

๒.๓.๑ หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมือง

พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงค้นพบสิ่งที่เป็นจริง หรือ สัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติและทรงสั่งสอนให้มนุษย์พันทุกข์ มืองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ศาสนธรรม หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแก่นแท้ของศาสนา ส่วน ๒) ศาสนวัตถุ ๓) ศาสนพิธี และ ๔) ศาสนาบุคคล ถือเป็นเปลือก หรือ กระทบของศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและยึดถือปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ธรรมจรรยา ความหมายของธรรมจรรยา แปลว่า ความประพฤติธรรม ธรรมจรรยา เป็นคำสมาสจากคำว่า ธรรม กับ จริยา ส่วนคำจริยา แปลว่า ความประพฤติ กิริยาอาการปฏิบัติ รวมความแล้วธรรมจรรยาจึงหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนที่อยู่ในคุณงามความดี หรือการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะสังคมไทยได้ยึดมั่นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตลอดมา ทำให้สังคมไทยมีความสุข และเกิดความมั่นคงทางสังคม

นอกจากนี้ยังมีคำว่า “ศีลธรรม” ซึ่งใช้ในสังคมไทยมานาน มีความหมายว่าความประพฤติที่ดีที่ชอบ เดิมเป็นชื่อวิชาที่ว่าด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรในระดับประถมและมัธยมศึกษา ปัจจุบันนักปราชญ์บางท่านใช้คำว่าศีลธรรมในความหมายเดียวกับจริยธรรม ก็คือหลักในการพัฒนาตนเองสู่ความเป็นเมืองดีของสังคม

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและความสัมพันธ์ของคำว่า “พุทธศึกษา” และ “จริยศึกษา” ไว้ดังนี้

ตามความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้ว พุทธิศึกษาจะไม่แยกจากจริยศึกษา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มีจริยะมาพร้อมเสด็จทรงสมบูรณด้วยพุทธคุณทั้งสองคือ ปัญญาที่แท้มากับคุณธรรม มีกรุณา เป็นต้น และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกที่ถูกต้องอย่างแท้จริงซึ่งเป็น จริยธรรมในตัวของมันเอง เพราะฉะนั้นในแง่ของพุทธศาสนาจึงถือว่า พุทธิศึกษาและจริยศึกษาคืออันเดียวกัน^{๓๐}

จากแนวคิดต่างๆ ที่กล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน นอกจากให้นักเรียน เรียนรู้เนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ แล้วเป้าหมายสำคัญอีกประการหนึ่งคือให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน จนมีธรรมจริยาหรือจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย เพื่อความง่ายต่อการศึกษา ผู้ศึกษาได้แยกมาเป็นประเด็นการศึกษา ดังนี้

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคน

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะเรื่องความหมายของคำว่า การศึกษา จากรากฐานแห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า “คำว่า ศึกษา ในภาษาไทย ก็คือ คำว่า สิกขาในภาษาบาลี หรือศึกษาในภาษาสันสกฤต สำหรับในประเทศอินเดีย คำว่า ศึกษา หรือ สิกขา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ที่เรียกว่า ศิล สมาธิ ปัญญา ไม่ได้หมายถึงการเล่าเรียนหนังสือในภาษาธรรมดา หมายถึงการอบรม ศึกษาอบรมให้เกิดความสว่างแห่งปัญญารอดพ้นจากความทุกข์”

คำว่า “ศึกษา” ในภาษาบาลีใช้คำว่า สิกขา แปลว่า เห็นด้วยตัวเองประจักษ์ด้วยตัวเอง สิกขา จึงเป็นการเรียนเข้าไปภายในแทนที่จะเรียนเรื่องที้ออกไปภายนอก แม้ว่าจะต้องเรียนภายนอกในส่วนที่เกี่ยวกับภายในก็ตาม แต่ สิกขามาจากคำว่า สะ บวกกับ อิกขะ รวมความแล้วแปลว่า เห็นด้วยตัวเอง

ท่านพุทธทาสได้เสนอแนวทางการศึกษาเพื่อบรรลุจุดหมายของการศึกษาที่ถูกต้องไว้ ๔ ทาง ดังนี้^{๓๑}

๑. แนวทางแห่งยถาภูตสัมมัมปัญญา ปัญญา แปลว่า รอบ ญาณ แปลว่า รู้ สัมม, แปลว่า ถูกต้อง ภูต แปลว่า เป็น, วถา แปลว่า เช่นนั้น รวมความแล้ว หมายถึง การรอบรู้กระจ่างแจ้งถึงภาวะการณ์ที่มันเป็นจริง

๒. แนวทางแห่งไตรสิกขา หรือมรรคมืองค์ ๘ ที่มีคำว่า สัมมานาหน้าทั้งหมด คำว่า สัมมา แปลว่า ถูกต้อง คือถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแล้วนากฎเกณฑ์นั้นมาควบคุมตัวเอง การกระทำของ

^{๓๐} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๓.

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, **เป้าหมายของการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ที่เลี้ยงเชียง, มปป), หน้า ๑๕.

ตนเอง การดำรงชีวิตอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวสัมมทัญญูเป็นจุดเริ่มต้นการนำสัมมาทัญญูมาเป็นแนวทางศึกษาจะนำไปสู่การศึกษาที่สมบูรณ์

๓. แนวทางปฏิบัติสมุปปบาท ซึ่งเป็นวงจรที่มุ่งสู่ความระงับทุกข์ โดยการควบคุมสิ่งที่เรียกว่า สรรพผัสสะ เราก็สามารถดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เป็นเหยื่อสิ่งแวดล้อม คือมีชีวิตได้อย่างมีปัญหา

๔. แนวทางของจิตภาวนา คือการพัฒนาจิตใจ เรียกว่า อานาปานสติเพื่อความรู้ธรรมอันลึกซึ้ง

การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า^{๓๒} เรื่องสำคัญที่สุดของชีวิต ตลอดจนรู้ว่าชีวิตเกิดมาทำไม จะเรียนหนังสือจะทำอะไรก็ต้องรู้

๒. จริยศึกษา ต้องเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวแก่พวกพ้อง รู้จักสำรวม มัชยัสถ์ รู้หน้าที่

๓. พลศึกษา พละ หรือกำลังมี ๒ ประเภท

๑) กำลังทางวัตถุ (กาย) แข็งแรง มีอนามยดี

๒) กำลังวิญญูณ (จิต สมาธิ) สะอาด ว่องไว มั่นคง แล้วนำกำลังกายไปตามทาง

ที่ถูกต้อง

๔. หัตถศึกษา หมายถึง การใช้มือ ทุกวิชาเทคนิคทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

ดังนั้น การศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ก็คือการเข้ามาเพื่อทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ให้สิ้นไป มีการประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีงาม คือ การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

เป้าหมายของการศึกษาของพระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษา ไว้ดังนี้^{๓๓}

๑. การไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยม ทางประสาตสัมผัสทั้ง ๕

๒. การมีความรู้เรื่องชีวิตตามความเป็นจริง

๓. ความสุขที่ถูกต้อง สะอาด บริสุทธิ์

๔. การนึกคิดสิ่งใดให้ร้อนใจ

๕. มีจิตวิญญูณสูงส่ง สมกับความเป็นมนุษย์

หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนเท่าที่จำเป็น แม้ว่าพระองค์จะมีพระนามว่าเป็นสัพพัญญู อันหมายถึงผู้รู้สิ่งทั้งปวง แต่สิ่งที่ไม่จำเป็นเพื่อกำจัดทุกข์พระองค์ก็ไม่ทรงแสดงดังที่ปรากฏในสี่สพาวนสูตรมีความว่า^{๓๔}

^{๓๒} พุทธทาสภิกขุ, เป้าหมายของการศึกษา, หน้า ๒๐.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับอยู่ ณ สีสพาวน ใกล้กรุงโกสัมพี พระองค์ทรงหยิบใบ
 ประดู่ลาย ๒ - ๓ ใบไว้ในพระหัตถ์แล้วตรัสถามพระภิกษุทั้งหลายว่าใบประดู่ลายที่อยู่ในพระหัตถ์กับ
 ใบไม้ประดู่ลายที่อยู่บนต้นไม้อย่างไรหนามีมากกว่ากัน พวกภิกษุได้กราบทูลว่าใบประดู่ลายที่อยู่ในพระ
 หัตถ์ พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระภิกษุว่าใบไม้ประดู่ที่อยู่ในพระหัตถ์น้อยนิดเหมือนพระองค์ทรงรู้
 ธรรมะมากแต่ในการสอนนั้นสอนเท่าที่จำเป็นเพื่อระงับดับทุกข์เหมือนใบไม้ในกำมือพระหัตถ์ส่วน
 ธรรมที่รู้แล้วมิได้ทรงแสดงเหมือนใบไม้ทั้งหมดและตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่
 ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐไม่ช่วยให้เกิดความรู้
 ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมาย คือนิพพานได้^{๓๕}

คุณสมบัติของผู้สอน

พระพุทธศาสนาถือว่าผู้เผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะ
 กัลยาณมิตร นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ดังนี้^{๓๖}

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้
 ผู้ฟังอยากสนใจที่จะซักถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่
 พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุง
 ตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องนำเอาอย่างทำให้ผู้ฟัง เกิดศรัทธาได้

๔. วัตตา เป็นนักพูดโดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟัง
 เข้าใจ

๕. ว่าจะนักรชะโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำโต้เถียงคำล่วงเกินคำ
 ตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิ
 ภายนอกมาขัดขวางต่องานเผยแผ่

๖. คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้พูดคำที่ลึกซึ้งได้ ให้ผู้ฟัง เข้าใจได้ง่าย นักเผยแผ่ที่ดี
 จะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่างและต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแผ่แบบต่างๆ เพื่อให้
 เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมรับปฏิบัติตาม

๗. โน จัญฐาเน นियोชะเย ไม่ชักนำไปในฐานะ ไม่ชักนำไปให้ผู้ฟังให้เดินผิดทางไปนอกพุทธ
 ดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูง แนะนำในทางที่ถูกที่ควร

^{๓๕} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๓๕} สฐีรพงษ์ วรรณปก, คิดเป็นทำเป็นตามแนวพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
 อรุณการพิมพ์, พ.ศ ๒๕๔๑), หน้า๑๗.

^{๓๖} อจ. สดตต (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้คำถามเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดแสวงหาคำตอบหรือแก้ปัญหาของตนเอง นอกจากนี้ ยังทรงใช้คำถามเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เข้าใจพระองค์และคำสอนของพระองค์ ไม่ถูกต้องด้วย ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึง พื้นฐานของผู้เรียนเป็นสำคัญ แล้วทรงเลือกใช้คำถามที่เหมาะสมกับผู้เรียน และสรุปบทเรียนจากคำตอบของผู้เรียนนั่นเอง ต่อไปนี้ จะได้กล่าวถึง หลักการตั้งคำถาม พร้อมทั้งยกตัวอย่าง จากที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๒.๓.๒ หลักคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิต

คำว่า “คุณธรรมจริยธรรม” นี้ เป็นคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอ จนทำให้เข้าใจผิดได้ว่า คำทั้งสองคำมีความหมายอย่างเดียวกันหรือมีความหมายเหมือนกัน แต่ที่จริงแล้วคำว่า “คุณธรรม” กับคำว่า “จริยธรรม” เป็นคำแยกออกได้ ๒ คำ และมีความหมายแตกต่างกันคำว่า “คุณ” แปลว่า ความดี เป็นคำที่มีความหมายเป็นทางนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติปฏิบัติที่ควรประพฤติเป็นคำที่มีความหมายทางรูปธรรม ดังนั้น จึงควรที่ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำสองคำนี้ให้ถ่องแท้ก่อน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี^{๓๓๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตโต) (2540: 14) ได้กล่าวว่าคุณธรรมเป็น ภาพของจิตใจกล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น เมตตา คือ ความรักปรารถนาดี เป็นมิตร อยากรู้ให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นมีความสุข มุทิตา คือ ความพลอยยินดีพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม อุเบกขา คือ การวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษาธรรมเมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว^{๓๓๘}

วศิน อินทสระ กล่าวตามหลักจริยศาสตร์ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน คุณธรรมสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมาก เพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมในดวงจิตเป็นบารมี มีลักษณะอย่างเดียวกันนี้ ถ้าเป็นฝ่ายชั่ว เรียกว่า “อาสวะ” คือ กิเลสที่หมักหมมในดวงจิต ย่อมจิตใจให้เศร้าหมองเกราะกรังด้วยความชั่ววนาประการกลายเป็นสันดานชั่ว ทำให้แก้ไขยาก

^{๓๓๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๘.

^{๓๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

สอนยาก กล่าวโดยสรุป คุณธรรมคือความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัยซึ่งเป็นผลของการกระทำหน้าที่จนกลายเป็นนิสัยนั่นเอง^{๓๙}

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2538: 15-16) กล่าวว่า คุณธรรมคือคุณสมบัติที่ดีของจิตใจ ถ้าปลูกฝังเรื่องคุณธรรมได้จะเป็นพื้นฐานจรรยาบรรณ จรรยาบรรณนี้เป็นเรื่องพฤติกรรมในการที่จะพัฒนาต้องตีความออกไปว่า พฤติกรรมเหล่านี้มีพื้นฐานจากคุณธรรมข้อใด เช่น เบญจศีล เป็นจริยธรรม เบญจธรรมเป็นคุณธรรมคือ ความเมตตากรุณา ถ้ามีความเมตตากรุณาจะมีฐานของศีลข้อที่ ๑ เป็นต้น

ส่วนจริยธรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ให้ความหมายว่า จริยธรรมหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๔๐}

นอกจากนี้พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2538: 2) ยังให้แนวคิดว่าจริยธรรมคือหลักแห่งความประพฤติดีงามสำหรับทุกคนในสังคม ถ้าเป็นข้อปฏิบัติทั่วไป เรียกว่าจริยธรรม ถ้าเป็นข้อควรประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เราเรียกว่า ศีลธรรม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงนั้นยังหยั่งรากอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณี แม้นักปราชญ์คนสำคัญ เช่น อริสโตเติล คานท์ มหาตมะคานธี ก็มีส่วนสร้างจริยธรรมสำหรับเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนจำนวนหนึ่ง

จากทัศนะของพระเมธีธรรมภรณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าจริยธรรมไม่แยกเด็ดขาดจากศีลธรรม แต่มีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม ศีลธรรมเป็นหลักคำสอนที่ว่าด้วยความประพฤติชอบ ส่วนจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติดีประพฤติชอบอันวางรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณี ท่านผู้นี้มองจริยธรรมในฐานะที่เป็นระบบ อันมีศีลธรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ แต่ก็มีแนวคิดปรัชญา ค่านิยม ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยจากที่กล่าวมาทั้งหมดพอสรุปได้ว่า คำว่า คุณธรรม จริยธรรม สองคำนี้เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรมคือความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุขสงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านคืออยู่ตลอดเวลา คือ มี “คุณธรรม” อยู่ในจิตใจหรืออาจกล่าวได้ว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของ

^{๓๙} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖,๑๑๓.

^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๖.

คนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและวาจา นั่น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจและสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลจึงต้องพัฒนาทั้ง ๓ ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจและด้านพฤติกรรม

ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรีได้ให้ความเห็นว่า การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย ต้องดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ การ “ปลูก” และการ “ปลุก” ในส่วนของการ “ปลูก” นั้นใช้สำหรับเด็กและเยาวชนที่เปรียบเป็นดั่งผ้าขาวและจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยในอนาคต ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังความคิดและทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่วัยเด็กเพื่อเจริญงอกงามเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งคุณธรรมจริยธรรมที่จะเผยแพร่ในสังคมไทยต่อไป ส่วนการ “ปลุก” นั้นใช้กับผู้ใหญ่ที่บางครั้งได้หลงลืมหรือละเลยการนำคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติให้เกิดการระลึก นึกถึงตระหนักถึงความสำคัญและนำคุณธรรมจริยธรรมกลับมาใช้ในการดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชนต่อไป ทั้งนี้

ศาสตราจารย์ธานินทร์กรัยวิเชียร ได้ยกตัวอย่างให้เห็นว่า ๑ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศอังกฤษสามารถรักษามาตรฐานคุณธรรมจริยธรรมที่สูงส่งเอาไว้ได้ตลอดมา คือ ตลอดมา คือ ชาวอังกฤษได้รับการปลูกฝังคตินิยม ๗ ประการมาและเมื่อบุคคลมีคตินิยมทั้ง ๗ ประการครบถ้วน ก็ถือว่าเป็นผู้มี “Integrity” (Integrity) หมายถึง การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมอันสูงส่ง มีความหมายลึกซึ้งและกว้างขวางมาก^{๑๑} สำหรับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยในปัจจุบันใช้หลักค่านิยม ๑๒ ประการ ตามนโยบายของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๗

๑. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
๓. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
๔. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
๕. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
๖. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
๗. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
๘. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
๙. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๑๐. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี

^{๑๑} ธานินทร์ กรัยวิเชียร,ศ, **คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร**: (กรุงเทพมหานคร:, สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐ - ๑๓.

๑๑. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่าง หรือกิเลส มีความ
 ละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

๑๒. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทย ๑๑ เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎี
 แรกของนักศึกษไทยสร้างขึ้น บุคคลผู้รวบรวมเขียนเป็นทฤษฎีคือ ศาสตราจารย์ดร.ดวงเดือน พันธุม-
 นาวิน กรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่าลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทาง
 จิตใจซึ่งจะนำไปสู่พื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาเพื่อส่งเสริม
 ให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่งซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำ
 การประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลการศึกษา สาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็ก
 และผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ ๖-๖๐ ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้นมีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์
 เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับไทยขึ้นโดยแบ่งต้นไม้อจริยธรรม ออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่งได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่วและ
 พฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรม
 ที่เอื้อเพื่อต่อการพัฒนาประเทศ

ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยัน
 ขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ ๑. เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒. มุ่งอนาคตและการควบคุม
 ตนเอง ๓. ความเพียรอำนาจในตน ๔. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ๕. ทศนคติคุณธรรม และค่านิยม

ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่ง
 ประกอบด้วยจิตลักษณะ ๓ ด้าน คือ ๑. สติปัญญา ๒. ประสบการณ์ทางสังคม ๓. สุขภาพจิต จิต
 ลักษณะทั้งสามนี้ อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้
 กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะ กับอายุจึงจะเป็นผู้
 ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง ๕ ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้โดยที่จิตลักษณะจะพัฒนาจิต
 ลักษณะทั้ง ๕ ประการ ที่ลำต้นจะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติถ้าบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้าน
 ดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่บ้าน ทางโรงเรียน และสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังม
 ความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน ๕ ด้านบนพื้นฐาน ๓ ประการ จึงเป็นสาเหตุ
 ของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง^{๔๒}

สรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรม เป็นศาสตร์ที่สำคัญที่เป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อน
 สังคมไทยในอนาคต ซึ่งจะต้องได้รับการปลูกฝังความคิดและทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมตั้งแต่

^{๔๒} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและพัฒนาบุคคล, (กรุงเทพมหานคร:
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑-๙.

วัยเด็กโดยการปลูกจิตสำนึกและ การปลูกจิตสำนึกในวัยผู้ใหญ่เพื่อเจริญงอกงามเป็นเมล็ดพันธ์แห่งคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยต่อไป

๒.๔ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๔.๑ ความเป็นของพระสอนศีลธรรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐ โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทาข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอน ๆ ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิไลพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้าน แล้วจึงได้มีแนวคิดว่าจะขยายพระสอนฯให้เข้าไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ คือ ๑ ตำบล ต่อ ๑ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยจะขยายเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ รูปเป็นการนำร่อง จากนั้นได้เสนอของบประมาณกลางจากรัฐบาลเพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายของพระสอน ๆ จำนวน ๔,๐๐๐ รูป रुपये ๒,๐๐๐ บาทต่อเดือน และเป็นค่าดำเนินการจัดหาหนังสือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอน การติดตามประเมินผลโครงการเพื่อให้สาธารณชนทั่วประเทศเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับคือ ผู้เรียนได้แก่ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนฯให้มากขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย

ในปีงบประมาณ ๒๕๕๑ กรมการศาสนาได้เปลี่ยนบทบาทการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการมาแต่เดิมไปสนับสนุนกิจกรรมคุณธรรมอื่นๆ โดยได้โอนภาระงานพร้อมงบประมาณให้กระทรวงศึกษาธิการรับดำเนินการ และได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาดำเนินการจัดเข้าในพันธกิจประเภทงานให้บริการวิชาการแก่ชุมชน โดยได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕ หน่วยงาน ดังนี้

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีพระสงฆ์ที่มีความพร้อมและมีพระที่สอนอยู่ในสถานศึกษาต่างๆ อยู่แล้ว

๒. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีศึกษานิเทศก์และสถานศึกษา/โรงเรียนที่มีความต้องการพระสอนฯ

๓. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลโครงการ ฯ มาแต่เริ่มแรก

๔. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นผู้ส่งเสริมพระสอน ฯ ที่เข้าไปทำการสอนในโรงเรียน

๕. ภาคคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค มีเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดซึ่งปกครองดูแลพระสอน ฯ ทั่วประเทศ

กระบวนการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอน ฯ มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอน ฯ โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการ ฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องพร้อมกันมีความประพฤติที่ดีงาม โดยได้จัดแผนการดำเนินการโครงการซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการดังนี้

๑. จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๒. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ/อำนวยการโครงการพระสอน ฯ ทั่วประเทศ
๓. การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ
๔. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๕. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๖. การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๔ และพัฒนาเว็บไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๗. การวิจัย
๘. การนิเทศ การติดตามประเมินผล
๙. การจัดถวายค่าตอบแทน
๑๐. การรับสมัคร/การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

สืบเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาบริหารต่อจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีประกาศมหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย (๑) คณะกรรมการที่ปรึกษา (๒) คณะกรรมการอำนวยการ (๓) คณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานโครงการ ฯ เพื่อให้การดำเนินงานโครงการ ฯ เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในรอบ ๑ ปี คณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง

พร้อมกันนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ ๒๔ ชุดโดยสัมพันธ์กับภาคสงฆ์ประกอบด้วย ภาคกลาง ๒๓ จังหวัด ๖ ภาค มีคณะกรรมการอำนวยการดูแลชุดละ ๑ ภาค ในส่วนของวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน และหน่วยวิทยบริการรวม ๑๘ แห่งมีคณะกรรมการอำนวยการดูแลในแต่ละพื้นที่ ลงนามอนุมัติโดยอธิการบดีเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ทั้งนี้ คณะกรรมการแต่ละชุด จะมีหน้าที่รับนโยบายแผนการดำเนินการจากคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ของส่วนกลางมาปฏิบัติพร้อมทั้งอำนวยการโครงการพระสอน ฯ ในพื้นที่ที่ได้รับผิดชอบประจำหน่วยงานของตนเองเพื่อควบคุมดูแล ส่งเสริม ภารกิจของโครงการ ฯ ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งคณะกรรมการโครงการ ฯ ในแต่ละพื้นที่ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการพร้อมทั้งได้ประสานงานกับภาคสงฆ์และภาครัฐ พร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๒ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย ที่ได้รับโอนกิจการจากกรมการศาสนา วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา โดยดำเนินตามแผน โครงการพระสอนศีลธรรม มีคณะกรรมการบริหาร ทั้งหมด ๙ ท่าน มีเจ้าหน้าที่ประจำ ๒ ท่าน งบประมาณแบ่งเป็นสามส่วนคือ งบค่าตอบแทนนิตยภัตของพระสอนศีลธรรม งบค่าตอบแทนเจ้าหน้าที่และงบบริหารสำนักงาน งานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปัจจุบัน เป็นกลุ่มงานสังกัดสำนักวิชาการ ตามโครงสร้าง มีพระสอนศีลธรรม ทั้งหมด ๖๐๙ รูป แบ่งเขตรับผิดชอบ ๒ จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน ๔๙๗ รูป จังหวัดอำนาจเจริญ ๑๓๐ รูป

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ^{๔๓} ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัตการเป็นพลเมืองที่ประชาชนไทยให้ความสำคัญสูงสุด ใน ๕ อันดับแรก คือ ๑) การทำงานแบบสุจริต ๒) การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย ๓) การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ๔) การเต็มใจที่จะเสียภาษี ๕) การปฏิบัติตามกฎหมาย

นอกจากนี้ยังพบว่าคนไทยมีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองในเรื่องต่อไปนี้ ๕ อันดับแรก ได้แก่ การมีความภูมิใจในความเป็นไทย การทำงานแบบสุจริต การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี การปฏิบัติตามกฎหมาย

ทรงสิริ วิชิรานนท์^{๔๔} ได้การวิจัยเรื่อง คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะพลเมืองดีที่มีความสำคัญที่สุดตามความคิดเห็นของนักศึกษา ๓ อันดับแรก ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีน้ำใจ และการเป็นคนเก่งและคนดี สำหรับคุณลักษณะพลเมืองดีที่นักศึกษาควรพัฒนาในฐานะนักศึกษา ๓ อันดับแรก ได้แก่ (๑) การใช้หลักพุทธศาสนาพัฒนาตนเองและจิตใจ (๒) การมีความรับผิดชอบ (๓) การตั้งใจเรียน นอกจากนี้ยังพบว่าคุณลักษณะพลเมืองดีที่นักศึกษาควรพัฒนาในฐานะสมาชิกในสังคม ๓ อันดับแรก ได้แก่ (๑) การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการรักษากฎระเบียบ (๒) การไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น (๓) การมีน้ำใจ

รสสุคนธ์ มกรมณี และ ศุภานัน สิทธิเลิศ^{๔๕} ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า เยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา โดยภาพรวม กระทำพฤติกรรมความเป็นพลเมืองเป็นบางครั้ง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ เคารพความแตกต่าง เคารพกฎกติกา เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม เคารพหลักความเสมอภาค มีอิสรภาพ พึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ เยาวชนไม่เคยมีส่วนร่วมทำงานในองค์กรหรือกลุ่มงานต่างๆ เพื่อสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

^{๔๓} ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย. (สถาบันพระปกเกล้า. เอกสารเผยแพร่ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ ๒๒-๒๔ มีนาคม ๒๕๕๕.) หน้า ๓๑.

^{๔๔} ทรงสิริ วิชิรานนท์, คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖. หน้า ๙๐.

^{๔๕} รสสุคนธ์ มกรมณี และ ศุภานัน สิทธิเลิศ, พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ใน <http://www.academia.edu/๔๒๘๑๒๖๐> สืบค้น ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

เยาวชนหญิงกับเยาวชนชายมีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และเยาวชนหญิงและเยาวชนชายต่างก็ไม่มีส่วนร่วมทำงานในองค์กรเพื่อสังคมเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เยาวชนหญิงมีพฤติกรรมเคารพกฎกติกา เคารพกฎหมายมากกว่าเยาวชนชายอย่างมีนัยสำคัญเยาวชนนักเรียนกับเยาวชนนักศึกษา มีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน โดยทำเป็นบางครั้งเช่นเดียวกัน และไม่มีส่วนร่วมทำงานในองค์กรเพื่อสังคมเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงว่ามีอิสรภาพ ฟังตนเองได้ เคารพกติกา เคารพกฎหมาย และ รับผิดชอบต่อสังคม ปรากฏมากกว่านักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

ปภัสนร ไพบูลย์รัฐดิพรชัย^{๔๖} ได้ศึกษาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนโรงเรียนพาณิชย์การบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณาตามรายด้านพบว่า ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับปานกลาง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อร่วมบริจาคสิ่งของหรือทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือประสพภัยมากเป็นอันดับแรก ด้านการช่วยเหลือผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อเมื่อนำสิ่งของของส่วนรวมมาใช้เสร็จแล้ว จะทำความสะอาดแล้วนำกลับคืนที่เดิมเสมอมากเป็นอันดับแรก ด้านการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อการไม่นั่งเฉยหากพ่อแม่หรือผู้ปกครองตีหรือดุด่าแล้วขี้ขานพาหนะมาเป็นอันดับแรก ด้านการร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับปานกลาง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อมีพฤติกรรมการนำขยะการไม่นั่งเฉยหรือสิ่งของใดๆกลับมาใหม่ได้ก็จะนำมาใช้ใหม่ มากเป็นอันดับแรก ด้านการมีส่วนร่วมรักษาวัดธรรม พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับปานกลาง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อการมีส่วนร่วมกิจกรรมในการแข่งขันกีฬาของสถานศึกษา มากเป็นอันดับแรก ด้านการมีวินัยในตนเอง พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อการพยายามปรับปรุงตนเองหากได้รับคำตักเตือนแนะนำจากผู้อื่น เป็นอันดับแรก ด้านความซื่อสัตย์ พบว่า นักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยนักเรียนมีความเป็นพลเมืองดีในข้อเมื่อเก็บของมีค่าของผู้อื่นได้ จะรับนำของส่งให้กับศูนย์ประสานงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการประกาศหาเจ้าของมากเป็นอันดับแรก

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้วิจัยเรื่องบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คาบปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผย

^{๔๖} ปภัสนร ไพบูลย์รัฐดิพรชัย. ศึกษาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนโรงเรียนพาณิชย์การบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๕๓. หน้า ๕๙-๖๐.

แม่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ ต่างๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบ และถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับนับถือ พระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับ ลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๔๗}

พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญโญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักเรียน ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดเทศบาลนคร นนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์คือ วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของ นักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔ . ๓๒และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี อยู่ใน ระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านการหา แผนการสอนเท่ากับ ๔.๔๐ ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เท่ากับ ๔.๓๕ ด้านการวัดผลและ ประเมินผลเท่ากับ ๔.๓๒ ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอนเท่ากับ ๔.๒๙ และด้านหลักสูตรเท่ากับ ๔.๒๕

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักเรียนที่สังกัดโรงเรียนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน จึงยอมรับ สมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนนักเรียนที่มีเพศ และระดับชั้นที่กำลังศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๔๘}

^{๔๗} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, บทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

^{๔๘} พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญโญ), ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ (คงวัฒน์) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครู และนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มี ต่อบทบาทของพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ และ ๓) เพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัด สมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า ครู มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอ เมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๕ และเมื่อพิจารณาแต่ ละด้าน พบว่า ครู มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุดในด้านคุณธรรม และจริยธรรม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๔ ส่วนด้านความสามารถในการสอน อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๒๗

สำหรับนักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ และเมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากทั้งด้านคุณธรรม และจริยธรรม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ และด้านความสามารถในการสอน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ครูและ นักเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครูและนักเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนธรรมศึกษา ในด้าน คุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และด้านความสามารถในการ สอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นอกจากนี้ในด้านความสามารถในการสอน เมื่อ พิจารณาเป็นด้านย่อย พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นแตกต่างกันในด้านการเตรียมการสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และด้านการดาเนินการสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . ๐๕ ส่วนด้านการวัดผลและการประเมินผลการเรียน ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน^{๔๙}

พรพรรณ วีระปรียากร^{๕๐} ศึกษาการสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขโครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่ก่อให้เกิดคุณธรรมความเป็นพลเมืองและ

^{๔๙} พระครูธรรมธรรสายัณห์ ฐิตปุณฺโญ (คงวัฒน์), **ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อบทบาทของ พระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ**, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๙๘ – ๑๐๑.

^{๕๐} พรพรรณ วีระปรียากร, **การสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ศึกษาคุณลักษณะคุณธรรมความเป็นพลเมืองภายใต้บริบททางสังคม โดยวิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีการแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology approach) ผลการศึกษาพบว่า การเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้ คือ มีความรู้ มีทักษะ และมีค่านิยมร่วมของความเป็นพลเมืองของคนในสังคมที่ดีงาม การจัดการศึกษาของโรงเรียนแห่งคุณธรรมความเป็นพลเมือง บูรณาการระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม แบ่งเป็นสองลักษณะ ได้แก่ ลักษณะหลัก จัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เน้นการคิดการปฏิบัติร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เน้นให้เกิดประสบการณ์ตรง ส่วนลักษณะรอง จัดการศึกษาในห้องเรียนเหมือนโรงเรียนทั่วไป

วิรัตน์ คำศรีจันทร์^{๕๑} ศึกษาจิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทยโดยศึกษาเงื่อนไขการก่อเกิดและปัจจัยเกื้อหนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการมีจิตสำนึกพลเมือง/สาธารณ (Civic minded) ในบริบทสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของการมีจิตสำนึกพลเมืองนั้นมีอยู่หลายมิติ ได้แก่ การมีวินัยในตน ทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนงาน เคารพกติกาที่ร่วมกันสร้างขึ้น ปฏิบัติสิทธิและหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยจิตใจอาสา ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ของส่วนรวม มากกว่าส่วนตน ใส่ใจกิจสาธารณะการมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการมีความกล้าหาญทางจริยธรรม ปกป้องความถูกต้องเพื่อความดี ความยุติธรรม และสันติภาพของสังคม การมีความผูกพันและยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย ปฏิบัติตนผู้อื่นเยี่ยงกัลยาณมิตร เท่าเทียม และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ส่วนเงื่อนไขการก่อเกิดจิตสำนึกพลเมืองที่สำคัญในบริบทประชาสังคมไทย คือการมีชีวิตของชุมชนซึ่งทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในแนวนราบ การปฏิบัติจิตสำนึกพลเมืองอยู่ในวิถีชีวิตความเป็นชุมชนซึ่งสมาชิกเชื่อมโยงกันในฐานะพลเมือง มีความเท่าเทียมและเสมอภาคในเชิงการเมือง มีความเป็นเอกภาพ สามัคคี ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองเพื่อพัฒนาเชิงคุณภาพของประชากรหรือแก้ปัญหาผ่านการสร้างคน และการจัดการของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในหลายๆ โอกาสและหลายช่องทางซึ่งความเป็นธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต เช่น การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ กิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งมีฐานความรู้ ภูมิปัญญา การเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านการทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกับผู้อื่น สำหรับการศึกษาอย่างเป็นทางการก็ควรสอดแทรกเนื้อหาซึ่งครอบคลุมทั้งความรู้ในความเป็นพลเมืองของสังคม ทักษะปฏิบัติ คุณธรรมและจริยธรรมในความเป็นพลเมือง ในการขับเคลื่อนควรให้ความสำคัญ ๓ ประการ คือ การเชื่อมโยงกับรากเหง้าและภูมิปัญญาที่สืบเนื่องกับศาสนธรรม การแปรสิ่งที่เป็นวนัตกรรมทางความคิด เช่น พุทธธรรม แผนพัฒนาประเทศ รัฐธรรมนูญ ตลอดจนการค้นพบวิธีคิดและมองโลกอย่างใหม่ให้ปรากฏผลจริง ในทางปฏิบัติ และการมีภาคปฏิบัติการรวมทั้งกลวิธีในการวางแผนอย่างเป็นระบบ

^{๕๑} วิรัตน์ คำศรีจันทร์, จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ก.

จรรยาศรี มาติลโกวิทย์,รศ,ดร.,และคณะ.^{๕๑} ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจาก ประสบการณ์ต่างประเทศ ๒) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิธีดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยเอกสาร ศึกษาเฉพาะกรณีสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลียและสาธารณรัฐอินโดนีเซีย การประชุมระดมสมองและการสนทนากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยและทดลองใช้รูปแบบในพื้นที่ชุมชนแม่น้ำคูต่าบลแม่น้ำคูอำเภอลวกแดงจังหวัดระยอง ผลการศึกษา พบว่า

๑. การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน ๔ ประเทศ มีสถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาและมีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ มีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย เนื้อหาเน้นแนวคิดประชาธิปไตยพื้นฐานและเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัยแนวทาง/วิธีดำเนินการของการจัดการศึกษามีการจัดรายวิชาไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดเป็นรายวิชาเดี่ยวและบูรณาการกับรายวิชาอื่นจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียนจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและพัฒนาครูผู้สอนเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมมือระหว่าง /สถาบันทั้งในและนอกประเทศ การประเมินผลมีการประเมินตาม ชวชั้นเป็นระยะ ประเมินโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง

๒. คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ที่พึงประสงค์ของคนไทย มี ๓ ด้าน คือ (๑) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล (๒) คุณลักษณะด้านการอยู่รวมกันในสังคม ไม่ใช่ความรุนแรง และ (๓) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย

๓. รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมีองค์ประกอบดังนี้ องค์ประกอบที่ ๑ ผู้จัด แกนหลักในการจัดการศึกษาคือครอบครัว ชุมชนสถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครององค กรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและสื่อ องค์ประกอบที่ ๒ หลักการ/แนวคิดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยหลักคือเน้นการศึกษาตลอดชีวิตเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ องค์ประกอบที่ ๓ เป้าหมายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยหลักคือ เพื่อสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น องค์ประกอบที่ ๔ เนื้อหาสาระสำคัญ ในการจัด

^{๕๒} จรรยาศรี มาติลโกวิทย์,รศ.ดร., และคณะ, การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยควรเป็นองค์ประกอบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมพลเมืองได้นั้นแนวคิดประชาธิปไตยและประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการ องค์ประกอบที่ ๕ แนวทางและวิธีดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยหลักควรแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ชัดเจนจัดการเรียนการสอนในหลากหลายรูปแบบผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ องค์ประกอบที่ ๖ การติดตามและประเมินผลผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยควรมีการติดตามและรายงานผลเป็นระยะและใช้หลักการมีส่วนร่วม และจากการนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปทดลองใช้ในชุมชน พบว่า ชุมชนสามารถเป็นแกน หลักในการจัดการศึกษาได้มีการร่วมมือในกิจกรรมและต้องการให้มีการสานต่อในโครงการต่างๆเพื่ออนาคตชุมชนต่อไป

ทรงสิริ วิชิรานนท์^{๕๓} คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร พบว่านักศึกษามีคุณลักษณะพลเมืองดีโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านคุณลักษณะพื้นฐานนักศึกษามีคุณลักษณะพลเมืองดีความซื่อสัตย์สุจริตสูงสุด และมีความมั่งคั่งต่ำสุด ด้านความรู้และทักษะนักศึกษสามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่างๆ สูงสุดและมีนิสัยใฝ่รู้ค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมออยู่ในระดับต่ำสุด ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย นักศึกษาเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่นสูงสุด ส่วนเรียกร้องหรือต่อสู้ด้วยความเป็นธรรมต่ำสุด ด้านสังคมและวัฒนธรรมนักศึกษาก่อตั้งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์สูงสุด ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ด้านเศรษฐกิจ การเห็นคุณค่าของการประกอบอาชีพที่สุจริต มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนการทำบัญชีรายรับรายจ่ายมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แนวทางในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ได้แก่ ๑) สร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรที่พัฒนานักศึกษาให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดี โดยให้มีความสมดุลระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ และเอื้อให้นักศึกษามีความเชี่ยวชาญเฉพาะศาสตร์พร้อมกับการรอบรู้สหวิทยาการทั้งนี้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ๒) การสร้างหลักสูตรการเรียนความเป็นพลเมืองดีด้วยกิจกรรมส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมที่มีอยู่แล้ว รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัยตามความสนใจของนักศึกษา โดยกำหนดความสำคัญของนักศึกษาที่ร่วมกิจกรรม กำหนดหน่วยชั่วโมง/หน่วยกิจกรรม/กำหนดช่วงชั้นปีการศึกษาที่เข้าร่วม รวมถึงกำหนดกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วม

^{๕๓} ทรงสิริ วิชิรานนท์, คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖, หน้า ๗๐-๗๕.

วรรณิกา สันป่าแก้วและชื่นชนก โควินท์^{๕๔} ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างจิตสำนึกด้าน การอนุรักษ์พลังงานของเยาวชน โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกด้าน การอนุรักษ์พลังงานของเยาวชนและ ๒) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ พลังงานของเยาวชน ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมคือการวิจัยเชิงสำรวจด้วย แบบสอบถามกับเยาวชนที่ได้รับรางวัลดีเด่นด้านการอนุรักษ์พลังงานในสถานศึกษา ๖ แห่ง การวิจัย ภาคสนามด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเยาวชนแกนนำและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการ อนุรักษ์พลังงานของเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ พลังงานประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนคือ (๑)การขัดเกลา (๒)การสร้างความคิด (๓)การเสริมทัศนคติ (๔) การปฏิบัติ (๕)การประเมินผล ส่วนปัจจัยในการเสริมสร้างจิตสำนึกซึ่งจำแนกได้ ๒ ประเภทคือปัจจัย ภายใน ได้แก่ ความคิด ทัศนคติ พฤติกรรมและการรับรู้ ปัจจัยภายนอกได้แก่โอกาสและการเข้าถึง แรงจูงใจ งบประมาณ นโยบาย ตัวอย่าง การมีส่วนร่วม เวลา การบริหารของหน่วยงาน การพัฒนา บุคลากรและการจัดการเรียนรู้ ๒) แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงานของ เยาวชนนั้นได้แก่การกำหนดนโยบายจากระดับประเทศลงสู่ระดับชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาค ส่วนของสังคม เสริมแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นการเข้าร่วม จัดการเรียนรู้โดยเน้นเยาวชนเป็นศูนย์กลางให้ได้ สัมผัสลงมือปฏิบัติจริง บูรณาการเรื่องการอนุรักษ์พลังงานกับเนื้อหาวิชาเรียนในทุกกลุ่มสาระ พัฒนา บุคลากรในการให้ความรู้และจัดกิจกรรม ปรับปรุงสื่อและกิจกรรมและสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ พลังงานเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (ทองเจริญ)^{๕๕} ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (๑) ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอ เมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามความเห็นของเยาวชน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอ เมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จาก เยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัด

^{๕๔} วรรณิกา สันป่าแก้วและชื่นชนก โควินท์, แนวทางการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงาน ของเยาวชน, วารสาร Faculty of Education ฉบับที่ ๙ ปีที่ ๒ เดือนเมษายน - มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.

^{๕๕} พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (ทองเจริญ), บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

ราชบุรี จำนวน ๓๖๒ คน โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบ ค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบความแตกต่าง จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คือ การวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ (Interview) ผลการวิจัยพบว่า

๑. บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเป็นตัวอย่างทางจริยธรรม ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน ด้านการเป็นผู้เตือนสติ ด้านการเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรม และด้านการเป็นผู้สร้างจิตสำนึกของเยาวชนต่อสังคม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามความเห็นของเยาวชน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลของเยาวชนในด้านสังกัดโรงเรียน และระดับชั้น มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลของเยาวชนในด้านเพศ อายุ และผลการเรียน ไม่ทำให้เกิดความแตกต่าง

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามรายด้านของการวิจัย ดังนี้

๓.๑ ด้านการเป็นตัวอย่างทางจริยธรรม พระสงฆ์ควรให้ศิษย์วัดหรือคฤหัสถ์ทั่วไป เป็นผู้กระทำการกิจแทน ในส่วนที่ต้องสรรจรไปในสถานที่ที่โคจรต่างๆ และพระสงฆ์ควรชี้แจงให้เยาวชนทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับภาพข่าวความประพฤติเสียหายของพระสงฆ์บางรูปในหน้าหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์ ว่าเป็นการกระทำส่วนบุคคล มิใช่ภาพการกระทำของพระสงฆ์ส่วนรวม ในทุกๆ ครั้งที่มิชู้วเกิดขึ้น

๓.๒ ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน พระสงฆ์ควรปรับปรุงรูปแบบและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับวัยของเยาวชน สามารถสร้างความสนใจแก่เยาวชนได้, พระสงฆ์ควรจัดให้มีการวัดและประเมินผลการสอน โดยอาจใช้การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน หรือวัดผลด้วยแบบทดสอบความรู้, พระสงฆ์ควรสร้างช่องทางอื่นสำหรับขยายโอกาสในการจัดการสอนที่มีข้อจำกัดด้านระยะเวลา อาทิ

เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก เป็นต้น และพระสงฆ์ควรปลูกฝังค่านิยมให้นักเรียนมุ่งเป้าหมายการเรียนรู้ไปเพื่อองค์ความรู้ที่ได้รับ มากกว่าคะแนน หรือเกรดเฉลี่ย

๓.๓ ด้านการเป็นผู้เตือนสติ พระสงฆ์ควรประเมินสถานการณ์และความเสี่ยงต่อเหตุต่างๆ เพื่อให้การเตือนสติแก่เยาวชนลักษณะของการป้องกันปัญหา และสร้างกลุ่มเครือข่ายเพื่อเฝ้าระวังพฤติกรรมของเยาวชน โดยใช้ความร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนเอง, พระสงฆ์ควรสร้างความคุ้นเคย เป็นกันเองกับเยาวชน และควรใช้รูปแบบของการชักชวนให้ปฏิบัติ มากกว่าการออกคำสั่งให้ปฏิบัติ และพระสงฆ์ควรเว้นการตำหนิโทษแก่เยาวชน ในลักษณะที่เจาะจงบุคคลต่อหน้าสาธารณชน

๓.๔ ด้านการเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรม พระสงฆ์ควรสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเยาวชน และประสานการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และพระสงฆ์ควรจัดกิจกรรมโดยให้ครอบคลุมเยาวชนในทุกระดับชั้นเรียน

๓.๕ ด้านการเป็นผู้สร้างจิตสำนึกของเยาวชนต่อสังคม พระสงฆ์ควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมบริการสังคมในลักษณะจิตอาสา เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกต่อสังคม และพระสงฆ์ควรสร้างเครือข่ายกับภาคประชาสังคม โดยจัดกิจกรรมนอกสถานที่ร่วมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมของเยาวชน

สุระ อ่อนแพงและคณะ ^{๕๖} ได้ศึกษา รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สร้างขึ้น มี ๓ องค์ประกอบ ดังนี้ องค์ประกอบที่ ๑. คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา ๑๔ ประการ ๑) ความรักชาติศาสน์กษัตริย์ ๒) ความเมตตากรุณา ๓) ความซื่อสัตย์สุจริต ๔) ความมีระเบียบวินัย ๕) ความขยันหมั่นเพียรและมุ่งมั่นในการทำงาน ๖) ความกตัญญูกตเวทีและรักความเป็นไทย ๗) ความรับผิดชอบ ๘) ความอดทนอดกลั้น ๙) ความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตน ๑๐) ความพอเพียง ๑๑) ความมีจิตสาธารณะ ๑๒) ความยุติธรรม ๑๓) ความสามัคคี ๑๔) ความใฝ่เรียนรู้องค์ประกอบที่ ๒ วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน มี ๔ วิธีดังนี้ ๑) การบูรณาการในการ

^{๕๖} สุระ อ่อนแพง, รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๕ ฉบับพิเศษ (๒๕๕๖), หน้า ๒๕๘.

จัดการเรียนรู้ ๒) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๓) การจัดกิจกรรมโดยผู้ปกครองมีส่วนร่วม ๔) การจัดกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตในชุมชน องค์ประกอบที่ ๓ กระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มี ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ๑) การทบทวนพันธกิจ ๒) การวางแผน ๓) การดำเนินงาน ๔) การติดตามประเมินผล ๕) การรายงานผลการประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สร้างขึ้น มีความเป็นไปได้ในระดับมาก และควรมีประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

สมสุข นิธิอุทัย^{๕๗} ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ๒) การพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย ๓) พัฒนาการการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ศึกษาความหมายพฤติกรรม เยาวชนตามแนวพุทธตามการกระทำ สาเหตุของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน อันเป็นผล มาจากการบงการของตัณหา มีเป้าหมายของการพัฒนาเยาวชน มี ๓ ขั้นคือ ๑) เป้าหมายในปัจจุบัน ๒) เป้าหมายในอนาคต ๓) เป้าหมายขั้นสูงสุด จุดเริ่มต้นของการพัฒนาของเยาวชนตาม แนวพุทธ คือ สัมมาทิฐิ การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของเยาวชนตามแนวพุทธโดยใช้ หลักไตรสิกขา สถาบันทางสังคมเป็น โปรโตไทป์ ช่วยส่งเสริมการพัฒนาแนวพุทธให้แก่เยาวชน สำหรับการพัฒนาเยาวชนในสังคมไทย ศึกษาพฤติกรรมของเยาวชนที่สามารถวัดได้ เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนครอบคลุม ๔ ด้านคือ ๑) ไม่เบียดเบียนตนเอง ๒) ไม่เบียดเบียน ผู้อื่น ๓) รับผิดชอบหน้าที่ ๔) พัฒนาตนเองและช่วยพัฒนาผู้อื่นและสังคม สาเหตุของ พฤติกรรมไม่พึงประสงค์เกิดจากสาเหตุ ทางครอบครัว เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จุดเริ่มต้นของ การพัฒนาเยาวชน คือการมีทัศนคติที่ดีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เยาวชนกระทำ พฤติกรรม ในการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใน การพัฒนาเยาวชนได้แก่ การพัฒนาวินัยในตน การ พัฒนาปรีชาเชิงอารมณ์ การพัฒนาความสามารถในการคิด บทบาทของสถาบันทางสังคมมีส่วน ในการอบรมสั่งสอน ชัดเจน และเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา พัฒนาการของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย พบพัฒนาการของการ พัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในเรื่องความหมายของพฤติกรรมเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย สาเหตุของ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ตามแนวพุทธในสังคมไทย จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชน ตามแนวพุทธในสังคมไทย เป้าหมายของการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ ในสังคมไทย การ ส่งเสริมคุณลักษณะอัน พึงประสงค์ ตามแนวพุทธในสังคมไทย และบทบาทของสถาบันทางสังคม ในการส่งเสริมการพัฒนา เยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย

^{๕๗} สมสุข นิธิอุทัย, การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ได้กำหนดขั้นตอนการศึกษาไว้ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) โดยเป็นการศึกษาทั้งเอกสาร (Documentary Research)) โดยการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนของไทย เอกสารแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้รู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา และรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มประชากรที่ได้กำหนดไว้ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ เชิงปริมาณ

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม ตัวแทนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในพื้นที่กรณีศึกษาผ่านศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมีการจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดอุบลราชธานี ๒๐๐ รูป และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๕๐ รูป รวมทั้งสิ้น

๒๕๐ รูป เพื่อศึกษาบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

๓.๒.๒ เชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ได้แก่ ประธานกรรมการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุบลราชธานี/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๙ (อุบลราชธานี – อำนาจเจริญ)/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด/ตัวแทน จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น ศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และแนวทางขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

๓.๓.๑ เชิงปริมาณ

๑) ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิด ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ซึ่งมีลักษณะเป็น มาตรการส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก
- ๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย
- ๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบ สอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะอื่นๆ

๒) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากที่ปรึกษาวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือเกี่ยวกับบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี
๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาวิจัย และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของผู้เชี่ยวชาญ นำมาหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item-Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไปทุกข้อ
๗. นำข้อแก้ไขที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุง
๘. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าความสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
๙. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อขอความเห็นชอบ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๓.๒ เชิงคุณภาพ

ลักษณะของเครื่องมือ

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบเกี่ยวกับนโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญในขั้นตอนของการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือเชิงคุณภาพนั้น ทางผู้วิจัยได้มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

(๑) ทำการศึกษารวบรวมเอกสาร ข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศึกษานโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ

(๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มาวางโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย

(๓) สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ โดยแบบออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ และและวัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ

(๔) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกับที่ตรวจแบบสอบถาม ทำการตรวจความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์

(๕) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้าง นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ มาทำการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเป็นรายข้อ (Item – Objective Congruence Index : IOC)

(๖) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้โดยใช้วิธีการ ดังนี้

๑) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการศึกษาและ ทิศทางการพัฒนาเยาวชนของไทย เอกสารแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา และรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนไทย

๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น แนวคิดการจัดการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนของไทย แนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา และรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นต้น เพื่อศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามพระพุทธศาสนา

๓) ดำเนินการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๔) ดำเนินการสอบถาม ตัวแทนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัด อุบลราชธานีและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผ่านศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่มี การจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อศึกษาบทบาทและคุณสมบัติของพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความ เป็นพลเมืองดี และนำมาประกอบการนำเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตามแนวพุทธ

๕) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถามเพื่อศึกษาบทบาทและคุณสมบัติ ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของ ความเป็นพลเมืองดี และนำมาประกอบการนำเสนอกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ดีตามแนวพุทธ

๖) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์และถอดบทเรียนจากการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้แนวทาง ขึ้นตอนด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพระพุทธศาสนา และกระบวนการ เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธจากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๗) คณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการ สอบถามเกี่ยวกับแนวคิดนโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนว พระพุทธศาสนา และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ เพื่อเสนอ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรมของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณ

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ใช้โปรแกรม สำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อวิเคราะห์หาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดย การแจกแจงความถี่และร้อยลแนะนำเสนอเป็นตารางประกอบการบรรยายผล

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี เป็นแบบ มาตรฐานส่วนประเมินค่า วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ แผลความหมายดังนี้

๔.๕๐ – ๕.๐๐   ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด

๓.๕๐ – ๔.๔๙   ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก

๒.๕๐ – ๓.๔๙ ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง

๑.๕๐ – ๒.๔๙ ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อย

๑.๐๐ – ๑.๔๙ ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดวิเคราะห์เนื้อหาสาระประเด็นสำคัญ แล้วนำเสนอเป็นการเขียนแบบความเรียง

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๑) กระบวนการในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) นั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) นั้น มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยดำเนินการร่วมกับกระบวนการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร(Documentary research) โดยวิธีการวิเคราะห์ อันจะได้ดำเนินการกระบวนการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อันได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาประเด็นหลัก (Major themes) หรือแบบแผนหลัก (Major pattern) ที่พบในข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด จากนั้นจึงนำประเด็นหลัก (Major themes) มาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย (Sub-themes) และหัวข้อย่อย (Categories) อันเป็นกระบวนการวิเคราะห์ โดยการเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อยของกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณมีดังนี้^{๑)}

๓.๖.๑ ร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

P แทน ร้อยละ

f แทน จำนวนความถี่ที่ต้องการหาค่าร้อยละ

N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

^{๑)} คณาจารย์ภาควิชาการประเมินผลและการวิจัย, วิจัยและสถิติทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๗, ๑๕๙, ๑๗๖.

๓.๖.๒ ค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{x} = \frac{\sum fx}{N}$$

$\bar{x}$ = คะแนนเฉลี่ย

$\sum x$ = ผลรวมคะแนนทั้งหมด

N = จำนวนคนทั้งหมด

๓.๖.๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{N}}$$

σ = ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\bar{x}$ = คะแนนเฉลี่ย

X = คะแนนแต่ละตัว

N = จำนวนคนทั้งหมด

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้ เป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย จากกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังจะเสนอรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิจัย

ผลการวิจัย การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น ๒๕๐ รูป ดังนี้

๔.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ของแบบสอบถาม ดังตารางที่ ๑
ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อ	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
๑	อายุ		
	ต่ำกว่า ๓๐ ปี	๑๔๘	๕๙.๒
	๓๐-๔๐ ปี	๗๐	๒๘.๐
	๔๑-๕๐ ปี	๒๔	๒.๕
	๕๑ ปี ขึ้นไป	๘	๙.๖
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๒	พรรษา		
	ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑๒๖	๕๐.๔
	๕-๑๐ พรรษา	๘๙	๓๕.๖
	๑๑ พรรษาขึ้นไป	๓๕	๑๔.๐
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๓	สถานทางคณะสงฆ์		
	พระสังฆาธิการ	๘๑	๓๒.๔
	พระลูกวัด	๑๖๙	๖๗.๖
		๒๕๐	๑๐๐

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ข้อ	ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
๔	ระดับการศึกษาแผนกธรรม		
	นักธรรมชั้นตรี	๓๘	๑๕.๒
	นักธรรมชั้นโท	๓๕	๑๔.๐
	นักธรรมชั้นเอก	๑๗๗	๗๐.๘
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๕	ระดับการศึกษาแผนกบาลี		
	ป.ธ.๑-๒-๓	๗๒	๒๘.๘
	ป.ธ.๔-๕-๖	๓๔	๑๓.๖
	ป.ธ.๗-๘-๙	๑๒	๔.๘
	ไม่ระบุ	๑๓๒	๕๒.๘
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๖	ระดับการศึกษาสายสามัญ		
	ต่ำกว่าปริญญา	๑๐๒	๔๐.๘
	ปริญญาตรี	๑๑๗	๔๖.๘
	ปริญญาโท	๑๖	๖.๔
	ปริญญาเอก	๓	๑.๒
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๗	ประสบการณ์สอน		
	ต่ำกว่า ๕ ปี	๑๕๙	๖๓.๖
	๕-๑๐ ปี	๖๖	๒๖.๔
	๑๐ ปี ขึ้นไป	๒๕	๑๐.๐
	รวม	๒๕๐	๑๐๐
๘	ระดับชั้นที่ทำการสอน		
	มัธยมศึกษาตอนต้น	๑๕๕	๖๒.๐
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	๙๕	๓๘.๐
	รวม	๒๕๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีจำนวน ๑๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๒ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ มีสถานทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด จำนวน ๑๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๖ มีระดับการศึกษาแผนกนักธรรมชั้นเอกมาก จำนวน ๑๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๘ รองลงมาคือนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ การศึกษาแผนกบาลี ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิ จำนวน ๑๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ การศึกษาสายสามัญจบปริญญาตรี จำนวน ๑๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน

๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ มีประสบการณ์สอนต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖ ทำการสอนในระดับมัธยมตอนต้นมากที่สุด จำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐

๔.๑.๒ การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจากตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๒ แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังนี้

ข้อ	ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ	๔.๑๘	.๘๑	มาก
๒	วางตนได้เหมาะสมกับสมณะสาธูป	๓.๙๐	.๙๖	มาก
๓	ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาชีวิตแก่ศิษย์ได้	๓.๘๗	.๘๘	มาก
๔	มีความกระตือรือร้นและสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามเวลา	๓.๙๐	.๙๐	มาก
๕	มีความสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้างสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข	๓.๘๕	.๙๒	มาก
๖	ความสามารถในการปรับเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาให้เชื่อมโยงกับสภาพสังคมในปัจจุบัน	๓.๘๖	.๘๘	มาก
๗	ความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร	๓.๙๐	.๙๙	มาก
๘	ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม	๓.๘๐	.๙๓	มาก
๙	ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน	๓.๙๕	.๘๙	มาก
๑๐	ความสามารถในการเลือกรูปแบบการวัดประเมินผลให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้	๓.๘๗	.๙๖	มาก
		๓.๙๑	.๖๙	มาก

จากตารางที่ ๒ พบว่า ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๑ มีการแสวงหา

ความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ($\bar{X} = ๔.๑๘$) รองลงมาคือข้อ ๙ ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) รองลงมาคือข้อ ๒ การวางตนได้เหมาะสมกับสมณะสาธูป ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ข้อ ๓ ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาชีวิตแก่ศิษย์ได้ ($\bar{X} = ๓.๙๐$) และข้อ ๗ ความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๘ ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = ๓.๘๐$)

ตารางที่ ๓ แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ดังนี้

ข้อ	ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ	๓.๙๐	๑.๐	มาก
๒	วิเคราะห์มาตรฐานและตัวชี้วัดในสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	๓.๘๗	.๙๗	มาก
๓	มอบหมายผู้รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีระดับเขตพื้นที่ /สถานศึกษา	๓.๘๗	.๙๖	มาก
๔	จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง เช่น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย , รู้รักษ์ สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย	๔.๐๒	.๘๕	มาก
๕	จัดทำแบบประเมินการวัดและประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	๓.๙๐	๑.๐	มาก
๖	บันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร	๓.๘๔	.๘๕	มาก
๗	กำหนดแนวทาง ปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๓.๙๑	.๘๙	มาก
๘	เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน	๓.๙๕	.๙๐	มาก
๙	สนับสนุนให้บุคคลหรือชุมชนได้เผยแพร่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีโดยผ่านสื่อมวลชน	๓.๘๖	๑.๐	มาก
๑๐	ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีมีความสามารถในการมีส่วนร่วมกับ	๓.๙๕	.๙๑	มาก

กิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีหรือกิจกรรม สาธารณประโยชน์ของชุมชน			
	๓.๙๐	.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๓ พบว่า ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและ
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้าง
จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนา
องค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้าน
กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๔ จัดกิจกรรม
การเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง เช่น
พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย , รู้รัก สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ($\bar{X} = ๔.๐๒$)
รองลงมาคือข้อ ๘ เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐาน
ในการดำรงชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) รองลงมามีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือข้อ ๑๐ ชักชวน หรือสนับสนุนคนดี
มีความสามารถในการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีหรือกิจกรรม
สาธารณประโยชน์ของชุมชน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) และข้อ ๗ กำหนดแนวทาง ปรับปรุงเทคนิควิธีการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} =$
๓.๙๑) และข้อ ๑ กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความ
เป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ตามลำดับ

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๖ บันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึก
ความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร ($\bar{X} = ๓.๘๔$)

ตารางที่ ๔ แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนารายองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ
เยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี
ดังนี้

ข้อ	ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	การแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพกับ บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ และเพื่อน	๓.๙๐	๑.๐	มาก
๒	ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติ ตามกฎหมาย	๔.๐๐	.๘๔	มาก
๓	เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง	๔.๐๒	.๙๓	มาก
๔	รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง	๔.๐๐	.๙๓	มาก
๕	เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์	๔.๐๑	.๙๕	มาก

ตารางที่ ๔ (ต่อ)

ข้อ	ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๖	ร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ	๔.๐๐	.๙๗	มาก
๗	ร่วมกันรับผิดชอบและทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม	๓.๙๙	.๙๕	มาก
๘	ร่วมกันติดตาม ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ	๔.๐๐	.๘๗	มาก
๙	แก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยใช้เหตุผล	๓.๙๘	.๘๗	มาก
๑๐	มีความคิดกว้างไกล สามารถการวิเคราะห์ วิจาร์ณแสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผล	๓.๙๐	๑.๐	มาก
		๓.๙๘	.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔ พบว่า ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๓ เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง ($\bar{X} = ๔.๐๒$) รองลงมาคือข้อ ๕ เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ($\bar{X} = ๔.๐๑$) และมีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือข้อ ๒ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย ($\bar{X} = ๔.๐๐$) ข้อ ๔ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง ($\bar{X} = ๔.๐๐$) ข้อ ๖ ร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) และข้อ ๘ ร่วมกันติดตาม ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = ๔.๐๐$)

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในด้านนี้คือ ข้อ ๑๐ มีความคิดกว้างไกล สามารถการวิเคราะห์ วิจาร์ณแสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผล ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละแสดงค่าเฉลี่ยและร้อยละการพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน รวมทุกด้าน ดังนี้

ด้าน	การพัฒนางานประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีทั้ง๓ด้าน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม	๓.๙๑	.๖๙	มาก
๒	ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี	๓.๙๐	.๗๓	มาก
๓	ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	๓.๙๘	.๗๒	มาก
	รวม	๓.๙๗	.๕๖	มาก

จากตารางที่ ๕ พบว่า การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน ๓ ด้าน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

ค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นการจัดการเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โดยรวม ๓ ด้าน **อยู่ในระดับมาก** ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เรียงเป็นรายด้านลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านที่ ๓ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านที่ ๑ ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๔.๒ ผลการสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ เรื่องการพัฒนาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้ง ๔ ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

๔.๒.๑ คุณลักษณะของครูผู้สอนเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมือง

จากการสัมภาษณ์ครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ ๒๙ ในจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับคุณลักษณะของครูผู้สอนเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนที่พึงประสงค์พบว่า

คุณลักษณะของครูผู้สอนนั้นควรมีทั้งความรู้ควบคู่กับคุณธรรมมีหลักธรรมประจำใจเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์จึงจะสามารถสอนศิษย์ให้เป็นพลเมืองดีได้ คุณลักษณะของครูผู้สอน เป็นแบบอย่างที่ดีสร้างจิตสำนึกที่ดีและตระหนักในหน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง คุณลักษณะของครูผู้สอนจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมมีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ คุณลักษณะของความเป็นครูเป็นคนดีมีบุคลิกภาพดีพูดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดีมีความรู้มีทักษะในการสอน^๑

คุณลักษณะของครูผู้สอนจะต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์มีความรับผิดชอบมีวินัยมีความมั่นคงทางอารมณ์มีความรักความเมตตาใจกว้างใจเย็นมีศีลธรรมนำสิทธิเสรีภาพและความคิดเห็นของผู้อื่น คุณลักษณะของครูผู้สอนพบว่าครูจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีพูดจาไพเราะและให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกคนยึดความถูกต้องมีความเชื่อมั่นมีความเมตตากับเด็กทุกคนไม่เลือกที่รักมักที่ชังสอนอย่างเต็มที่เต็มกำลังเต็มความสามารถไม่ละเลยต่อหน้าที่ของตนเอง คุณลักษณะของครูพบว่า เป็นแบบอย่างที่ดีด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างดี^๒

คุณลักษณะของครูผู้สอนพบว่าครูจะต้องมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างดีการสอนมีลักษณะที่หลากหลายทั้งสื่อการสอนการยกตัวอย่างการใช้สื่อธรรมะประกอบเพื่อชี้ให้เห็นคุณธรรมจริยธรรม คุณลักษณะของครูพบว่าคุณธรรมของครูเป็นคุณลักษณะหรือองค์ประกอบ

^๑ สัมภาษณ์, นางรุ่งทิวา สารเสนา, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๔ ปี, โรงเรียนเดชอุดม.

^๒ สัมภาษณ์, นางศุภิสรา คงพันธ์, ครูชำนาญการ, อายุ ๔๘ ปี, โรงเรียนปทุมวิทยากร.

ส่วนสำคัญที่สุดในความเป็นครูเพราะเป็นสิ่ง que เพิ่มพูนให้ครูปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ทำให้เป็นที
 เคารพของสังคมทั้งคุณธรรมจริยธรรมของครูเพื่อหน้าที่ได้สมบูรณ์มีความรับผิดชอบต่อดิตตนเองต่อ
 วิชาชีพและต่อสังคม^๑

ครูผู้สอนที่ให้ทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี มีความคิดที่กว้าง มองอนาคต มีองค์
 ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนได้ สามารถนำสู่การปฏิบัติได้ ที่สำคัญ
 คือต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็นพลเมือง
 ดีของชุมชนของสังคมของประเทศนั้นจะต้องปลูกฝังสร้างตั้งแต่วัยเยาว์เพื่อเขาจะได้มีอุดมการณ์หลัก
 คิดตามระบอบประชาธิปไตยมีสิทธิมีเสรีภาพรู้จักหน้าที่รู้จักเคารพในกฎกติกาของสังคม เพื่อจะได้เป็น
 ผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต^๒

สรุปได้ว่าคุณสมบัติของครูที่สอนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมนั้นตั้งแต่เดิมครูที่สอนใน
 โรงเรียนไม่ว่าจะเป็นครูเก่าครูใหม่ก็มุ่งที่จะสอนให้ลูกศิษย์มีความรู้คู่กับคุณธรรมหรือเรียกว่าวิชาจรณะ
 แต่ครูสมัยก่อนอาจจะเน้นในเรื่องของวิชาซึ่งเป็นศาสตร์สาขาแต่ละวิชาเช่นคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์แต่
 ยังขาดส่วนที่เป็นเรื่องของคุณธรรมเฉพาะตนอย่างเช่นเรื่องของจรรยา มารยาท เรื่องของจิตอาสาเรื่อง
 ความมีเมตตาความเอื้อเฟื้อสิ่งเหล่านี้ครูบางครั้งก็ละเลยแม้กระทั่งรายวิชาที่เรียกว่าหน้าที่พลเมืองก็ย
 ขาดหายไปเป็นหลักสูตรแต่ถึงกระนั้นโดยภาระโดยหน้าที่โดยสำนึกของความเป็นครูก็ไม่ได้ละทิ้งในเรื่อง
 ของจรรยา มารยาทหรือหน้าที่พลเมืองจิตวิญญาณของครูคือผู้มุ่งหวังให้ลูกศิษย์เป็นคนดีเมื่อลูกศิษย์ทำ
 ไม่ดีก็ว่ากล่าวตักเตือนดังนั้นคุณสมบัติของครูจึงเป็นผู้มีความรอบรู้ทั้งวิชาในกลุ่มสาระและวิชาชีวิตที่จะ
 เป็นแบบอย่างต้นอย่างให้กับลูกศิษย์ได้โดยเฉพาะเมื่อมีพระที่เข้าไปสอนในโรงเรียนก็จำเป็นจะต้องเป็น
 ต้นแบบเป็นแบบอย่างให้กับทั้งครูและนักเรียนเพราะพระนั้นถือได้ว่าเป็นต้นแบบเป็นแบบอย่างตั้งแต่เข้า
 โรงเรียนแล้วเมื่อเวลาสอนก็ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่มุ่งเน้นการฝึกฝนการอบรมการให้ความรอบรู้การ
 ทำจิตใจให้สะอาดสงบส่องใสการหยั่งรู้การรู้จักการรู้จักให้อภัยการไม่ถือโทษโกรธแค้นสิ่งเหล่านี้
 พระถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องไปอบรมสั่งสอนในโรงเรียนหากไม่ปฏิบัติไม่อบรมไม่สั่งสอนก็ถือว่าละเลย
 ต่อหน้าที่ดังนั้นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของการสอนในโรงเรียนคือการนำองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้ใน
 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่ไปขยายไปอบรมให้กับเยาวชนที่เป็นต้นกล้าของสังคมให้เต็มใจ
 มาเป็นผู้นำที่มีทั้งความรู้และความประพฤติอันดีงามเป็นที่เคารพนับถือเป็นที่พึ่งหวังของสังคมได้

๔.๒.๒ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน

จากการสัมภาษณ์ครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
 การศึกษาที่ ๒๙ ในจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนที่พึง
 ประสงค์ว่าควรเป็นอย่างไรพบว่า

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนคือเป็นคนเก่งมีจิตสาธารณะเป็นคนดีมี
 คุณธรรมมีหลักธรรมประจำใจมีความอ่อนน้อมถ่อมตนการรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มี
 พระคุณจะต้องมีวินัยมีคุณธรรมจริยธรรมไปเรียนรู้มีความซื่อสัตย์เสียสละมองเห็นมุ่งเน้นในการทำงาน

^๑ สัมภาษณ์, นางสาวนันทา แก่นสาร, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๔๒ ปี, โรงเรียนเทศบาลบูรพา.

^๒ สัมภาษณ์, นายสถิต สุแก้ว, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๙ ปี, โรงเรียนหกลีบพรพรชาวิทยาคม.

เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมีความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังมาไม่ถึง การมีวินัย ความซื่อสัตย์การศุภนัยเรียนรู้การรู้จักเสียสละการรักชาติบ้านเมืองและการสร้างจิตสำนึกร่วมกันในสังคม^๑

จะต้องมีจิตอาสาที่มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือค้นคว้าตำราให้เกิดความรู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่การเรียนหน้าที่ต่อครอบครัวและในสังคมมีระเบียบวินัยการแต่งตัวเรียบร้อยรู้จักกาลเทศะมีความกตัญญูกตเวทิตือความเป็นพลเมืองดีก็ต้องรู้จักสิทธิและหน้าที่ ต้องรู้จักหน้าที่เคารพสิทธิเคารพกติกาของสังคมมีคุณธรรมเช่นคุณธรรม ๘ ประการมีจิตใจที่ติงามเพื่อเพื่อแม่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เพราะว่าการทออบทบาทหน้าที่ของตนเองมีจิตสาธารณะมีความกตัญญูกตเวทิตือการดำรงไว้ซึ่งสถาบันชาติศาสนาพระมหากษัตริย์การเคารพกติการูบารอบอาจารย์และบรรพบุรุษ^๒

การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขการเป็นคนดีคนเก่งและมีคุณธรรมการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน การมีความรู้การมีความซื่อสัตย์การเป็นแบบอย่างมีความกตัญญูกตเวทิตือศีลธรรมเป็นผู้เสียสละการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวม ลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนอันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมจิตสำนึกสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมของประเทศชาติหรือของโลกจะต้องมีความรักความซื่อสัตย์ความสุจริตการมีวินัยการใส่เรียนความกตัญญูและความเสียสละรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์^๓

ความเป็นพลเมืองมีองค์ประกอบคือศีล ๕ ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติพื้นฐานของคนการยึดหลักปฏิบัติตามโอวาทคือทำดีละชั่วทำจิตใจให้บริสุทธิ์ถ้ามีองค์ประกอบดังที่กล่าวก็สามารถถือว่าเป็นพลเมืองดีส่วนที่จะสมบูรณ์ได้หรือถ้าจะน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประชาชนแต่ละคนถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริงจังซึ่งความเป็นพลเมืองดีนั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนในสังคมการสร้างประโยชน์ให้เกิดในสังคมและการรักษาปฏิบัติตามหลักทางศาสนาและขนบประเพณีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในสังคมการสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมการเสียสละเพื่อส่วนรวมและการปฏิบัติตามระเบียบการ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนการเสียภาษีอากรให้แก่รัฐการอนุรักษ์ทรัพยากร^๔

การเคารพกฎหมายสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นมีความรับผิดชอบมีคุณธรรมจริยธรรมมีเหตุผลใจกว้างกระตือรือร้นสนใจในกิจกรรมต่างๆมีความซื่อสัตย์เสียสละอดทนสามัคคีมีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ จะต้องมีความกตัญญูกตเวทิตือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกัน การช่วยเหลือกัน ที่สำคัญคือการรู้จักตอบแทนผู้ให้แก่เรา ชาวพุทธเราเชื่อเช่นนั้น การมีจิต

^๑ สัมภาษณ์, นางสาวดินันท์ ระหงษ์, ครูชำนาญการ, อายุ ๓๘ ปี, โรงเรียนเทศบาล ๒ หนองบัว.

๑ กันยายน ๖๐

^๒ สัมภาษณ์, นายมนต์ชัย พรหมดี, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๕ ปี, โรงเรียนเทศบาลบูรพา.

๑ กันยายน ๖๐

^๓ สัมภาษณ์, นางสาวจิรภา วีระพันธ์, ครูชำนาญการ, อายุ ๔๑ปี, โรงเรียนสามัคคีวิทยาคาร.

๑ กันยายน ๖๐

^๔ สัมภาษณ์, นางเศวตกนิษฐ์ ศรีสนาม, ครูชำนาญการ, อายุ ๔๕ ปี, โรงเรียนนารีนุกูล.

สาธารณะรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและความกตัญญูทเวที^๑

สิ่งจะนำพาไปสู่ความเป็นพลเมืองดีคือการตั้งต้นไว้ชอบ มีทัศนคติที่ดี เด็กบางคนมีอุปนิสัยตั้งแต่เด็ก แต่พอเข้ากลุ่มบางครั้งก็ทำให้ทัศนคติแปรเปลี่ยน ดังนั้นครูมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมนักเรียนให้มีพฤติกรรมในทางที่ดี มั่นคง คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมการแสดงความรักความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองและสังคมการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและสังคมตลอดทางการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมไม่ละเมิดไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ^๒

สรุปได้ว่าคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนนั้นไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกการเคารพการกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพต่อบิดามารดาญาติผู้ใหญ่ครูอาจารย์หรือเพื่อนก็ถือว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งหรือการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามการเคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจด้วยความเอาใจใส่การไตร่ตรองรวมทั้งการเคารพเทิดทูนในสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์เหล่านี้เป็นคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองดีของเยาวชนซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนอบรมหรือเรียนรู้ในสถานศึกษาที่ผ่านการอบรมของครูอาจารย์ที่ให้ความรู้อย่างไรก็ตามนอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่าคุณครูยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของการปฏิบัติตนของเยาวชนแม้กระทั่งเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมการร่วมกันคิดร่วมกันทำการเสียสละด้วยความเต็มใจการรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายการร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนหรือของชุมชนที่เป็นสาธารณะประโยชน์ตลอดทั้งการเสนอแนวความคิดเห็นที่เป็นปัญหาของชุมชนต่อผู้ปกครองต่อผู้นำชุมชนทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีที่เยาวชนพึงมีแต่อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องได้รับการถ่ายทอดการฝึกฝนการอบรมบ่มนิสัยไม่ว่าจะจากครอบครัวจากวัดอันมีพระสงฆ์และจากโรงเรียนที่มีครูเป็นผู้ให้การศึกษาเรียนรู้ตลอดทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นองค์ความรู้เพื่อที่จะให้เยาวชนนำไปสู่การประกอบอาชีพและการปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างมีความสุข

๔.๒.๓ กระบวนส่งเสริมและพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

จากการสัมภาษณ์ครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ ๒๙ ในจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองพบว่า ควรจัดทำโครงการคุณธรรมจริยธรรมการอบรมในเชิงปฏิบัติตนตามหลักทางศาสนาการนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกรณีต่างๆทั้งในโรงเรียนและสถานที่อื่นที่จะขึ้นในชุมชนและการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆเช่นประเพณีบุญ ๑๒ เดือนของชุมชนที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้มีจิตสำนึกรับรู้เรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีตามแนวทางประเพณี^๓

^๑ สัมภาษณ์, นางกาญจนา ขุนเมือง, ครู คศ.๓, อายุ ๔๕ ปี, โรงเรียนปทุมพิทยาคม.

^๒ สัมภาษณ์, นางธมกร อาภาวัฒนวงศ์, ครู คศ.๓, อายุ ๕๓ ปี, โรงเรียนปทุมพิทยาคม.

^๓ สัมภาษณ์, นางสาวจรรุวรรณ วรรณวงศ์, ครูผู้สอน, อายุ ๒๗ ปี, โรงเรียนปทุมพิทยาคม.

การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกฝังความเป็นไทยตามแนววิถีพุทธวิถีไทยและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของท้องถิ่นในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่ระดับจังหวัดอำเภอตำบลและหมู่บ้าน รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมนำพานักเรียนเข้าวัดปฏิบัติธรรมสร้างจิตสำนึกให้กับผู้เรียนให้นักเรียนมีความรู้ในด้านคุณธรรมจริยธรรมและนำไปสอนตนเองประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมสามารถทำได้โดยพระสงฆ์ หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งครูผู้สอนมรดกความเมตตาต่อศิษย์แนะนำในสิ่งที่ดีให้แก่ศิษย์ประสาทความรู้ให้แก่ศิษย์ให้การอบรมสั่งสอนตามสอน ไม่คำนึงถึงความยุ่งยากเหน็ดเหนื่อย^๑

การส่งเสริมปลูกฝังความเป็นพลเมืองนั้นต้องทำทุกระดับทั้งครอบครัวชุมชนประเทศชาติโดยสอดแทรกในชั่วโมงสอนหรือชั่วโมงกิจกรรมต่างๆ การสอนโดยใช้สื่อต่างๆ เช่นวิทยุโทรทัศน์สิ่งพิมพ์อินเตอร์เน็ตเพื่อให้มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองดีอันเกิดจากตัวอย่างที่มองเห็นและจะต้องดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีคือการทำความดีให้เป็นที่ประจักษ์หรือมีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายเพื่อปลูกฝังเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี^๒

กระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้นต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและทำทุกครั้งที่มีโอกาสและชมเชยให้กำลังใจนักเรียนที่ทำความดีมีจิตอาสาเปิดใจกว้างให้กับเด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวหรือปัญหาของตนเองให้เขามีโอกาสได้แสดงออกเพื่อให้ได้เป็นที่ยอมรับเข้าใจในทุกๆ เรื่อง การสอดแทรกคุณธรรมในการเป็นพลเมืองที่ดีในการสอนมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายให้เกิดความสนุกสนานร่าเริงและอยากเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้^๓

การมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานที่ของตนเองให้เกิดความสมบูรณ์การเป็นแบบอย่างที่ดีสามารถสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน การสร้างจิตสำนึกในด้านศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญยิ่งในการที่จะจูงใจกลุ่มคนในหรือประชาชนพลเมืองในการปลูกฝังอุดมการณ์ของชีวิต การสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์ในสังคมเพื่อให้ได้สามัคคีมีสันติจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นก่อนและที่สำคัญให้แก่เยาวชนผู้เป็นกำลังของประเทศชาติต้องเริ่มปลูกฝังจากตรงนี้เป็นต้นไป^๔

สรุปได้ว่า กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองหรือกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนที่ประชุมเห็นว่าสถานศึกษาเป็นแหล่งการเรียนรู้การฝึกฝนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้การสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไปสู่ความเป็นพลเมืองดีควรที่จะมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ให้เกิดจิตสำนึกและเป็นการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้นักเรียนได้มีจิตสำนึกร่วมกันในเรื่องของคุณค่าเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมโดยผ่านกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการจิตอาสาการสร้างความสามัคคีหรือการฝึกความเสียสละการรู้จักแบ่งปันการ หน่วยงานที่เป็นหลักในกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีนั้นคงหนีไม่พ้นบ้านวัดและโรงเรียนหรือเรียกว่าบวรและ

^๑ สัมภาษณ์, นางศิวพร บุญมาก, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๑ ปี, โรงเรียนบ้านปลาตุ๊ก. ๑ กันยายน ๒๕๖๐

^๒ สัมภาษณ์, นางกฤติยา ลีวไธสง, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๒ ปี, โรงเรียนบ้านปลาตุ๊ก. ๑ กันยายน ๒๕๖๐

^๓ สัมภาษณ์, นายจตุพล สายงาม, ครูชำนาญการ, อายุ ๓๐ ปี, โรงเรียนเทศบาล ๒ หนองบัว. ๑ กันยายน ๒๕๖๐

^๔ สัมภาษณ์, นางจันทิมา หอมหวล, ครูชำนาญการพิเศษ, อายุ ๕๐ ปี, โรงเรียนปทุมพิทยาคม. ๓๑ สิงหาคม ๖๐

เยาวชนย่อมเติบโตออกจากบ้านวัดมีพระเป็นผู้ให้การอบรมฝึกฝนบ่มนิสัยขัดเกลา ส่วนโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้การจัดกิจกรรมทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย มีการประสานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเช่นโรงเรียนได้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชน วัดก็ควรที่จะมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นวิทยากรการเป็นแหล่งการเรียนรู้ ส่วนบ้านก็ต้องมีส่วนร่วมส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานของตนเองได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่โรงเรียนได้ดำเนินการตลอดทั้งการสนับสนุนให้ความร่วมมือการไปดูแลไปชมไปเชียร์เหล่านี้ การประสานดังกล่าวย่อมถือว่ากระบวนการพัฒนาจะสามารถบรรลุผลได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติตามเกิดการฝึกฝนอบรมตามที่ได้กำหนดไว้ซึ่งก็จะเป็นผลลัพธ์ออกมาจะทำให้เยาวชนไปสู่เป้าแห่งความเป็นพลเมืองดีคือเป็นคนดีเป็นคนเก่งและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขครบทั้งกระบวนการคือตัวบ่อนเข้าก็คือบ้าน วัด โรงเรียน ส่วนกระบวนการคือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติโครงการต่างๆ การฝึกฝนอบรมขัดเกลาเหล่านี้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนให้เป็นคนดีคนเก่งและอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุขอย่างแท้จริง

๔.๒.๕ วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

จากการประชุมกลุ่ม ผู้บริหารโรงเรียน พระสอนศีลธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ และอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ความคิดเห็นข้อมูลอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน และกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ดังนี้

๑) กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ในทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา

ปัจจุบันการเรียนการสอนในโรงเรียนบางครั้งก็เกินไปด้วยความลำบากเนื่องจากครูมีหน้าที่ความรับผิดชอบหลากหลายวิชา ส่วนใหญ่เน้นความรู้ในวิชาหลักหลักเช่น วิชาภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ส่วนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ซึ่งมีเนื้อหาเรื่องหน้าที่พลเมืองอยู่ ก็ได้เอาใจใส่ แต่อย่างไรก็ตามครูโดยหน้าที่ด้วยจิตสำนึกส่วนใหญ่ ต้องการสอนให้ลูกศิษย์เป็นคนดีแม้ออกจากห้องเรียนก็ยังตามสอน เมื่อพบเห็นเด็กทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ครูก็สั่งสอน แนะนำให้ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เช่นการเข้าแถว การหยอกล้อกันเล่น การใช้คำพูดที่ไม่ดีไม่งามเหล่านี้ เป็นภาระเป็นหน้าที่ของครู ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ แม้จะไม่มีในหลักสูตรแต่โดยความเป็นครูถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เยาวชนเป็นพลเมืองที่ดี ที่สำคัญคือถ้ามีพระไปสอนในโรงเรียนก็ยิ่งจะทำให้เกิดความศรัทธาความเชื่อมั่นความเคารพเกิดขึ้นทั้งต่อครูและนักเรียนเพราะพระสงฆ์นั้นเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้นแบบ หากได้นำหลักธรรมเข้าไปสอนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ แม้กระทั่งเรื่องศีล ๕ สอนให้เข้าใจ ให้นำไปปฏิบัติในชีวิตในครอบครัว ก็ยิ่งเป็นผลดี เป็นเรื่องควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้เข้าไปสอนในโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป^๑

ปัจจุบันโรงเรียนได้รับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทุกปี พร้อมกันนี้ก็มีนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปสังเกตการสอนและฝึกประสบการณ์สอนที่โรงเรียนด้วยทำให้นักเรียนและครูในโรงเรียนมีโอกาสได้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ พระที่ไปสอนได้ทำหน้าที่ในการสอนนักเรียน ทำให้มีความรู้ ได้แนวทาง ทำให้นักเรียนบางส่วนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดี แต่ยังมีบางส่วน เพราะ

^๑ นายวสันต์ มรกตเขียว, อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนปทุมพิทยาคม, อายุ ๖๒ ปี, สัมภาษณ์, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

มีปัจจัยส่วนหนึ่งมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น เพราะโรงเรียนอยู่ชายขอบรอยต่อของเมืองกับชนบท ซึ่งมีนักเรียนที่มีพฤติกรรมหลากหลาย ดังนั้นการมีพระมาสอนในโรงเรียน ก็ถือว่าแบ่งเบางานครู และที่สำคัญคือมาเผยแพร่หลักธรรมแก่เยาวชน เพราะเรื่องคุณธรรมจริยธรรมนั้นเป็นเรื่องของชีวิตที่ดีงาม ทั้งนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเหล่านี้ เป็นคนดีของครอบครัว เป็นคนดีของสังคมสามารถประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัดในโอกาสต่อไปเมื่อเขาสำเร็จการศึกษา^๑

ปัจจุบันโรงเรียนได้มีพระนิสิตฝึกประสบการณ์สอนจากมหาจุฬาฯ ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้และได้ฝึกฝนอบรมจากพระนิสิตเป็นอย่างดี ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่มีพระไปฝึกสอนและพระก็มีโอกาสได้นำหลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาไปเผยแพร่ให้แก่เด็กนักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามอันเป็นแบบอย่างที่ดี โรงเรียนนี้ก็ถือว่าเป็นได้รับความเมตตาจากมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี การที่ให้ครูสอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมนั้น จะสอนดีอย่างไรก็สู้พระสงฆ์ท่านไม่ได้ บางรูปมีเทคนิคลีลา น่าติดตาม ได้ทั้งสนุกสนานและสาระความรู้ หลายรูปเก่งมีทักษะทางงานช่าง งานฝีมือ ฝึกนักเรียนให้เรียนรู้ตาม และนำไปใช้ได้ นับว่าเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมเพื่อให้เด็กเยาวชนเป็นคนดี การที่จะมองให้เห็นว่าเป็นพลเมืองดีนั้น ในระยะสั้นนั้นอาจไม่เห็นได้เด่นชัดนัก แต่หากมองอนาคตน่าจะเป็นสิ่งที่ดีเพราะการปลูกฝังไว้ดีแล้วในวันนี้ เช่นเรื่องของศีล ๕ หากได้ถือปฏิบัติกันอย่างทั่วถึง ก็เชื่อมั่นได้ว่าในอนาคตน่าจะทำให้ชุมชนสังคมอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะท่านชี้ให้เห็นโทษของการละเมิดศีล ๕ โรงเรียนของเราเน้นเอาวิชาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งเพื่อที่จะไปเรียนต่อหรือไปเข้าสู่สถาบันการศึกษาที่สูง ซึ่งตรงนั้นก็ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละคน กระบวนการพัฒนาเยาวชนเพื่อให้เป็นคนดีของสังคมนั้นจะต้องประกอบไปด้วย ๓ ส่วน คือบ้าน วัด และโรงเรียน หากบ้านมีความอบอุ่น โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาได้ครบตามกระบวนการของหลักสูตร และวัดมีเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีมีพระคอยฝึกฝนอบรม ร่วมกันทั้ง ๓ ส่วน ย่อมจะเชื่อมั่นในว่าเยาวชนจะต้องเป็นคนดีในอนาคตแน่นอน^๒

เป็นโรงเรียนประถมขยายโอกาสมีพระไปสอนเป็นบางเวลา ในช่วงมีกิจกรรม มีโครงการ เช่นโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรม เท่าที่สังเกตก็เห็นได้ว่า การที่พระไปสอนนั้นก็ทำให้เด็กมีความรู้กระตือรือร้นตื่นตัวและมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักเคารพอ่อนน้อม นั้นแสดงให้เห็นว่าการที่พระไปสอนมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็ก และการสอนของครูก็ทำหน้าที่ของตนเองได้ดีอยู่แล้ว ดังนั้นกระบวนการในการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนก็จะต้องเริ่มตั้งแต่การเข้าเรียนประถม มัธยมและอุดมศึกษาตามลำดับ โดยนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือมาปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ และจะต้องประกอบทั้ง ๓ ส่วนคือบ้านวัดและโรงเรียน ร่วมกันอย่างเข้มแข็งจึงจะพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ เป็นอย่างดีพร้อมกันนี้ ส่วนราชการอื่นๆก็เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นอนามัย ตำรวจหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมและพัฒนา^๓

^๑ ว่าที่ร้อยตรีบรรจง ดอกอินทร์, ผู้อำนวยการโรงเรียนอุบลราชธานีศรีวไลย์, อายุ ๔๗ ปี, สัมภาษณ์, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

^๒ นายพันธุ์คำ ประพรม, ผู้อำนวยการโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๒, อายุ ๕๖ ปี, สัมภาษณ์, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

^๓ นายสุรศักดิ์ คำเต็ม, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกระโสบเพียรประสิทธิ์วิทยา, อายุ ๕๐ ปี, สัมภาษณ์, ๓๐ กันยายน ๒๕๖๐

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อสู่ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และความจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบันทิศทางการจัดการศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ ความสามารถมีทักษะสำหรับเพื่อประโยชน์แห่งตนเองเป็นหลักในการประกอบอาชีพตามศักยภาพของตนเองการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาตินั้นทุกคนต่างมุ่งที่จะเอาใจเอาเปรียบแข่งขันจึงทำให้สังคมมีความสับสนวุ่นวายมีปัญหามากมายเกิดขึ้น การจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดีจึงมีความสำคัญโดยต้องร่วมด้วยช่วยกันทุกภาคส่วนของสังคม ตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษา องค์กรภาคเอกชน สถาบัน ศาสนา สถาบันชุมชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจะต้องจัดการเรียนรู้เสริมความเป็นพลเมือง โดยบูรณาการจากนโยบายหลักสูตรผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายภายใต้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายจากชุมชนและครอบครัวให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงโดยมีครูผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีและการจัดกิจกรรมเป็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งนี้ต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแนวเป็นแนวในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาเช่นการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการเหล่านี้เป็นต้น กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนโดยมีครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ทั้งความรู้เพื่อให้สามารถนำไปเรียนต่อหรือประกอบธุรกิจตาม ศักยภาพของตน และการมีพระสอนในโรงเรียนสอนเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อการพัฒนานักเรียน นอกจากนี้ครอบครัวก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตนจากการได้เรียนรู้แลฝึกรอบรรมา คอยส่งเสริมสนับสนุนให้กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม กระบวนการเหล่านี้จึงเชื่อได้ว่าเป็นทิศทางของการพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นพลเมืองดีแน่นอน

๒) กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ทศนะของอาจารย์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี พบว่า ความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริตและการไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดการให้ทาน การเสียสละ ปิยวาจาคือการพูดไพเราะ สมานัตตตา การวางตนไม่ถูกต้อง อุตถจริยา การทำประโยชน์ให้แก่ตนเองความมีระเบียบวินัยความซื่อสัตย์ความเสียสละความอดทนความสามัคคีและต้องมีความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์การปฏิบัติ ตามกฎหมายการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งตามสิ่งที่ตนมีการพัฒนาประเทศการปฏิบัติงานตามกฎหมายที่ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมการเคารพต่อกฎระเบียบแม่ในครอบครัวในชุมชนก็ต้องมีความรับผิดชอบ^๑

นอกจากนี้ยังมีความคิดว่าความเป็นพลเมืองดีต้องมีคุณธรรม ๑๒ ประการคือ ๑) ความรัก เคารพเทิดทูนชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ๒) มีความซื่อสัตย์สุจริต ๓) มีความกตัญญูกตเวที ๔) ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ๕) รักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ๖) มีศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ๗) รักการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ๘) มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย ๙) มีสติรู้คิดรู้ ทำตามแนวพระราชดำรัส ๑๐) ปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๑๑) มีความเข้มแข็งทั้ง ภายใจมีความละเอียดต่อการทำบาป ๑๒) นี้ถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตนนอกจาก^๒

^๑ สัมภาษณ์, นายพูนศักดิ์ หอมสมบัติ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาสังคมศึกษา, อายุ ๔๓ ปี, สิงหาคม ๖๐

^๒ พระสุภาพร เตชธโร, ประธานหลักสูตรวิชาศาสนา มจร, วิทยาเขตอุบลราชธานี} อายุ ๔๒ ปี.

การเป็นพลเมืองดีควรประกอบไปด้วยเป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรมมีจิตใจที่ประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรม รักษาศาสนาพระมหากษัตริย์ปฏิบัติตนตามกฎหมายบ้านเมืองรู้จักการใช้สิทธิและเสียสละตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมรับฟังความคิดเห็นมีระเบียบวินัยมีความรับผิดชอบปฏิบัติตามกฎหมายเคารพสิทธิเสรีภาพของคนอื่นเสียสละเพื่อส่วนรวมเลือกซื้อเพื่อแม่ปฏิบัติตนตามกฎหมายเสียสละการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมการรับฟังความคิดเห็นการซื้อสัตย์สุจริตความสามัคคีเคารพหนึ่งเป็นชาติศาสนาพระมหากษัตริย์การไปใช้สิทธิตามหน้าที่การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนไม่ตีความซื้อสัตย์สุจริตสามัคคีมีความกล้าหาญมีความเชื่อมั่นในตนมีความซื้อสัตย์สุจริตมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ประโยชน์ต่อส่วนรวมเคารพในกฎหมายรับทราบหน้าที่ของตนและมีจิตสาธารณะเคารพสิทธิเสรีภาพเคารพกฎหมายเป็นต้น^๑

การที่มีพระไปสอนในโรงเรียนนั้นเป็นสิ่งที่ดีทำให้ครูไม่รู้จักรักการให้การต้อนรับทำอะไรไม่เป็น ต่อเมื่อพระท่านได้เข้าไปร่วมสอนกับครูแล้ว ครูก็รู้จักวิธีการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์เป็นอย่างดี และเป็นตัวอย่างให้กับนักเรียน นั้นแสดงว่ามีการพัฒนาขึ้น ปัจจุบันเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยมีมากมายหลากหลาย ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้มากช่องทาง แต่ก็ยังสู้การสั่งสอนของครูไม่ได้ ยิ่งให้พระไปสอนนักเรียนตั้งแต่ระดับประถมก็จะเห็นได้ว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นมีความสนุกสอบถามว่าสนุกไหมนักเรียนบอกว่าสนุกมากเรียนกับพระอาจารย์ นั้นแสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนมิใช่เน้นเฉพาะวิชาการอย่างเดียวควรจะเน้นในเรื่องของกิจกรรมที่สอดแทรกไปด้วยหลักธรรมคติข้อคิดหรือการฝึกให้ปฏิบัติ แต่การใช้เทคนิคในการสอนของพระก็ควรตระหนักถึงวัยของนักเรียน การปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่เด็กๆ เป็นแนวทางที่ควรอย่างยิ่ง^๒

สรุปได้ว่าการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตั้งแต่ประเด้นแรกคือองค์ประกอบคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีซึ่งเยาวชนคนหนึ่งเป็นปัจจัยตัวนำเข้าที่จะไปสู่ความเป็นพลเมืองดีต้องประกอบที่สำคัญก็คือเรื่องของความรู้คู่กับคุณธรรมจริยธรรม ๕ คนมีความรู้มีคุณธรรมจริยธรรมแล้วความรู้เหล่านั้นเป็นองค์ประกอบเป็นคุณลักษณะของความเป็นคนดีซึ่งมีเป้าหมายว่าการที่มีความรู้ก็คือการแสวงหาความรู้ที่เกิดจากกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยบ้านวัดโรงเรียนความรู้สามารถนำไปสู่การพัฒนาตนเองหรือว่าคุณธรรมก็จะสามารถที่ออกไปอยู่ในสังคมเป็นคนดีเป็นคนเก่งและมีความสุขส่วนกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีองค์ประกอบที่สำคัญก็คือบ้านวัดและโรงเรียนดังที่กล่าวโดยเยาวชนจะต้องเข้าสู่ระบบโรงเรียนซึ่งโรงเรียนมีการแบ่งออกเป็นในระบบนอกระบบและตามอัยาศัยเมื่อผ่านกระบวนการเรียนในโรงเรียนแล้วก็ผ่านกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลาโดยวัดทำหน้าที่ในการขัดเกลาให้เรียนรู้เรื่องของจารีตประเพณีเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมส่วนบ้านคือส่วนที่นำไปสู่การฝึกปฏิบัติที่ดูแลโดยผู้ปกครองพ่อแม่ต้องประทับประคองให้คำแนะนำติดตามตรวจสอบพฤติกรรมหรือการดำเนินชีวิตของเยาวชนนี้คือกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนสุดท้ายก็จะสามารถตอบแก่สังคมได้ว่าเมื่อคนที่ผ่านกระบวนการเข้าโรงเรียนเข้าวัดแล้วก็จะออกมาสู่สังคมในลักษณะที่ว่าเป็นคนดีเป็นคนเก่งและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

^๑ พระมหาคำพันธ์ ปภาโกร, ผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี, อายุ ๔๕ ปี พรรษา ๑๖.

^๒ พระมหาสุริยันต์ อุตตโร, อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาภาษาอังกฤษ, อายุ ๓๘ ปี พรรษา ๑๒.

๓) กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ในทัศนะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า เยาวชนที่มีคุณลักษณะเป็นพลเมืองที่ดี จะต้อง ๑ ตรงต่อเวลา ๒ มีระเบียบวินัย ๓ มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ๔ ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย ๕ มีความซื่อสัตย์สุจริต ๑ ต้องเป็นคนดีคนเก่งและมีคุณธรรมจริยธรรม ๒ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมให้สงบสุข ๓ เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะรู้จักเคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ๑ ต้องเป็นคนที่มีเหตุผลใจกว้างและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ ๒ ต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ต่อครอบครัว ๓ เป็นบุคคลที่เคารพกฎหมายต้องเป็นบุคคลที่เคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น^๑

ต้องเป็นคนดีที่เคารพในกฎหมาย เป็นบุคคลที่เคารพในสิทธิเสรีภาพต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ต่อครอบครัวและการเรียนและเป็นคนที่มีเหตุผลใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ ๑ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วนทั้งกิจที่ควรทำและกิจที่ต้องทำ ต้องเป็นบุคคลที่เคารพในกฎหมาย ต้องเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว โรงเรียนชุมชนและประเทศชาติ ความเป็นพลเมืองดี จะต้องมีความคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต จะต้องทำให้สังคมเป็นที่ยอมรับมีความสงบสุขมีทัศนคติที่ดีมีความรับผิดชอบ^๒

มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่เสียสละเพื่อส่วนรวม เคารพในกฎหมาย มีความเมตตากรุณา เคารพในสิทธิเสรีภาพยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นการเป็นพลเมืองดีของสังคมต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตจะต้องทำให้สังคมเป็นสังคมที่สงบสุขเจริญก้าวหน้า และรู้จักการรับฟังปัญหาของผู้อื่นและการปรับตนเองเข้ากับผู้อื่น เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งกิจที่เป็นภาระหน้าที่ของตนเองการเคารพต่อกฎหมายต่อสิทธิและหน้าที่ทั้งของตนเองและผู้อื่นเป็นบุคคลที่ได้รับการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัวอย่างเข้าใจเป็นผู้มีจิตสาธารณะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์^๓

เยาวชนต้องเป็นผู้มีวินัยเป็นอันดับแรกถ้าขาดวินัยแล้วคุณธรรมด้านต่างๆก็จะตามมา โดยเฉพาะคุณธรรมทั้ง ๑๒ ประการควรคำนึง๑ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ๒ แสวงหาความรู้อยู่เสมอ ๓ ต้องมีความคุณธรรมจริยธรรม ๔ ต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นคุณต้องเป็นบุคคลที่เคารพในกฎหมายต้องมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ต้องเป็นบุคคลที่เคยมีความกระตือรือร้นต้องทำหน้าที่ของตนเองให้บริบูรณ์เรียบร้อยทำหน้าที่ส่วนรวมด้วยความสมัครใจมีความเสียสละอดทนไม่ชี้ทางให้บุคคลอื่นทำความเสียหายให้แก่ตนเองและสังคม^๔

สรุปได้ว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามทัศนะของครูผู้สอน ส่วนใหญ่มองว่า เรื่องของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนสิ่งสำคัญคือการเคารพกฎหมายความมีระเบียบวินัยความรับผิดชอบและก็เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมตลอดทั้งต้องมีความเสียสละด้วย

^๑ พระอนุวัฒน์ อธิมุตโต, พระศีลธรรมในโรงเรียน, อายุ ๓๔ ปี พรรษา ๑๐, สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

^๒ พระฐิติพงษ์ กิตติปัญญา, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๓, สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

^๓ พระมหาชาติ กิตติโสภโณ, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, อายุ ๒๒ ปี พรรษา ๒, สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๖๐.

^๔ พระมหาบัณฑิต สุธิโร, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, อายุ ๓๖ ปี พรรษา ๑๒, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔)กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ทักษะของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า...การเสริมสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม พระสงฆ์ต้องถือว่าเป็นภาระหน้าที่ เพราะพระคือผู้มีศีลธรรมจริยธรรม ถ้าพระไม่สอนถือว่าไม่ปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนถือว่ามิบทบาทสำคัญในปัจจุบัน เพราะมีโอกาสได้เข้าไปสอนในโรงเรียน ดังนั้นจะต้องนำหลักพุทธธรรมเข้าไปสอดแทรก ในการสอนบูรณาการกับรายวิชาที่สอน หรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนจัด เรื่องคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์ต้องพูดบ่อยๆและพูดแล้วต้องเข้าหูคนด้วย คือน่าฟัง เป็นคำสมัยใหม่ไม่น่าเบื่อหน่าย นั่นคือสิ่งที่พระสงฆ์ต้องฝึกฝน ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้แก่เยาวชน

พระสอนศีลธรรมซึ่งโดยทั่วไปย่อมมีคุณวุฒิทางการศึกษาคือจบนักธรรมหรือได้เปรียญธรรม หรือสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ระดับปริญญาตรีหรือปริญญาโท ถือว่าเป็นครูที่ไปจากพระ มีความรอบรู้มีความสามารถ ถ้าไม่มีทักษะสอนไม่เป็นสอนไม่ได้ พระสอนศีลธรรมนั้นถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนเพราะท่านเป็นต้นแบบพระต้องมีศีลธรรม ต้องสอนศีลธรรมถ้าไม่สอนถือว่าไม่ปฏิบัติตามภาระ^๑

พระสอนศีลธรรมถือว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้อง จะต้องนำองค์ความรู้ทั้งจริยธรรมทั้งหลักธรรมสอนให้กับเยาวชนได้รู้และเข้าใจอย่างรอบด้านพร้อมทั้งนำไปปฏิบัติได้ด้วย

องค์ประกอบความเป็นพลเมืองดี จะต้องเริ่มต้นจากครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องดูแลเอาใจใส่ต่อบุตรหลาน ปัจจุบันเรื่องนี้สำคัญมากเพราะปัญหาของเยาวชนส่วนใหญ่มีปัจจัยพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น เช่นพ่อแม่แยกกันอยู่ อายาร้าง หม้าย ย้ายที่อยู่ ไปประกอบอาชีพที่อื่น อยู่กับยาย กับญาติพี่น้อง เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อเยาวชน ถ้าครอบครัวอบอุ่น ยากนะที่ลูกหลานจะไม่ใฝ่ดี ครอบครัวจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ต่อมาคือชุมชน และเพื่อน^๒

สำหรับรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้นั้น พ่อแม่ ครู ผู้บริหารโรงเรียน พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนถือว่าเป็นต้นแบบของการปลูกจิตสำนึกที่ดี โรงเรียนมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูทำหน้าที่ในการสอน พระมีหน้าที่ในการอบรมบ่มนิสัย ผู้นำมีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลห้องปราชญ์ลูกหลานในชุมชน มันเกี่ยวข้องกันทั้งหมดกระบวนการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีพระสอนศีลธรรมจะต้องมีหลักจิตวิทยาคือการดูตัวออกบอกตัวได้ใช้ตัวเป็น เมื่อดูตัวเองออกก็ย่อมสามารถที่จะวิเคราะห์คนอื่นได้ วิเคราะห์คนอื่นได้ ก็แสดงว่ามีแนวความคิด จะต้องคิดหาวิธีการสอนศิษย์ สอนนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ให้มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป จะใช้รูปแบบใด หลักการใดในการให้ความรู้กับเขาหรือจะนำพาเขาประพฤติปฏิบัติอย่างไรให้เป็นไปในทางที่ดี การสอนให้เด็กคนหนึ่งที่ไม่รู้เรื่องให้รู้เรื่องนั้นถือว่าประสบความสำเร็จ การสอนให้เด็กที่เกเร หายจากการเกเรได้นั้นถือว่าความสำเร็จของครูเกิดขึ้นแล้ว^๓

เป้าประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีคือ เป้าหมายทางการศึกษาคือความเป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นั่นคือความเป็นพลเมืองดี เยาวชนจะต้องมีความรู้รอบในวิชา ที่เป็น

^๑ ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์, สำนักศึกษาธิการภาค ๑๓ จังหวัดอุบลราชธานี, อายุ ๕๖ ปี, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๒ ผศ.(พิเศษ) ไสรัจ นามอ่อน, ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๓ พระศรีวิสุทธิเมธี, รองเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ศาสตร์สมัยใหม่ นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เรียกว่าทักษะชีวิตทางธรรมเรียกว่าจรณะคือความประพฤติ มีความรอบรู้ในเทคโนโลยีและใช้เทคโนโลยีประกอบการเรียนการสอน การทำงานและการดำเนินชีวิตได้อย่างเรียบง่ายไม่รู้สึกรู้สีกอียดและสามารถตอบปัญหาข้อข้องใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในยุคที่มีความหลากหลายวิทยาการมากมายได้ การเป็นพลเมืองดี คือจะต้องมีศีล ๕ ^๑

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อสู่ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และความจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบันเพราะขณะนี้ทิศทางการจัดการศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมีทักษะสำหรับเพื่อประโยชน์แห่งตนเอง เป็นหลักในการประกอบอาชีพตามศักยภาพของตนเองการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาตินั้นทุกคนต่างมุ่งที่จะเอาดีเอาเปรียบแข่งขันจึงทำให้สังคมมีความสับสนวุ่นวายมีปัญหามากมายเกิดขึ้นการจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญโดยต้องร่วมด้วยช่วยกันทุกภาคส่วนของสังคมตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษา องค์กรสถาบันศาสนา สถาบันชุมชน ในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจะต้องจัดการเรียนรู้เสริมความเป็นพลเมือง โดยบูรณาการจากนโยบาย หลักสูตรผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายภายใต้ผู้เรียนที่มีความหลากหลาย จากชุมชนและครอบครัวให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงโดยมีครูผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีและการจัดกิจกรรมเป็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลัก เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่นการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ตามหลักสังคหวัตถุ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ หลักค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการเหล่า ซึ่งการศึกษาความเป็นพลเมืองของไทยกำหนดขึ้นภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ก็ยังคงมีปัญหาการจัดการเรียนรู้และผลที่เกิดกับผู้เรียน กล่าวคือแม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา เพราะยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร โดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคมโดยเฉพาะปัญหาการเผชิญหน้าของกลุ่มสนับสนุนทางการเมืองต่างสีต่างขั้วโดยปราศจากการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณในรอบสิบปีที่ผ่านมา หากมีผู้ใช้ประโยชน์จากกลุ่มคนที่ขาดความรู้ทางการเมืองหรือความเป็นพลเมืองและนำไปเป็นข้ออ้างทางการเมืองเฉพาะกลุ่มเฉพาะพรรคพวกของตน ส่งผลให้ประเทศจมอยู่ในปลักประชาธิปไตยจอมปลอม จึงหาทางออกให้กับประเทศยามเกิดวิกฤตศรัทธาฝ่ายปกครองและนักการเมืองไม่ได้เป็นต้น จุดเด่น มีการกำหนดหลักสูตรและวิชาเรียนไว้ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ข้อจำกัด ยังขาดการติดตามประเมินผลความเป็นพลเมืองของผู้เรียนชัดเจน โดยเฉพาะการประพฤติปฏิบัติตนในฐานะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยฯ เป็นการเฉพาะ เพื่อการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ คือ อารมณ์และจิตใจที่มีการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ อาจเกิดมาจากมีเวลาว่างมากเกินไป เพราะเกษียณอายุจากการทำงานแล้ว จึงรู้สึกที่ตัวเองถูก

^๑ นายวีระพงษ์ ประองตอง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนศรีศาสนวิทยา, จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ลดคุณค่าลง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวเริ่มมีน้อยลง ซึ่งอาจทำให้รู้สึกโดดเดี่ยว และเศร้าซึม ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ จากความเสื่อมทางด้านร่างกาย จิตใจ รวมถึงการดูแลสุขภาพที่อาจไม่เหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุมักเกิดปัญหาทางสุขภาพ หลาย ๆ โรคพร้อมกัน โรคที่มักพบได้บ่อยในผู้สูงอายุ มีทั้งโรคที่เกิดขึ้นทางร่างกาย และจากปัญหาทางจิตใจ ปัญหาทุพโภชนาการ (ขาดสารอาหาร) ในผู้สูงอายุ ลักษณะการขาดสารอาหารที่มักเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ คือ น้ำหนักตัวน้อยอันเนื่องมาจากการเสื่อมถอยของระบบทางเดินอาหาร และย่อยอาหาร และการขาดวิตามินแร่ธาตุ ผู้สูงอายุมีโอกาสขาดวิตามิน และแร่ธาตุสูง ถ้าการบริโภคอาหารไม่เพียงพอ หรือไม่ครบถ้วนตามที่ร่างกายต้องการ การขาดวิตามินและแร่ธาตุบางชนิดนั้นยังเกี่ยวพันกับการบริโภคโปรตีนไม่เพียงพอ หรือมีคุณภาพไม่ดีพออีกด้วย ทำให้สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ ผศ.โสรัจ นามอ่อน ที่ว่าการโภชนาการนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีสภาวะทางร่างกายที่ดีส่งผลให้จิตใจดี รักษาจิตและควบคุมอารมณ์ได้เสมอ เพราะ นลินี โสชิงชัยฤทธิ์^๑ ได้ศึกษาเรื่องผลการประเมินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุของเทศบาลนครเชียงใหม่ อยู่ในระดับปานกลาง และในระดับความพึงพอใจของประชาชนที่มีผลต่อการดำเนินงานสวัสดิการสังคมเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ปัจจัยดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในประเด็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ความชัดเจนของระเบียบวิธีปฏิบัติ ความเหมาะสมของจำนวนบุคลากรกับภาระงาน ความร่วมมือและการสนับสนุนของบุคลากร และได้สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ของ ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์ ว่า การที่ทางภาครัฐจัดสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุก่อให้เกิดความสบายใจและความพึงพอใจของผู้สูงอายุในสังคมดำรงอยู่อย่างมีระบบแบบแผนที่คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม

ดังนั้นคุณลักษณะของกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรมต้องขึ้นอยู่กับมีการสอดคล้องทั้งในระบบโครงสร้างนโยบายของทางภาครัฐที่มีการจัดระบบระเบียบเพื่อตอบสนองความต้องการของทุกคน ทุกชนชั้นทางสังคมที่เป็นนิมิตรหมายที่ดีที่ทางบ้านเมืองและภาครัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของการสร้างจิตสำนึกแห่งการเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม เพราะทางภาครัฐได้จกนโยบายการสนับสนุนในเรื่องนี้โดยสำคัญและมีโครงการที่มีว่าสวัสดิการสุขเสริมสุขให้ชุมชนจนเป็นรูปธรรมและเป็นแนวทางในการปฏิบัติดูแลเยาวชนให้สมบูรณ์ดียิ่งสืบไป

^๑ นลินี โสชิงชัยฤทธิ์, ศึกษาเรื่องผลการประเมินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ กรณีศึกษาเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙, หน้าบทคัดย่อ.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ขอบเขตด้านพื้นที่ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธศาสตร์ของเยาวชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ซึ่งมีศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมีการจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ใน ๒ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ได้แก่ ประธานกรรมการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๙, ผู้อำนวยการสถานศึกษา/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด/ตัวแทน จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้จากการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโรยามาเน่ (Taro Yamane) ในจังหวัดอุบลราชธานี ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น ๒๕๐ คน/รูป

๕.๑ สรุปการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีจำนวน ๑๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๒ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ มีสถานทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด จำนวน ๑๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๖ มีระดับการศึกษาแผนกนักธรรมชั้นเอกมาก จำนวน ๑๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๘ รองลงมาคือนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ การศึกษาแผนกบาลี ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิ จำนวน ๑๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ การศึกษาสายสามัญจบปริญญาตรี จำนวน ๑๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน

๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ มีประสบการณ์สอนต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖ ทำการสอนในระดับมัธยมตอนต้นมากที่สุด จำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐

๕.๑.๒ การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑) ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๑ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ($\bar{X} = ๔.๑๘$) รองลงมาคือข้อ ๙ ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) รองลงมาคือข้อ ๒ การวางตนได้เหมาะสมกับสมณะสารูป ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ข้อ ๓ ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาชีวิตแก่ศิษย์ได้ ($\bar{X} = ๓.๙๐$) และข้อ ๗ ความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้อให้สอดคล้องกับหลักสูตร ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๘ ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = ๓.๘๐$)

๒) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๔ จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง เช่น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย , อนุรักษ์ สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ($\bar{X} = ๔.๐๒$) รองลงมาคือข้อ ๘ เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) รองลงมามีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือข้อ ๑๐ ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีที่มีความสามารถในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) และข้อ ๗ กำหนดแนวทาง

ปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และข้อ ๑ กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๖ บันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร ($\bar{X} = ๓.๘๔$)

๓) ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นการพัฒนางค์ประกอบและ **คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน**ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนางค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๓ เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง ($\bar{X} = ๔.๐๒$) รองลงมาคือข้อ ๕ เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ($\bar{X} = ๔.๐๑$) และมีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือข้อ ๒ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย ($\bar{X} = ๔.๐๐$) ข้อ ๔ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง ($\bar{X} = ๔.๐๐$) ข้อ ๖ ร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) และข้อ ๘ ร่วมกันติดตาม ประเมินผลปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในด้านนี้คือ ข้อ ๑๐ มีความคิดกว้างไกล สามารถการวิเคราะห์ วิจัย แสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผล ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๔) การพัฒนางค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีทั้ง๓ด้าน

การพัฒนางค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน ๓ ด้าน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

ค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมของระดับความคิดเห็น ทั้ง ๓ ด้าน **อยู่ในระดับมาก** ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เรียงเป็นรายด้านลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๕.๑.๓ สรุปการสัมภาษณ์ เรื่องการพัฒนางานประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้ง๔ ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

๑) ด้านคุณลักษณะของครูผู้สอน

ผลจากการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของครูผู้สอนนั้น ควรมีทั้งความรู้ควบคู่กับคุณธรรมมีหลักธรรมประจำใจเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ เป็นแบบอย่างที่ดีสร้างจิตสำนึกที่ดี และตระหนักในหน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆ มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มีบุคลิกภาพดีพูดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดีมีความรู้มีทักษะในการสอน มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์มีความรับผิดชอบ มีวินัย มีความมั่นคงทางอารมณ์มีความรักความเมตตาใจกว้าง ใจเย็นมีศีลธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีพูดจาไพเราะและให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกคนยึดความถูกต้องมีความเชื่อมั่น มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมเป็นอย่างดีดีการสอน มีความรับผิดชอบต่อดิตตตนเองต่อวิชาชีพและต่อสังคม มีทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี มีความคิดที่กว้าง มองอนาคต มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมสามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนได้ สามารถนำสู่การปฏิบัติได้ ที่สำคัญคือต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็นพลเมืองดีของชุมชนของสังคมของประเทศนั้นจะต้องปลูกฝังสร้างตั้งแต่วัยเยาว์เพื่อเขาจะได้มีอุดมการณ์มีหลักคิดตามระบอบประชาธิปไตย

๒) ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คือเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณจะต้องมีวินัย มีคุณธรรมจริยธรรมไม่เร่เรียนรู้ มีความซื่อสัตย์เสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังมาไม่ถึง การมีวินัยความซื่อสัตย์รู้จักเสียสละ

มีจิตอาสา มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือค้นคว้าตำราให้เกิดความรู้ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ หน้าที่ต่อครอบครัวและในสังคม รู้จักหน้าที่เคารพสิทธิเคารพกติกาของสังคมมีคุณธรรมเช่นคุณธรรม ๘ ประการ เคารพศรัทธาครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขการเป็นคนดีคนเก่ง และมีคุณธรรมการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน การมีความรู้การมีความซื่อสัตย์การเป็นแบบอย่างมีความกตัญญูกตเวทิมี่ศีลธรรมเป็นผู้เสียสละการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมของประเทศชาติ ความเป็นพลเมือง มีองค์ประกอบคือศีล ๕ ถือว่าเป็นแนวปฏิบัติพื้นฐานของคนการยึดหลักปฏิบัติตามโอวาทคือทำดีละชั่วทำจิตใจให้บริสุทธิ์ถ้า

มีองค์ประกอบดังที่กล่าวก็สามารถถือว่าเป็นพลเมืองดีส่วนที่จะสมบูรณ์ได้หรือถ้าจะน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแต่ละคนถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจริงจัง ซึ่งความเป็นพลเมืองดีนั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนในสังคมการสร้างประโยชน์ให้เกิดในสังคม ปฏิบัติตามหลักทางศาสนาและขนบประเพณีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ในสังคมการสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมการเสียสละเพื่อส่วนรวม และการปฏิบัติตามระเบียบการ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน การเสียภาษีอากรให้แก่รัฐการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนที่ประชุมเห็นว่าสถานศึกษาเป็นแหล่งการเรียนรู้การฝึกฝนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้การสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไปสู่ความเป็นพลเมืองดีควรที่จะมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ให้เกิดจิตสำนึกและเป็นการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้นักเรียนได้มีจิตสำนึกร่วมกันในเรื่องของคุณค่าเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมโดยผ่านกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆไม่ว่าจะเป็นโครงการจิตอาสาการสร้างความสามัคคีหรือการฝึกความเสียสละการรู้จักแบ่งปันการ หน่วยงานที่เป็นหลักในกระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีนั้นคงหนีไม่พ้นบ้านวัดและโรงเรียนหรือเรียกว่าบวรและเยาวชนย่อมเติบโตออกจากบ้านวัดมีพระเป็นผู้ให้การอบรมฝึกฝนบ่มนิสัยขัดเกลาส่วนโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้การจัดกิจกรรมทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย มีการประสานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเช่นโรงเรียนได้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชน วัดก็ควรที่จะมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นวิทยากรการเป็นแหล่งการเรียนรู้ ส่วนบ้านก็ต้องมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานของตนเองได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่โรงเรียนได้ดำเนินการตลอดทั้งการสนับสนุนให้ความร่วมมือการไปดูแลไปชมไปเชียร์เหล่านี้ การประสานดังกล่าวย่อมถือว่าการพัฒนาจะสามารถบรรลุผลได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติตามเกิดการฝึกฝนอบรมตามที่ได้กำหนดไว้ซึ่งก็จะเป็นผลลัพธ์ออกมาจะทำให้เยาวชนไปสู่เป้าแห่งความเป็นพลเมืองดีคือเป็นคนดีเป็นคนเก่งและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขครบทั้งกระบวนการคือตัวบ่อนเข้าก็คือบ้าน วัด โรงเรียน ส่วนกระบวนการคือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการฝึกปฏิบัติโครงการต่างๆ การฝึกฝนอบรมขัดเกลาเหล่านี้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนให้เป็นคนดีคนเก่งและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขอย่างแท้จริง

๔) ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

การจัดการเรียนรู้เพื่อสู่ความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบันเพราะขณะนี้ทิศทางการจัดการศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมีทักษะสำหรับเพื่อประโยชน์แห่งตนเอง เป็นหลักในการประกอบอาชีพตามศักยภาพของตนเองการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาตินั้นทุกคนต่างมุ่งที่จะเอาดีเอาเปรียบแข่งขันจึง

ทำให้สังคมมีความสับสนวุ่นวายมีปัญหามากมายเกิดขึ้นการจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญโดยต้องร่วมด้วยช่วยกันทุกภาคส่วนของสังคมตั้งแต่ครอบครัว สถานศึกษา องค์กรสถาบันศาสนา สถาบันชุมชน ในท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจะต้องจัดการเรียนรู้เสริมความเป็นพลเมือง โดยบูรณาการจากนโยบาย หลักสูตรผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายภายใต้ผู้เรียนที่มีความหลากหลาย จากชุมชนและครอบครัวให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงโดยมีครูผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีและการจัดกิจกรรมเป็นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลัก เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่นการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ตามหลักสังคหวัตถุ๔ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ หลักค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการ

๕.๒ อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๒๕๐ รูป ส่วนมากมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีจำนวน ๑๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๒ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ แสดงว่าเป็นพระที่อยู่ในวัยของการศึกษามีความพร้อมในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ ส่วนสถานทางคณะสงฆ์พบว่าเป็นพระลูกวัด จำนวน ๑๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๖ มีระดับการศึกษาแผนกนักธรรมชั้นเอกมาก จำนวน ๑๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๘ รองลงมาคือนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ การศึกษาแผนกบาลี ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิ จำนวน ๑๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ การศึกษาสายสามัญจบปริญญาตรี จำนวน ๑๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ แสดงว่าการเป็นพระลูกวัดมีโอกาสนในการสอนในโรงเรียนมากเพราะไม่มีภาระหนักเหมือนเจ้าอาวาส รวมทั้งโอกาสทางการศึกษาด้านประสบการณ์สอนพบว่ามีประสบการณ์สอนต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖ ทำการสอนในระดับมัธยมตอนต้นมากที่สุด จำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐ แสดงว่าการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พระสงฆ์คิดว่าสามารถที่จะควบคุมชั้นเรียนได้ จึงเลือกสอนในระดับนี้เป็นส่วนมาก

ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า ข้อที่ ๑ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ คิดเป็นร้อยละ ๔.๑๘ ซึ่งมีค่ามากกว่าข้ออื่น แสดงให้เห็นว่าการเป็นพระที่ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนนั้น จะต้องแสวงหาองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมให้มากเพื่อนำไปถ่ายทอดแก่ผู้เรียน รองลงมาคือข้อ ๙ ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๓.๙๕ แสดงว่านอกจากความรู้ทางโลกแล้วหลักพุทธธรรมก็มีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ฝึกฝนให้เชี่ยวชาญในการสอน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์จะต้องนำหลักธรรมเพื่อเผยแพร่ต่อเยาวชนให้เป็นคนของครอบครัว ส่วนคุณสมบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยคือข้อ ๘ ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี

และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ ซึ่งพระสงฆ์อาจมองว่าการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเกินไปอาจมีความไม่เหมาะสม เพียงแต่นำมาใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนเท่านั้น

ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง เช่น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย รู้รัก สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด = ๔.๐๒ แสดงว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดนั้นนอกจากองค์ความรู้คู่คุณธรรมแล้วเรื่องวิถีประชาธิปไตย การรู้รัก สามัคคี เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ฤวิลาดี บุรีกุล^๑ พบว่าคุณสมบัติการเป็นเมืองดี ๕ ประการคือ ๑)การทำงานแบบสุจริต ๒)การมีความภูมิใจในความเป็นไทย ๓)การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ๔) การเต็มใจที่จะเสียภาษี ๕)การปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนรองลงมาคือข้อ ๘ เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน มีค่าเฉลี่ย = ๓.๙๕ อย่างไรก็ตามยังมีความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๖ คือการบันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร มีค่าเฉลี่ย = ๓.๘๔ พระสงฆ์อาจมองว่าการบันทึกผลเกี่ยวกับการติดตามการสร้างจิตสำนึกซึ่งเป็นการเฝ้าติดตามพฤติกรรมของเยาวชนที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องใช้เวลา เป็นเรื่องยุ่งยาก แต่ความเป็นจริงหากได้มีการจดบันทึกผลทุกครั้งหลังดำเนินกิจกรรมก็จะสามารถมีข้อมูลเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาในระดับต่อไป เป็นการนำผลมาทบทวนตามกระบวนการ PDC A

ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน พบว่า การเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง มีค่าเฉลี่ยสูงสุด = ๔.๐๒ รองลงมาคือ การเคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีค่าเฉลี่ย = ๔.๐๑ และมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมปฏิบัติตามกฎหมาย การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไต่ตรง การร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ การร่วมกันติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ย = ๔.๐๐ แสดงว่าองค์ประกอบของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนนั้นจะต้องการเคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมปฏิบัติตามกฎหมายตลอดทั้งการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไต่ตรง

^๑ ฤวิลาดี บุรีกุล และคณะ, ความเป็นพลเมืองดีในประเทศไทย, สถาบันพระปกเกล้าฯ : เอกสารเผยแพร่ การประชุมครั้งที่๑๓ (๒๒-๒๔มีนาคม๒๕๕๕) หน้า๓๑.

การร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ สอดคล้องกับผลการวิจัยของทรงสิริ วิชิรานนท์^๒ คุณลักษณะของนักศึกษา ๓ อันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์ การมีน้ำใจและการเป็นคนเก่งเป็นคนดี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า คุณสมบัติของพระที่จะไปทำหน้าที่ในการสอนเยาวชนในโรงเรียนนั้น จะต้องมีความพร้อมทั้งด้านวิบุตติ คุณวุฒิ และคุณธรรม มีองค์ความรู้ทางธรรมที่แน่น การใช้ภาษาที่ทันสมัย การประยุกต์ศึกษาพุทธศาสตร์สมัยใหม่เพื่อนำหลักพุทธธรรมสู่เยาวชน หากมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมากขึ้น ยิ่งจะทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองดีมากขึ้นสังคมเป็นสุข การมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณค่าตอบแทนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของพระ แต่หากคิดว่าการสอนคือหน้าอุปสรรคก็จะเป็นโอกาส การสร้างและการพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมในแง่ของการศึกษามากขึ้น การมีเครือข่ายช่วยเหลือส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิควิธีการสอน การใช้สื่อประกอบการสอนที่ทันสมัย ทำให้มีศักยภาพสูงขึ้น การช่วยให้เยาวชนมีความรู้คือการติดตามหาทางปัญญาให้กับสังคม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม
- ๒) ควรมีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเพื่อปลูกจิตสำนึกเยาวชนต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๓) ควรมีการศึกษาเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันและป้องกันยาเสพติดของเยาวชนตามแนวตะเข็บชายแดนลุ่มน้ำโขง ผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

^๒ ทรงสิริ วิชิรานนท์, คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖, หน้า ๗๐-๗๕

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลวิทยุภูมิ

๑.๑.๑ หนังสือ

กาญจนา แก้วเทพ. จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง.

กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗.

เกียรติชัย วีระภูณนนท์. กลยุทธ์การพัฒนานวัตกรรมธุรกิจบริการสำหรับผู้สูงอายุ, ดุษฎีนิพนธ์

หลักการจัดการ ดุษฎีบัณฑิต, สาขาการจัดการธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา, เข้าถึงวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓, www.khondee/net/home/i.

จรรยาพร มาติลโกวิท, รัต.ดร., และคณะ, การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็น

ประชาธิปไตย, กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชาย โพธิ์สีดา. รายงานการวิจัยเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษารายกรณีกรุงเทพมหานคร.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๑)

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, บทสัมภาษณ์. Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย. (วารสารสื่อพลัง ๗ (๓),

๒๕๔๒,

ชูชีพ พุทธประเสริฐ. การพัฒนาองค์กรเทคนิคการบริหารเพื่อการศึกษา. เอกสารการสอนอัดสำเนา.

ชัยพร วิชชาวุธ และ ธีระพร อุวรรณโณ, แนวคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรมในความรู้คู่

คุณธรรม, ๒๕๕๖,

เขวง เตชะโกศยะ อ่างใน สุริย์วิภา ไชยพันธ์, การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียน,

งานมาตรฐานการศึกษา ฝ่ายบริหารวิชาการ : RBAC, ๒๕๕๒.

ชำนาญ นิสารัตน์, อ่างในประดิษฐ์ พรหมเสนา, การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษา

ในระดับประถมศึกษา, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และประนอม รอดคาคดี, กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๔.

จันทิรา ธนสงวนวงศ์, พลเมืองดีตามประเพณีและวัฒนธรรม, ใน <http://e-learning.e->

tech.ac.th/learninghtml/s๑๓๐๑/unit๐๗.html สืบค้น ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คณะผู้วิจัยสวนดุสิตโพล, บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง, รายงานการวิจัย, สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,
๒๕๕๐, หน้า ๑๕-๑๖.

คำหมาน คนไค (นามแฝง), ๑๙๙ กระทบทำของครุมีอาซีฟ, กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๔,
ดวงเดือน พันธุมนาวิณ, ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและพัฒนาบุคคล, กรุงเทพมหานคร:
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

ดวงเดือน พันธุมนาวิณ, การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ในชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการบริหารสา
หรับหัวหน้าส่วนราชการในส่วนภูมิภาค วิชาพัฒนาจริยธรรมผู้ได้บังคับบัญชา,
กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, ๒๕๓๖.

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย, สถาบันพระปกเกล้า. เอกสารเผยแพร่
ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่
๒๒-๒๔ มีนาคม ๒๕๕๕.

ทรงสิริ วิชิรานนท์, คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระ นคร,
รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖, หน้า ๗๐-๙๕.

ทศพร ศิริสัมพันธ์, การบริหารผลการดำเนินงาน, รวมบทความวิชาการ ๑๐๐ ปี รัฐประศาสนศาสตร์
ไทย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ทองพันชั่ง พงษ์วารินทร์, จิตสำนึกคุณภาพสร้างได้จริงใน ๑๒๐ วัน, กรุงเทพมหานคร:
Think Beyond, ๒๕๕๒.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร,ศ, คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๐.

ธีรศักดิ์ อัครบวร, ความเป็นครูไทย, กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ (๑๙๙๖) จากัด, ๒๕๔๔.

ประเวศ วะสี. พุทธธรรมกับสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทย
โดยสร้างประชาธิปไตยที่คน, เอกสารประกอบการบรรยายการประชุม
คณะอนุกรรมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐสภา และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองใน
ระบอบประชาธิปไตยครั้งที่ ๒/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕

ประภาศรี สีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาและจริยธรรม, กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสาร
ทางวิชาการ, ๒๕๓๑.

ปภัศสร ไพบุญยัติพิภชัย, ศึกษาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนโรงเรียนพณิชยการบางบัวทอง
จังหวัดนนทบุรี, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๕๓.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, บทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์
พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๗).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร:
กรมการปกครอง, ๒๕๔๐.

_____. **พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร:

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธ
ธรรม, ๒๕๔๑).

พระอัครเดช ญาณเตโช, **หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา**, ใน

<http://www.stou.ac.th/study/sumrithtml> สืบค้นเมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑.

วัฒนา พัฒนพงษ์, **การบริหารเพื่อมุ่งอนาคต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๖.

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ, **การวางแผนกลยุทธ์ : ศิลปะการกำหนดแผนองค์การ**

สู่ความเป็นเลิศ, กรุงเทพมหานคร: อินโนกราฟิกส์, ๒๕๔๘.

วัฒนา ปุณฺณฤทธิ, **การปรับพฤติกรรม**, <http://www.poonyarit.com/article>. สืบค้นเมื่อ วันที่ ๒๕

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐,

ศศิณา ภารา, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เอเชียเพรส (1989)

จำกัด, ๒๕๕๐.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, รายงานการประชุมเสวนา เรื่องการวิจัยเพื่อพัฒนา

คุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย วันพฤหัสบดีที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ ณ โรงแรมสวน ดุสิต

พาเลซ กรุงเทพมหานคร, (เอกสารอัดสำเนา)

พระสอนศีลธรรม, สืบค้นจาก <http://krupra.net/new/index.php?url=krupra> สำนักงานพระ

สอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [online] ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๘

สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอ

เดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมคิด บาติศรีพิทักษ์, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, บทความประกอบการประชุม

เชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง, กรุงเทพมหานคร:

สำนักงาน ก.พ.ร., ๒๕๔๗.

สมพร เทพลีธา, **จิตสำนึกของชาวพุทธต่อพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมพร

เทพลีธา เพื่อศาสนาและพัฒนาสังคม (ม.ส.ท.ศ.ส.), ๒๕๔๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ

ประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา เขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย,

จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๙.

สันติ เจริญพรพัฒนา, **บรรยายพิเศษ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์**, สถาบันเอเชียศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.

สำนักงานพระสอนศีลธรรม, **รายงานการประเมิน เรื่อง การติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมใน**

โรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ

พ.ศ. ๒๕๕๘, พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ๒๕๕๘.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, **ถนนบัณฑิตอาสา: 40 ปี สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร**, กรุงเทพมหานคร:

สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

สุวิชัย ศุภรานนท์, **ยุทธศาสตร์การแข่งขัน**, กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๙.

แสงระวี เทพรอด, **ความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนาพฤติกรรม**

ทางพุทธศาสนากับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด : กรณีศึกษาในนักเรียนวัยรุ่น

จังหวัดปทุมธานี, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒).

สุภัททา ปินทะแพทย์, **แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม**, ในรวมบทความวิชาการและ

ประสบการณ์การสอนแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการสอน, สาขาวิชาการบริหารสังคม

คอมพิวเตอร์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๒.

๑.๑.๒ รายงานการวิจัย

จรรุญศรี มาดิลกโกวิทย์,รศ.ดร. และคณะ, **การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็น**

ประชาธิปไตย, กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทรงสิริ วิชิรานนท์, **คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล**

พระนคร, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖.

- พรพรรณ วีรปรียากร, การสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย, กรุงเทพมหานคร:
สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.
- พัชราภรณ์ พสุวัต, การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการวิจัยภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะ
ศึกษาศาสตร์ :มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓.
- พระราชวรมณี (ประยูทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พุทธทาสภิกขุ, เป้าหมายของการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, มปป).
- พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (ทองเจริญ), บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่
เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, พระนครศรีอยุธยา :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาอดิศร ธีรสีโล, ความเป็นครูไทย, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๒๕๔๐.
- พระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญฺโ), ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชา
พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดเทศบาลนครนนทบุรี,
วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).
- พระครูธรรมธรสายัณห์ ฐิตปุณฺโ (คงวัฒน์), ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อบทบาทของพระ
สอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).
- รสสุคนธ์ มกรมณี, พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,
วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๕ (๒๕๕๖).
- วรรณิภา สันป่าแก้วและชื่นชนก โควินท์, แนวทางการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์พลังงานของ
เยาวชน, วารสาร Faculty of Education ฉบับที่ ๙ ปีที่ ๒ เดือนเมษายน - มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๕๗.
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์, จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.
- สมสุข นิธิอุทัย, การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย, พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สุระ อ่อนแพง, รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา ใน
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา, วารสารศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๕ ฉบับพิเศษ ๒๕๕๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คิดเป็นทำเป็นตามแนวพุทธธรรม, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณ
การพิมพ์, ๒๕๔๑.

การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของ
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

The Development Of The Component And The Characteristics Of Being The
Youths Goods Citizens According To The Buddhist Principles By The Monks
Teaching The Moralities In Schools

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ศรีศักดิ์ดา

ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์

นายเฉลิมสุข บุญคำพา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาพุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ๒ รูปแบบคือ รูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๐ คน โดยหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือตามวิธีการของครอนบาค ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์หา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบแนวสัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน อาจารย์และพระนิสิต จำนวน ๓๔ รูป/คน ผลการวิจัย พบว่า

๑. การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) คือ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๒. การวิเคราะห์การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๑ ด้านคุณลักษณะของครูผู้สอน ครูผู้สอนต้องมีทั้งความรู้ ควบคู่กับคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ มีทักษะการสอนที่สร้างจิตสำนึกที่ดี และตระหนักในหน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง มีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆ ในการถ่ายทอดวิชา มีบุคลิกภาพดี พุดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดี มีความรอบรู้ระบบไอที มีทักษะในการใช้สื่อประกอบการสอน มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์มีความรับผิดชอบต่อนตนเองต่อวิชาชีพและต่อสังคม มีวินัย มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชน

ได้ ปฏิบัติได้ ต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็น พลเมืองดีของชุมชนและสังคม มีหลักคิดตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย

๒.๒ ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คุณลักษณะของความเป็น พลเมืองดีของเยาวชน คือเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ มีความ อ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณจะต้องมีวินัย มีคุณธรรม จริยธรรมใฝ่เรียนรู้ มีความซื่อสัตย์เสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีความรักชาติศาสนา พระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังไม่ถึง การมีวินัยความซื่อสัตย์ รู้จักเสียสละ มีจิตอาสา มีความ ขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือค้นคว้าตำรา มีความรับผิดชอบในหน้าที่ เคารพสิทธิเคารพกติกาของ สังคม มีคุณธรรม ๘ ประการ เคารพกติกาครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของ ตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขการเป็นคนดีคนเก่งและมีคุณธรรมการช่วยเหลือเอื้อเพื่อ ต่อกันและกัน การมีความรู้การมีความซื่อสัตย์ การเป็นแบบอย่างมีความกตัญญูกตเวทิมีสื่อธรรมเป็นผู้ เสียสละการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒.๓ ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การจัดการเรียนรู้สู่ ความเป็นพลเมืองดีนั้นสถานบันการศึกษาเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน จัดโดยผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ดำเนินการ ภายใต้อำนาจพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์การศึกษาของชาติ **สถาบันศาสนาหรือวัด** เป็นแหล่งการเรียนรู้และการฝึกฝน ชัดเจนทางจิตใจ ฝึกปฏิบัติปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยที่ไม่พึง ประสงค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของสรรพสิ่ง การสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไปสู่ความเป็น พลเมืองดี **สถาบันครอบครัวหรือบ้าน** เป็นแหล่งเพาะบ่มและสร้างสรรค์ ให้มีชีวิตอบอุ่นด้วยสาย สัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน แต่ละสถาบันต่างก็มีขั้นตอนและวิธีการ สร้างเสริมจิตสำนึกให้กับเยาวชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นคนเก่งสามารถ ประกอบอาชีพได้ตามศักยภาพของตน สามารถสร้างสรรค์ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๒.๔ ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนา ความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะความก้าวหน้าของวิทยาการ ถึงแม้การศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมี ทักษะเพื่อประโยชน์แห่งตนในการประกอบอาชีพตามศักยภาพ หลักพุทธธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการ สร้างความสมดุลของชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่น หลักศีล ๕ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการ เป็นต้น การจัดการศึกษาตามหลักพุทธธรรมเน้นให้เกิดคุณธรรมและ จริยธรรม เป็นการประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ รู้รักสามัคคี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถนำ ความรู้ ไปพัฒนาศักยภาพแห่งคน

ABSTRACT

This research aims at studying educational network development strategy of schools of Dhamma scripture in elementary education of Ubonratchathani province. It is a mixed methodology research by gathering information from two sources including: quantitative research through questionnaires with sampling group of 200 persons. Reliability has been valued by using Cronbach's method. Information has been analyzed through statistical package program identifying percentage, average, standard deviations; and

This research aims at studying educational network development strategy of schools of Dhamma scripture in elementary education of Ubonratchathani province. It is a mixed methodology research by gathering information from two sources including: quantitative research through questionnaires with sampling group of 200 persons. Reliability has been valued by using Cronbach's method. Information has been analyzed through statistical package program identifying percentage, average, standard deviations; and

บทนำ

การศึกษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง วัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ การเรียนการสอนยังไม่มีหลักสูตรที่แน่นอนไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์อะไรมากนัก เป็นเพียงข้อตกลงกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การศึกษาเล่าเรียนเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตคือการเรียนรู้ในหลักวิชาควบคู่กับการปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา สมัยอยุธยาผู้คนได้เรียนหนังสือมากขึ้น ส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ชาย เกิดเป็นประเพณีบวชเรียน อยุธยาตอนกลาง การศึกษาทำให้เกิดการพึ่งพาแบบเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้สังคมสงบสุข สมัยรัตนโกสินทร์การศึกษาก่อนการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ระยะแรกเน้นในหลักวิชาการ การอ่านการเขียนการคิดเลข เป้าประสงค์เพียงเพื่อให้อ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็นและเน้นคนเพื่อเข้าสู่ระบบราชการ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเนื้อหาสาระของหลักสูตรได้เปลี่ยนแปลงไปสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยเน้นทักษะทางปัญญาละวิชาซีพมากขึ้น ต่อมาได้ปรับหลักสูตรเสริมทักษะครบทั้ง ๔ ด้านคือร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยี การศึกษาไทยได้ปรับนโยบายสู่ความเป็นอารยะความทันสมัยตามระบบสากลโดยเชื่อมโยงและยอมรับเอาวัฒนธรรมทางการศึกษาแบบตะวันตกมากขึ้น โดยรัฐได้ตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลรับผิดชอบการศึกษาของชาติ จัด

จ้างครูและผลิตตำรา จัดหลักสูตรที่หลากหลายสาขาวิชา ทำให้ลดภาระและหน้าที่ของบ้าน วัดและวัง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาไทยในอดีต การศึกษาแผนใหม่ภายใต้หลักสูตรความเป็นสากลที่เน้นการเรียนรู้ให้รอบด้าน เน้นทฤษฎีความรู้มากกว่าการนำไปสู่การปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้เพื่อมุ่งเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อรายได้ในการครองชีพ การศึกษาไทยจึงเป็นไปเพื่อการแข่งขัน เพื่อการพาณิชย์สูงขึ้น ขาดความสมดุลของการดำเนินชีวิต เป็นสังคมที่รีบเร่งเห็นแก่ตัว คุณธรรมขาดหาย ความเอื้ออาทรละลาย ไร้ภูมิปัญญา ภายใต้ระบบการศึกษาไทยที่บัญญัติไว้เป็นหลักการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษา ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) ๒๕๔๕ ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”^๑

ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวในมาตราที่ ๑๕ ได้กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษามีสามระบบ คือ ๑)การศึกษาในระบบ ๒)การศึกษานอกระบบ และ๓)การศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งสามระบบสามารถจัดในสามระดับ คือ๑)การศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒)การศึกษาอาชีวศึกษา ๓)การศึกษาระดับอุดมศึกษา สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปใดรูปหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา **มนุษย์ให้สมบูรณ์** เป็นอาภรณ์ที่ทุกคนต้องมีไว้ประดับอันเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสี่ แต่เนื่องจากการศึกษามีกระบวนการที่เป็นไปโดยธรรมชาติและกระบวนการที่สร้างสรรค์ขึ้น แต่โดยจุดมุ่งหมายแล้วก็เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้ตามอัตภาพของตนเองและปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพทางสังคม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดทักษะ วิชาความรู้ เจตคติและอุดมการณ์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นทอดๆไป^๒ มีข้อบกพร่องที่ระบบการสอน เพราะเป็นการสอนที่เน้นความจำมากกว่าการทำ ซึ่งตกทอดมาตั้งแต่อดีตกาล ที่แนวคิดทฤษฎีเทคโนโลยีศาสตร์สาขาต่างๆ ยังมีไม่หลากหลาย นักวิชาการหลายท่านมองระบบการสอนของไทยในปัจจุบันว่า เป็นการสอนที่เน้นความจำ สอนให้เชื่อมากกว่าสอนให้แย้ง สอนในเนื้อหาวิชามากกว่ากระบวนการแสวงหาความรู้ และสอนแบบตามใจครู มากกว่าสอนตามความสนใจของผู้เรียน วิธีการดังกล่าวไม่เป็นไปตามธรรมชาติของการเรียนรู้หรือความเป็นพุทธะ ที่จะต้องดึงเอาศักยภาพของผู้เรียนให้แสดงออก การศึกษาในระบบปัจจุบันนอกจากไม่ใช่เครื่องมือในการพัฒนาเด็กแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการทำลายอัจฉริยภาพที่มีในตัวเด็ก และทำลายพุทธิปัญญาของมนุษย์^๓ ถึงแม้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้ระบุไว้ชัดเจนว่า “...กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบ

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

^๒ สุพินล ตรีศักดิ์, เทคนิคการศึกษาระดับอุดมศึกษา, อุบลราชธานี : ภาสกรพิมพ์, ๒๕๕๔.

^๓ บวรชัย ศิริมหาสาร, การศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา, กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๓-๕.

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ เคารพ กฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง^๔ แต่ก็ยังไม่เป็นไปตามบทบัญญัติ หากแต่เกิดปัญหาทางสังคมอีกมากมายบ้างก็บอกว่าเพราะระบบ ผู้สอนหรือหลักสูตร ภายใต้การกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาเป็นเรื่องของทุกคน ทุกชนชั้นมีโอกาสเข้าถึงอย่างเสมอภาค รัฐใช้วิธีแบ่งแรงให้ ครอบครัว องค์กรเอกชน ชุมชนและส่วนราชการ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น เพราะการให้ การศึกษาจะช่วยพัฒนาศักยภาพทางร่างกายและจิตใจ คือการสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน ที่สำคัญคือก่อนจะมีจิตสาธารณะ (Public Mind) จะต้องมีเวทีสาธารณะ (Public Space) เสียก่อน ให้คนได้ เข้าใจเรื่องกายกับจิต ระหว่างกายภาพกับความคิด สถาบันอุดมศึกษาควรจัดเวทีสาธารณะ เพื่อให้ นักศึกษามาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ เพราะมนุษย์นั้นเรียนรู้ได้เร็วจาก ประสบการณ์ตรง ไม่ใช่เพียงการรณรงค์ และการสั่งสอนกันในห้องเรียนเท่านั้น^๕ จิตสาธารณะจะ เกิดขึ้นได้เมื่อเรียนรู้เป็น เข้าใจปัญหา และรู้คุณค่าของตนเองและสังคม พัฒนาการทั้งสองส่วน ระหว่างกายกับจิตมิใช่เกิดจากการบอกเล่า การเรียนในห้องเรียนคำบรรยายของผู้สอนในแต่ละ สถาบันได้ แต่นักศึกษาต้องเชื่อมั่น กล้าตัดสินใจ และอาสาพาตัวเองลงไปทำกิจกรรมด้วยตนเอง การรับรู้ถึงเหตุการณ์ อารมณ์ความรู้สึก ความอ่อนไหวการเข้าถึงประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติ จริ่งผ่านกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การมีเพื่อนร่วมอุดมคติ การพูดคุยปรึกษาหารือ ล้วน เป็นเป้าหมายหล่อมจิตใจให้รู้จักทำงานเสียสละแก่ผู้ที่ลำบาก ชัดสนยากจน มีปัญหาอุปถัมภ์ได้

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญปัญหาวิกฤติต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศมีผลทำให้คนจำนวนมากต้องตกงานหรือมีรายได้ลดน้อยลง อีกทั้งเกิดปัญหาต่าง ๆ ทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตใจตามมา ทำให้สังคมไทยในปัจจุบันเริ่มอ่อนแอ ในการพัฒนาสังคมที่เข้มแข็งและมีสิ่งแวดล้อม ที่ดีขึ้นได้นั้น ต้องเริ่มจากการพัฒนาที่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนา ทรัพยากรบุคคลที่จะสามารถกำหนดความเป็นไปได้ในอนาคตของประเทศชาติได้ ฉะนั้น การที่จะ พัฒนาคอนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญา หมายถึง การรู้ตัวของ บุคคล ที่ผ่านการคิดไตร่ตรองอย่างมีสติ ในการที่บุคคลให้รู้จักเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเองและ

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ : ศูนย์สภาลาดพร้าว ,๒๕๔๕.

^๕ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, บทสัมภาษณ์.Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย.(วารสารสื่อพลัง ๗ (๓), ๒๕๔๒: หน้า ๒๑ - ๓๓

ผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีจิตใจเอื้ออาทร ตลอดจนเห็นคุณค่าในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
สิ่งของ เงิน และเวลา รวมทั้งคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม สังคมและประเทศชาติ

การพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย ให้มีพื้นฐาน
แนวคิดในการพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะทางจิตที่พึงปรารถนาในสังคมได้แก่ การพัฒนาจิตสำนึกทาง
ปัญญา ซึ่งประกอบด้วย จิตสาธารณะ ความฉลาดทางอารมณ์ และการบริโภคด้วยปัญญาให้กับเด็ก
เยาวชนและวัยรุ่น เป็นจุดเริ่มต้น โดยจิตสำนึกทางปัญญานั้นสามารถพัฒนาได้โดยผ่านกระบวนการ
ถ่ายทอดทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากหน่วยพื้นฐานทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัวหรือบ้าน
โรงเรียน และวัด ที่รวมเรียกว่า บวร เมื่อเยาวชนไทยได้รับการพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเหล่านี้แล้ว
ย่อมเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทยโดยตรงและยังมีผลต่อประเทศชาติใน
อนาคตด้วย

ปี ๒๕๔๘ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียน เข้าไปสอนในสถานศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษาทั้ง
ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยตระหนักว่า พระสงฆ์นั้นเป็นต้นแบบในทางจริยะ เป็นสื่อในทาง
พระพุทธศาสนา นำเอาหลักธรรมเพื่อเผยแพร่ต่อสังคม สู่การขัดเกลาและปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของ
ความเป็นคนดีของครอบครัว เป็นพลเมืองที่ดีประเทศชาติ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึง
เป็นกระบวนการแห่งการนำหลักธรรม แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่การโรงเรียนเพื่อพัฒนา
เยาวชนอย่างต่อเนื่องและมีพลังสร้างสรรค์และขับเคลื่อนการพัฒนาในเชิงพุทธให้อยู่ในมรรคาของการ
ดำเนินชีวิต^๖ และการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมยังมีจุดที่ยังต้องพัฒนา ทั้งในด้านบุคคล
โรงเรียนและกระบวนการจัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการกับพุทธธรรม

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษา การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะ
ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอน
ศีลธรรมในโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของ
เยาวชน เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม และเพื่อ
วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการ
ดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน
ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี

^๖ พระสอนศีลธรรม, สืบค้นจาก <http://krupra.net/new/index.php?url=krupra> สำนักงานพระ
สอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [online] ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๘

(Mixed Methods) โดยเป็นการศึกษาทั้งเอกสาร (Documentary Research)) โดยการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนของไทย เอกสารแนวคิดและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา และรูปแบบการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มประชากรที่ได้กำหนดไว้ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามตัวแทนพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในพื้นที่กรณีศึกษาผ่านศูนย์ประสานงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และมีการจัดการเรียนการสอนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดอุบลราชธานี ๒๐๐ รูป และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๕๐ รูป รวมทั้งสิ้น ๒๕๐ รูป เพื่อศึกษาบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ได้แก่ ประธานกรรมการดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๙ (อุบลราชธานี – อานาจเจริญ)/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสถานศึกษา/ตัวแทน, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด/ตัวแทน จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น ศึกษานโยบายทางการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และแนวทางขั้นตอนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิด ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ซึ่งมีลักษณะเป็น มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน และตอนที่ ๓ เป็นแบบ สอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะอื่นๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบเกี่ยวกับนโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งมีสาระสำคัญในขั้นตอนของการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือเชิงคุณภาพ ๑) ทำการศึกษารวบรวมเอกสารข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศึกษานโยบายทางด้านการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ ๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มาวางโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย ๓) สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการศึกษาและทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธ และการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ

ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี มีจำนวน ๑๔๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๒ มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๒๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ มีสถานทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด จำนวน ๑๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๖ มีระดับการศึกษาแผนกนักธรรมชั้นเอกมาก จำนวน ๑๗๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๘ รองลงมาคือนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ การศึกษาแผนกบาลี ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิ จำนวน ๑๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ การศึกษาสายสามัญจบปริญญาตรี จำนวน ๑๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ รองลงมาคือต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ มีประสบการณ์สอนต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖ ทำการสอนในระดับมัธยมตอนต้นมากที่สุด จำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้าน **คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน** โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายชื่อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบ และคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๑ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ($\bar{X} = ๔.๑๘$) รองลงมาคือข้อ ๙ ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ($\bar{X} = ๓.๙๕$) รองลงมาคือข้อ ๒ การวางตนได้เหมาะสมกับสมณะสารูป ($\bar{X} = ๓.๙๐$) ข้อ ๓ ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาชีวิตแก่ศิษย์ได้ ($\bar{X} = ๓.๙๐$) และข้อ ๗

ความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร ($\bar{X} = 3.90$)
ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๘ ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่ง
เรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ($\bar{X} = 3.80$)

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็น
พลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองดี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.90$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนา
องค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ด้าน
กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๔ จัด
กิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตร
แกนกลาง เช่น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย , อนุรักษ์ สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย
($\bar{X} = 4.02$) รองลงมาคือข้อ ๘ เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 3.95$) รองลงมาคือข้อ ๑๐
ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีมีความสามารถในการมีส่วนร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็น
พลเมืองดีหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน ($\bar{X} = 3.95$) และข้อ ๗ กำหนดแนวทาง
ปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้น
ผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 3.91$) และข้อ ๑ กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ
เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ ($\bar{X} = 3.90$) ตามลำดับ

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ ๖ บันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้าง
จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร ($\bar{X} = 3.84$)

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นการพัฒนาองค์ประกอบและ **คุณลักษณะความเป็น
พลเมืองดีของเยาวชน**ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ
มาก ($\bar{X} = 3.88$)

ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ประกอบและ
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือข้อ ๓ เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง ($\bar{X} = 4.02$) รองลงมาคือข้อ ๕ เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ($\bar{X} = 4.01$)
และมีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือข้อ ๒ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตาม
กฎหมาย ($\bar{X} = 4.00$) ข้อ ๔ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง ($\bar{X} = 4.00$)

ข้อ ๖ ร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) และข้อ ๘ ร่วมกันติดตาม ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ ($\bar{X} = ๔.๐๐$)

ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในด้านนี้คือ ข้อ ๑๐ มีความคิดกว้างไกล สามารถวิเคราะห์ วิเคราะห์แสดงความคิดเห็น อย่างมีเหตุผล ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธ ธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนใน ๓ ด้าน สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

ค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมของระดับความคิดเห็น ทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เรียงเป็นรายด้านลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็น พลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

สรุปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ๒ รูปแบบคือ รูปแบบวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๐ คน โดยหาค่าความเชื่อมั่นของ เครื่องมือตามวิธีการของครอนบาค ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์ หา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบแนว สัมภาษณ์ คำถามปลายเปิด (Open-ended questions) สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน อาจารย์และ พระนิสิต จำนวน ๓๔ รูป/คน ผลการวิจัย พบว่า

๑. การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตาม หลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) คือ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านคุณสมบัติของพระสอน ศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อยู่ใน ระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๒. การวิเคราะห์การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๑ ด้านคุณลักษณะของครูผู้สอน ครูผู้สอนต้องมีทั้งความรู้ ควบคู่กับคุณธรรม มี หลักธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ มีทักษะการสอนที่สร้างจิตสำนึกที่ดี และตระหนักใน หน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง มีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆ ในการถ่ายทอดวิชา มี บุคลิกภาพดี พูดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดี มีความรอบรู้ระบบไอที มีทักษะในการใช้สื่อประกอบการสอน

มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อวิชาชีพและต่อสังคม มีวินัย มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนได้ ปฏิบัติได้ ต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็นพลเมืองดีของชุมชนและสังคม มีหลักคิดตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย

๒.๒ ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คือเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณจะต้องมีวินัย มีคุณธรรม จริยธรรมใฝ่เรียนรู้ มีความซื่อสัตย์เสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังมาไม่ถึง การมีวินัยความซื่อสัตย์ รู้จักเสียสละ มีจิตอาสา มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือค้นคว้าตำรา มีความรับผิดชอบในหน้าที่ เคารพสิทธิเคารพกติกาของสังคม มีคุณธรรม ๘ ประการ เคารพกติกาครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขการเป็นคนดีคนเก่งและมีคุณธรรมการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน การมีความรู้การมีความซื่อสัตย์ การเป็นแบบอย่างมีความกตัญญูกตเวทิมีสีลธรรมเป็นผู้เสียสละการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒.๓ ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง การจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดีนั้นสถานบันการศึกษาเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน จัดโดยผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์การศึกษาของชาติ **สถาบันศาสนาหรือวัด** เป็นแหล่งการเรียนรู้และการฝึกฝน ชัดเกล้าทางจิตใจ ฝึกปฏิบัติปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของสรรพสิ่ง การสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไปสู่ความเป็นพลเมืองดี **สถาบันครอบครัวหรือบ้าน** เป็นแหล่งเพาะบ่มและสร้างสรรค์ ให้มีชีวิตอบอุ่นด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน แต่ละสถาบันต่างก็มีขั้นตอนและวิธีการสร้างเสริมจิตสำนึกให้กับเยาวชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือให้เป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นคนเก่งสามารถประกอบอาชีพได้ตามศักยภาพของตน สามารถสร้างสรรค์ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๒.๔ ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะความก้าวหน้าของวิทยาการ ถึงแม้การศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมีทักษะเพื่อประโยชน์แห่งตนในการประกอบอาชีพตามศักยภาพ หลักพุทธธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลของชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่น หลักศีล ๕ หลักสังคหวัตถุ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการ เป็นต้น การจัดการศึกษาตามหลักพุทธธรรมเน้นให้เกิดคุณธรรมและ

จริยธรรม เป็นการประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ รู้รักสามัคคี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถนำความรู้ไปพัฒนาศักยภาพแห่งคน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า คุณสมบัติของพระที่จะไปทำหน้าที่ในการสอนเยาวชนในโรงเรียนนั้น จะต้องมีความพร้อมทั้งด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และคุณธรรม มีองค์ความรู้ทางธรรมที่แน่น การใช้ภาษาที่ทันสมัย การประยุกต์การศึกษายุทธศาสตร์สมัยใหม่เพื่อนำหลักพุทธธรรมสู่เยาวชน หากมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมากขึ้น ยิ่งจะทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาเพื่อความเป็นพลเมืองดีมากขึ้นสังคมเป็นสุข การมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณค่าตอบแทนเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของพระ แต่หากคิดว่าการสอนคือหน้าอุปสรรคก็จะเป็นโอกาส การสร้างและการพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมในแง่ของการศึกษามากขึ้น การมีเครือข่ายช่วยเหลือส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เทคนิควิธีการสอน การใช้สื่อประกอบการสอนที่ทันสมัย ทำให้มีศักยภาพสูงขึ้น การช่วยให้เยาวชนมีความรู้คือการติดต่ออาวุธทางปัญญาให้กับสังคม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม

๒) ควรมีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเพื่อปลูกจิตสำนึกเยาวชนต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓) ควรมีการศึกษาเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันและป้องกันยาเสพติดของเยาวชนตามแนวตะเขบชายแดนลุ่มน้ำโขง ผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

หนังสือและงานวิจัยที่ใช้อ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ, จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง,

กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗.

กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม

๒๕๔๕, กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

สุพิมล ศรศักดิ์, เทคนิคการศึกษาระดับอุดมศึกษา, อุบลราชธานี : ภาสทิธีการพิมพ์, ๒๕๕๔.

บุรชัย ศิริมหาสาร, การศึกษาที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา, กรุงเทพฯ : บั๊กคอยท์

จำกัด, ๒๕๔๖. กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒,

แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๕, กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

- พระสอนศีลธรรม, สืบค้นจาก <http://krupra.net/new/index.php?url=krupra> สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [online] ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๘
ดวงเดือน พันธุนาวัน, **ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรมการวิจัยและพัฒนาบุคคล**, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.
- ประเวศ วะสี, **พุทธธรรมกับสังคม**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) : พัฒนาการเมืองไทย โดยสร้างประชาธิปไตยที่คน**, เอกสารประกอบการบรรยายการประชุม คณะอนุกรรมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐสภา และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยครั้งที่ ๒/๒๕๕๕ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, ๒๕๔๐.
_____ **พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้า**, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.
- วศิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑.
วัฒนา พัฒนพงษ์, **การบริหารเพื่อมุ่งอนาคต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๖.
สมพร เทพสิทธา, **จิตสำนึกของชาวพุทธต่อพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมพรเทพสิทธา เพื่อศาสนาและพัฒนาสังคม (ม.ส.ท.ศ.ส.), ๒๕๔๐.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมเชิงพุทธ**, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ ประจำปีของเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา เขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย, จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๔๙.
- สันติ เจริญพรพัฒนา, **บรรยายพิเศษ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์**, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม, **รายงานการประเมิน เรื่อง การติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘**, พระนครศรีอยุธยา: สำนักงานพระสอนศีลธรรม, ๒๕๕๘.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

๑.๑.๒ รายงานการวิจัย

จรูญศรี มาติลโกวิทย์,รศ.ดร. และคณะ, การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็น

ประชาธิปไตย, กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ทรงสิริ วิชิรานนท์, **คุณลักษณะพลเมืองดีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล**

พระนคร, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, ๒๕๕๖.

พรพรรณ วีรปรียากร, **การสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย**, กรุงเทพมหานคร:

สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓.

พระครูสมุห์มงคล สิริมงคล (ทองเจริญ), **บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่**

เยาวชนในอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, พระนครศรีอยุธยา :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

รสสุคนธ์ มกรมณี, **พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,**

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๕ (๒๕๕๖):

วิรัตน์ คำศรีจันทร์, **จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

สมสุข นิธิอุทัย, **การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย**, พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- นำกระบวนการวิจัยแบบ mix ไปประยุกต์ในกิจกรรมการเรียนการสอนในสาขาวิชา สังคมศึกษา หมวดวิชาศึกษาทั่วไป เช่น วิชาเทคนิคการศึกษา หมวดวิชาชีพครูเช่น หลักการและปรัชญาการศึกษา ,การจัดการเรียนรู้,การวิจัยทางสังคมศึกษา เป็นต้น
- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักการวางแผน หลักสูตรศาสตร์ แนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ เพื่อไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการศึกษา และการฝึกประสบการณ์ในการสอนของนิสิต
- นำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอทิศทาง นโยบาย และวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา และการสอนในโรงเรียนของพระสงฆ์

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูล ให้กับทีมงานวิจัย คณะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- มีการระดมความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค๑๐ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม อันเป็นการปิดจุดอ่อน เสริมจุดแข็ง เต็มเต็มศักยภาพของพระสงฆ์ในการสอน
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเครือข่าย ตามแนวยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนพัฒนามหาวิทยาลัย และแผนการศึกษาคณะสงฆ์ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรล วัตถุประสงค์	ผลสะท้อน
๑.ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ จากเอกสาร วารสาร หนังสือ ตำรา แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	ทราบถึงสถานภาพกิจกรรมโครงการ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศาสตร์การสอนเพื่อความเป็นพลเมืองดี	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์สภาพ การสอนของพระสงฆ์ที่ทำการสอน ในโรงเรียน บทบาท และเทคนิคการสอนพุทธ ศาสนาแก่เยาวชนเพื่อความ เป็นพลเมืองที่ดี
๒.ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลด้านการสอน องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนวิเคราะห์ กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชน	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับการสอน ศีลธรรมในโรงเรียนของ พระ สงฆ์ เพื่อ พัฒนา คุณ ลั ก ษ ณะ ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน
๓.การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรม องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนวิเคราะห์ กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดี	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรม
๔.ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงประเด็นคุณลักษณะที่ดีของพระสอนศีลธรรม เทคนิควิธีการสอน คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีตามหลักพุทธธรรม กระบวนการสร้างจิตสำนึกเพื่อความเป็นพลเมืองดี ของเยาวชน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ครอบครั้ว สถาบันการศึกษา เกี่ยวกับการศึกษาที่เน้นวิชาความรู้และความประพฤติ เพื่อความเป็นพลเมืองดี

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	ผลสะท้อน
๕.รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์โครงการทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่าน กระบวนการดำเนินงานของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน ๒. เพื่อศึกษา กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม ผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระ สอนศีลธรรมในโรงเรียน ๓. เพื่อ วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็น คนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่าน กระบวนการดำเนินงานของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานวิจัยที่สมบูรณ์มี คุณค่าสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการวิจัย มี ความชัดเจนในคุณลักษณะ ของครูสอนศีลธรรม องค์ประกอบคุณลักษณะ ความเป็นพลเมืองดีของ เยาวชน กระบวนการการ พัฒนาความเป็นพลเมือง ดี ของเยาวชน ผ่าน กระบวนการดำเนินงานของ ครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน

แบบสอบถามงานวิจัย

เรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรม
ผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

คำชี้แจงแบบสอบถาม

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวคำถามในการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๓) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำองค์ผลการวิจัยไปพัฒนากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธต่อไป

แบบสอบถามทั้งหมด ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นเพิ่มเติม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

๑. สถานภาพ พระภิกษุ สามเณร
๒. ระดับการศึกษาทางโลก มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. อนุปริญญา/ปวส.
 ปริญญาตรี ปริญญาโท
 ปริญญาเอก อื่นๆ.....
๓. ระดับการศึกษาทางคณะสงฆ์แผนกธรรม
 นักเรียนชั้นตรี นักเรียนชั้นโท
 นักเรียนชั้นเอก อื่น.....
๔. ระดับการศึกษาทางคณะสงฆ์แผนกบาลี
 ประโยค ๑-๒-๓ ประโยค ๔-๕-๖
 ประโยค ๗-๘-๙

๕. อายุ ( ) ต่ำกว่า ๓๐ ปี ( ) ๓๐- ๔๐ ปี
 ( ) ๔๑-๕๐ ปี ( ) ๕๑ ปี ขึ้นไป
๖. ประสบการณ์สอน ( ) ต่ำกว่า ๕ ปี ( ) ๕- ๑๐ ปี
 ( ) ๑๐ ปี ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กระบวนการ
 เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และคุณลักษณะของความเป็น พลเมืองดี

- ๕ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด ๔ มีระดับความคิดเห็นมาก
 ๓ มีระดับความคิดเห็นปานกลาง ๒ มีระดับความคิดเห็นน้อย
 ๑ มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน						
๑	แสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ					
๒	วางตนได้เหมาะสมกับสมณะสาธูป					
๓	ให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาชีวิตแก่ศิษย์ได้					
๔	มีความกระตือรือร้นและสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงตามเวลา					
๕	มีความสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้างสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข					
๖	ความสามารถในการปรับเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาให้เชื่อมโยงกับสภาพสังคมในปัจจุบัน					
๗	ความรู้ ความเข้าใจในการเขียนแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร					
๘	ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม					
๙	ความสามารถในการนำหลักธรรมมาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน					
๑๐	ความสามารถในการเลือกรูปแบบการวัดประเมินผลให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้					

ข้อ	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี					
๑	กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ					
๒	วิเคราะห์มาตรฐานและตัวชี้วัดในสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี					
๓	มอบหมายผู้รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีระดับเขตพื้นที่ /สถานศึกษา					
๔	จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง เช่น พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย , รู้รัก สามัคคี เยาวชนพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย					
๕	จัดทำแบบประเมินการวัดและประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี					
๖	บันทึกผลการนิเทศเกี่ยวกับผลการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นลายลักษณ์อักษร					
๗	กำหนดแนวทาง ปรับปรุงเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๘	เผยแพร่ อบรม แก่บุคคลในชุมชนให้ใช้หลักจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน					
๙	สนับสนุนให้บุคคลหรือชุมชนได้เผยแพร่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีโดยผ่านสื่อมวลชน					
๑๐	ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีมีความสามารถในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน					
	คุณลักษณะของความเป็น พลเมืองดี					
๑	แสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพกับบิดามารดา ญาติ ผู้ใหญ่ ครูอาจารย์ และเพื่อน					
๒	ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย					

๓	เคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง					
๔	รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง					
๕	เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์					
๖	ร่วมกันคิด ทำงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ					
๗	ร่วมกันรับผิดชอบและทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม					
๘	ร่วมกันติดตาม ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ					
๙	แก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยใช้เหตุผล					
๑๐	มีความคิดกว้างไกล สามารถการวิเคราะห์ วิจัยและแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในการตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธ
ธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ชื่อ-นามสกุล.....ตำแหน่ง.....

อายุ.....ปี ประสบการณ์สอน.....ปี สถานศึกษา.....

วัน เดือน ปีที่เข้าสัมภาษณ์.....

ข้อคำถามสัมภาษณ์

๑. คุณลักษณะของครูผู้สอนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๒. รูปแบบ/กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว
พระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

๓. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ที่พึงประสงค์ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๔. ความเป็นพลเมืองดี ควรมียังองค์ประกอบอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....
 .....

แบบบันทึกประชุมกลุ่มงานวิจัย
เรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธ
ธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ชื่อ-นามสกุล ผู้เข้าประชุม .....

ตำแหน่ง.....

การศึกษา.....

วัน เดือน ปีที่เข้าสัมภาษณ์.....

ข้อคำถามในการประชุม

๑. แนวคิดการจัดการศึกษาของไทย เป็นอย่างไรบ้าง
๒. ทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นอย่างไรบ้าง
๓. แนวคิดการจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไรบ้าง
๔. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ควรเป็นอย่างไรบ้าง
๕. รูปแบบ/กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน ผ่านการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรเป็นอย่างไรบ้าง

ภาพประกอบการเก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรม
ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ภาคผนวก ฉ

รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลัก
พุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระศรีธรรมภาณี	ผู้อำนวยการพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒	พระศรีวิสุทธิเมธี	กรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรม วิทยาเขตอุบลราชธานี
๓	พระมหาคำพันธ์ ปกาทโร	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
๔	นายพูนศักดิ์ หอมสมบัติ	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
๕	พระสุภาพร เตชธโร	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
๖	พระมหาสุริยันต์ อุตตโร	อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
๗	พระครูกิตติคุณโณภาส	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๘	ผศ.(พิเศษ)โสรัจ นามอ่อน	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๙	ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๐	นายวีระพงษ์ ปรองดอง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
๑๑	พระอนุวัฒน์ อธิมุตโต	พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๒	พระฐิติพงษ์ กิตติปัญญา,	พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๓	พระมหาชาติรี กิตติโสภโณ	พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๔	พระมหาบันทอน สุธีโร	พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๕	ดร.วรงค์กรณ์ บุญเต็ม	รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา เขต ๒๙
๑๖	นายวสันต์ มรกตเขียว	อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนปทุมพิทยาคม
๑๗	นายบรรจง ดอกอินทร์	ผู้อำนวยการโรงเรียนอุบลราชธานีศรีวนาลัย
๑๘	นายพันธุ์คำ ประพรหม	ผู้อำนวยการโรงเรียนราชระชานุเคราะห์ ๓๒
๑๙	นางสุรศักดิ์ คำเต็ม	ผู้อำนวยการโรงเรียนกระโสบเพ็ชรประสิทธิ์วิทยา

๒๐	นางรุ่งทิวา สารเสนา	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนเดชอุดม
๒๑	นางศุภิสรา คงพันธ์	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนปทุมวิทยากร
๒๒	นางสุนันทา แก่นสาร	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนเทศบาลบูรพา
๒๓	นายสถิต สุแก้ว	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนทสึบพรราชาวิทยาคม
๒๔	นางสาวรตินันท์ ระหงส์	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนเทศบาล
๒๕	นายมนต์ชัย พรหมดี	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนเทศบาลบูรพา
๒๖	นางสาวจิรภา วีระพันธ์	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนสามัคคีวิทยาคาร
๒๗	นางเศวตกนิษฐ์ ศรีสนาม	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนนารีนุกูล
๒๘	นางกาญจนา ขุนเมือง	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนปทุมพิทยาคม
๒๙	นางธมกร อาภาวัฒนสงค์	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนปทุมพิทยาคม
๓๐	นางสาวจารุวรรณ วรรณวงศ์	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนปทุมพิทยาคม
๓๑	นางศิวพร บุญมาก	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนบ้านปลาตุก
๓๒	นางกฤติยา ลีวไธสง	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนบ้านปลาตุก
๓๓	นายจตุพล สายงาม	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนเทศบาล๒ หนองบัว
๓๔	นางจันสุดา หอมทวล	ครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนปทุมพิทยาคม

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่   ว ๑๘๒ /๒๕๖๐

ชื่อโครงการ   การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

The Development Of The Component And The Characteristics Of Being The Youths Goods Citizens According To The Buddhist Principles By The Monks Teaching The Moralities In Schools

หัวหน้าโครงการ   ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพิมล ตรีศักดิ์ดา
วิทยาลัยสงฆ์อุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๗๖๗๕๘๔ Email : pimonsak299@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษา สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและหลากหลายอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลให้สังคมไทยในปัจจุบันต้องเผชิญปัญหาวิกฤติต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมส่งผลทางจิตของประชาชน การพัฒนาคนไทยเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม กระบวนการศึกษาที่เป็นระบบเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการศึกษาจะช่วยสร้างจิตสำนึก ทุกคนชั้นมีโอกาเข้าถึงอย่างเสมอภาคกัน การเป็นเมืองดีต้องประกอบด้วยคุณลักษณะอย่างไร มีกระบวนการในการส่งเสริมและพัฒนาอย่างไร จึงเป็นคำถามที่ต้องการแสวงหาคำตอบ

วัตถุประสงค์โครงการ

๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นคนดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมผ่านกระบวนการดำเนินงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ผลการวิจัย

การศึกษาการพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอายุต่ำกว่า ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๒, มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔ มีสถานทางคณะสงฆ์เป็นพระลูกวัด คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๖ มีระดับการศึกษาแผนกมัธยมศึกษาชั้นเอก คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๘ นักธรรมชั้นตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๒ การศึกษาแผนกบาลี คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ การศึกษาสายสามัญจบปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ มีประสบการณ์สอนต่ำกว่า ๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๖ ทำการสอนในระดับมัธยมตอนต้น คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๐

๑. การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมของระดับความคิดเห็นการจัดการเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โดยรวม ๓ ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$) เรียงเป็นรายด้านลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านที่ ๓ ด้านคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๘$) ด้านที่ ๑ ด้านคุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ($\bar{X} = ๓.๙๐$)

๒. การวิเคราะห์การพัฒนาองค์ประกอบและคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนตามหลักพุทธธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒.๑ ด้านคุณลักษณะของครูผู้สอน

คุณลักษณะของครูผู้สอนต้องมีทั้งความรู้ ควบคู่กับคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ มีทักษะการสอนที่สร้างจิตสำนึกที่ดี และตระหนักในหน้าที่ตามหน้าที่พลเมือง มีความรู้ความสามารถเทคนิคและทักษะต่างๆ ในการถ่ายทอดวิชา มีบุคลิกภาพดี พูดจาไพเราะน่าฟังอารมณ์ดี มีความรอบรู้ระบบไอที มีทักษะในการใช้สื่อประกอบการสอน มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ มีความรับผิดชอบต่องานต่อวิชาชีพและต่อสังคม มีวินัย มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีองค์ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนได้ ปฏิบัติได้ ต้องรู้จักวิเคราะห์ผู้เรียนเป็น การสร้างจิตสำนึกเป็นส่วนสำคัญเพราะการที่จะให้เป็นพลเมืองดีของชุมชนและสังคม มีหลักคิดตามแนวทางของระบอบประชาธิปไตย

๒.๒ ด้านคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน คือเป็นคนเก่ง มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีหลักธรรมประจำใจ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักกาลเทศะการรู้จักสัมมาคารวะต่อผู้มีพระคุณ จะต้องมีความวินัย มีคุณธรรมจริยธรรมใฝ่เรียนรู้ มีความซื่อสัตย์เสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีความรักชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และอดทนต่อสิ่งที่ยังมาไม่ถึง การมีวินัยความซื่อสัตย์ รู้จักเสียสละ มีจิตอาสา มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือค้นคว้าตำรา มีความรับผิดชอบในหน้าที่ เคารพสิทธิเคารพกติกาของสังคม มี

คุณธรรม ๘ ประการ เคารพศรัทธาครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขการเป็นคนดีคนเก่งและมีคุณธรรมการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน การมีความรู้การมีความซื่อสัตย์ การเป็นแบบอย่างมีความกตัญญูกตเวทิมีสีลธรรมเป็นผู้เสียสละการมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒.๓ ด้านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

การจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมืองดีนั้น**สถานบันการศึกษา**เป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน จัดโดยมีผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์การศึกษาของชาติ **สถาบันศาสนาหรือวัด** เป็นแหล่งการเรียนรู้และการฝึกฝน ชัดเกล้าทางจิตใจ ฝึกปฏิบัติปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยที่ไม่พึงประสงค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของสรรพสิ่ง การสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไปสู่ความเป็นพลเมืองดี **สถาบันครอบครัวหรือบ้าน** เป็นแหล่งเพาะบ่มและสร้างสรรค์ ให้มีชีวิตอบอุ่นด้วยสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคมของชุมชน แต่ละสถาบันต่างก็มีขั้นตอนและวิธีการสร้างเสริมจำสำนึกให้กับเยาวชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือคนดีมีคุณธรรม เป็นคนเก่งสามารถประกอบอาชีพได้ตามศักยภาพของตน สามารถสร้างสรรค์ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๒.๔ ด้านการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี

กระบวนการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเพราะความก้าวหน้าของวิทยาการ ถึงแม้การศึกษาของไทยมุ่งเน้นเพื่อให้ทุกคนมีความรู้ความสามารถมีทักษะเพื่อประโยชน์แห่งตนในการประกอบอาชีพตามศักยภาพ หลักพุทธธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลของชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนา เช่น หลักศีล ๕ หลักสังคหวัตถุ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักค่านิยมพื้นฐาน ๔ ประการ เป็นต้น การจัดการศึกษาตามหลักพุทธธรรมที่เน้นให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม เป็นการประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ รู้รักสามัคคี เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาศักยภาพแห่งคน

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- นำกระบวนการวิจัยแบบ mix ไปประยุกต์ในกิจกรรมการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เช่น วิชาเทคนิคการศึกษา หมวดวิชาชีพครูเช่น หลักการและปรัชญาการศึกษา ,การจัดการเรียนรู้,การวิจัยเพื่อการเรียนรู้เป็นต้น ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหลักการวางแผน หลักยุทธศาสตร์ แนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ เพื่อไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการของศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และสถาบันการศึกษาทั่วไป

- นำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอ
ทิศทาง นโยบาย และวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาของศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ทั่วประเทศเพื่อเข้าสู่ ไทยแลนด์ ๔.๐ ต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

๒. กิจกรรมด้านการบริหารและพัฒนาเครือข่าย

- สามารถประยุกต์รูปแบบหรือแนวทางการบริหารจัดการของโรงเรียนที่ดำเนินการได้เป็นผลสำเร็จ
ไปใช้

- สามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดจากผลการวิจัยไปพัฒนาและต่อยอดเป็นกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อ
พัฒนาเครือข่ายตามยุทธศาสตร์ทางการศึกษา ของศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้เกิดความเข้มแข็งและ
มั่นคง

- สามารถนำข้อมูลที่เกิดจากผลการวิจัย เผยแพร่เป็นข้อเสนอแนะเสนอเป็นแนวทางให้แก่ ครอบครั
สถาบันการศึกษา ศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ
เชิงคุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูล ให้กับทีมงานวิจัย ศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
คณะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

- มีการระดมความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ ทางการศึกษาและ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม อันเป็นการเสริมจุดแข็ง เติมเต็มจุดอ่อน

- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยสงฆ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการ
เครือข่าย ตามแนวยุทธศาสตร์ทางการศึกษาสงฆ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

การประชาสัมพันธ์

-ตีพิมพ์ในวารสาร ฐาน TCI

-ประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต <http://www.mcu.ac.th/> facebook

-จัดพิมพ์ จำนวน ๑๐๐ เล่ม ส่งเผยแพร่ในท้องสมุด ของมหาวิทยาลัยและสถานศึกษา

ประวัติคณะผู้วิจัย

ผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : สุพิมล ศรศักดิ์
(ภาษาอังกฤษ) : Supimon Sornsakda
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓ ๔๐๐๑ ๐๑๕๕๙ ๖๓ ๒
๓. ตำแหน่งวิชาการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์
๔. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
อุบลราชธานี ต.กระโสม อ.เมือง จ.อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
โทรศัพท์ .๐๘๑ ๐๗๖๗๕๘๔ E-mail. Pimonsak299@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา:

- ๕.๑ สำเร็จการศึกษา(วุฒิมหาบัณฑิต) น.ธ.เอก, ประโยค๑-๒
- ๕.๒ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ปริญญาตรี : พธ.บ. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท : กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ปริญญาเอก : -

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ:

- ๖.๑ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Word, Excel, Power Point,
- ๖.๑ การบริหารโครงการ/ การประเมินคุณภาพการศึกษา /สาขาวิชาการด้านสังคมศึกษา
- ๖.๓ การเป็นวิทยากร เป็นพิธีกร ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ผลงานวิจัย

- บทบาทของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในการพัฒนาเยาวชน(๒๕๔๓ ผู้วิจัยร่วม)
-แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของพระสงฆ์เข้าสู่ระบบโรงเรียนในจังหวัดอุบลราชธานี
(๒๕๔๕ ผู้วิจัยร่วม)
- บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดผู้ติดยาเสพติด จังหวัดอุบลราชธานี (๒๕๔๖
ผู้วิจัยร่วม)
- การพัฒนางานประกันคุณภาพการศึกษาด้านการบริการจัดการและบริการของมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (๒๕๔๗)
-พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า : กรณีวัดหนองป่าพงและสาขา (๒๕๔๗)
-การดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรและการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของ
พระสงฆ์ จังหวัดอุบลราชธานี (๒๕๔๘)

-รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธใน จังหวัดอุบลราชธานี (๒๕๕๕)
 -การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิทยาลัยหมอพรหมณ์เซตวัน จังหวัด
 อุบลราชธานี (๒๕๕๖)

ผู้ร่วมวิจัย ๑

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : ดร.เรืองเดช เขจรศาสตร์
 (ภาษาอังกฤษ) : Dr.Raungdet chajornsart
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน : ๓ ๑๗๑๖ ๐๐๑๔๑ ๘๒ ๓
๓. ตำแหน่งวิชาการ : /อาจารย์พิเศษ
๔. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก : -สำนักงานยุทธศาสตร์การศึกษาภาค ๙ จังหวัด
 อุบลราชธานี ต.ขามใหญ่ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
 -มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตอุบลราชธานี ต.กระโสม อ.เมือง
 จ.อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๙๐-๘๔๖๔
 E-mail.

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ สำเร็จการศึกษา (วุฒิต่างศาสนา) น.ธ.เอก, ป.ธ.๔

๕.๒ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา

พธ.บ. (ปรัชญา/ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศษ.บ. (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พบ.ม. (วิเคราะห์และวางแผน) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)

ปร.ด. (ไทศึกษา/ชาติพันธุ์วิทยา/สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ:

การวิจัยสาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Word, Excel,
 Power Point, โปรแกรม SPSS การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ผลงานวิจัย

-บทบาทการดำเนินงานทางการศึกษาและการตรวจราชการขององค์การศึกษาในส่วน
 ภูมิภาค (๒๕๕๔)

-การจัดการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานแบบชุมชนมี
 ส่วนร่วมในแถบลุ่มน้ำโขง (๒๕๕๔-๒๕๕๕) .

- แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาตั้งครรรค์ก่อนวัยอันควรของสตรีวัยเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตามรอยตะเข็บชายแดนไทย-ลาว(๒๕๕๖)
- การเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสังคมของโรงเรียนมัธยมศึกษาในแถบลุ่มน้ำโขงชายแดนไทย-ลาว (๒๕๕๗)
- การศึกษาภาพความสำเร็จของสถานศึกษาในการเตรียมการและการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว/กัมพูชา (๒๕๕๗)

ผู้ร่วมวิจัย ๒

๑. (ภาษาไทย): นายเฉลิมสุข บุญคำภา
(ภาษาอังกฤษ): Mr.Chalermasuk Boonkampha
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: ๕ ๓๔๐๕ ๐๐๐๗๓ ๐๕ ๖
๓. ตำแหน่งวิชาการ : อาจารย์
๔. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี ต.กระโสบ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๘๕ ๔๘๘๗๐๔๕, E-mail: Chalermasuk_53405@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- ๕.๑ สำเร็จการศึกษา(วุฒิมหาบัณฑิต) น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒
- ๕.๒ สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ปริญญาตรี : พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท : MA. (Linguistics) มหาวิทยาลัยปונה ประเทศอินเดีย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ:

- ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์Word, Excel, Power Point, โปรแกรม SPSS
- พระพุทธศาสนา และสังคมศาสตร์ ภาษาอังกฤษ

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผลงานวิจัย

- การบริหารการศึกษาโรงเรียนการกุศลของวัดในจังหวัดอุบลราชธานี (๒๕๕๖)